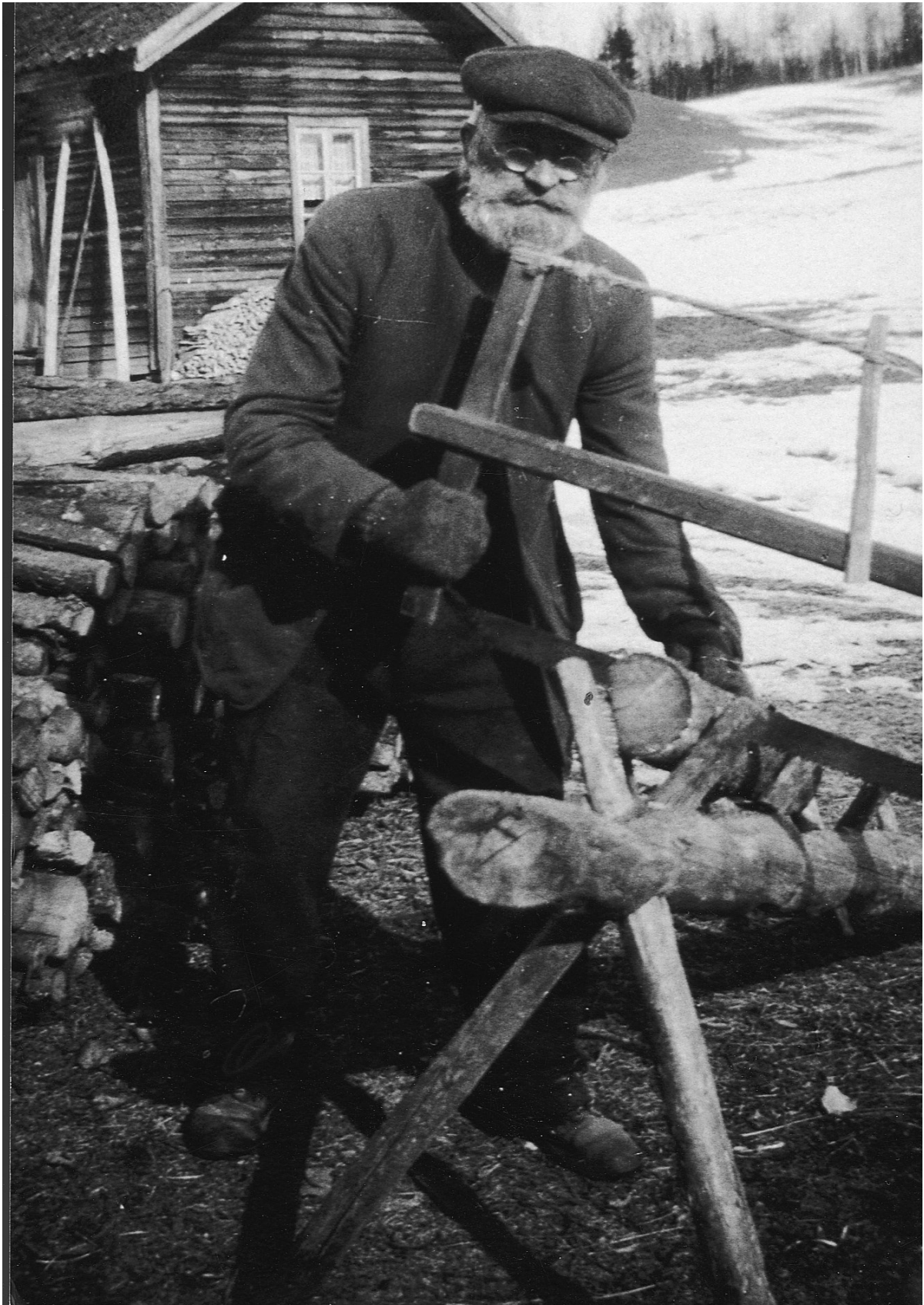

Gamle Modum

ÅRSSKRIFT FOR MODUM HISTORIELAG 2001
16. ÅRGANG

Gamle Modum

ÅRSSKRIFT FOR MODUM HISTORIELAG 2001

16. ÅRGANG

I redaksjonen:

Thure Lund

Jon Mamen

Kristian Linnerud

Aase Hanna Fure

Andreas Øvergaard

Håvard Altern

Forsidefoto av Andreas Hjermundrud (1849–1930) er utlånt av Ingrid Sandberg.

Historielagets styre:

Wermund Skyllingstad, leder

Aase Hanna Fure, kasserer

Liv Enger

Sigmund Heier

Per A. Knudsen

Odd Myrvold

Aud Rosenlund

John Arne Wendelborg

Ragnhild Flannum

Historielagets adresse: Postboks 236, 3371 Vikersund

*Gamle Modums adresse: Håvard Altern
Smedgata 34, leil. 1547
0651 Oslo
e-post: havaard@altern.mailbox.as
Telefon: 91 84 36 40*

Layout og trykk: Caspersens Trykkeri AS, Vikersund

Innholdsfortegnelse:

SOLVEIG SKALSTAD og ODD FRØYD: Handel og vandel i Geithus på 20 og 30 tallet 3	THURE LUND og ARNT BERGET: De siste bjørnejaktene i Modum 31
THURE LUND: 130 år gamle utedoer på Modum 7	THURE LUND: Det gamle sagnet om sølvet på Øståsen 33
AASE HANNA FURE: Ivan Stepanovytsj Sapa 8	ØYVIND HAUGEN: Treær'n på Drammensælva 34
UNNI VENKE HOLM: Majorud 10	AASE HANNA FURE: Nordre Modum driftskreditlag 38
ARNT BERGET: Med Kørja over Ramfoss 14	ANDREAS ØVERGAARD: Gamle glasspokaler med tilknytning til Modum 40
THURE LUND: Hornorkester ved Modum Bad 15	THURE LUND: Hassel Jernverk 42
THURE LUND: Henåvassdraget gjennom 500–600 år 16	ODD FRØYD: Så kom krigen 47
AASE HANNA FURE: Truls og Hans 21	THURE LUND: Kom til Modum 52
ARNT BERGET: Langveien i Holleia 22	THURE LUND: Sorenskriver Falchs rapport fra 1744 54
INGAR HELLERUD: Serpentinverket ved Nord Overn 26	ERLING DIESEN og LARS ANDREAS ROALD: 1860 - Det året flommen tok «Giethus Bro» 60
KJELL A. BAKKE: Gjeithus og Omegn Assurancekasse for svin 28	KRISTIAN LINNERUD: Minneord over Kai Hunstadbråten 64
THURE LUND: Ung snaring på langtur i 1905 30	

*Solveig Skalstad og Odd Frøyd
med god hjelp av Torleif Solheim og Erling Diesen:*

Handel og vandel i Geithus på 20 og 30 tallet

Gjethus Koop. Handelslag ble stiftet i 1907. Navnet ble forandret til Modum Samvirkelag da avd. 2 i Vikersund ble åpnet i 1916. I 1937 hadde laget 6 avdelinger i Modum.

De aller fleste i Geithus hadde sitt arbeide på fabrikkene på denne tida. Noen hadde sesongarbeid om sommeren på Delinga og om vinteren var det snørydding på stasjonen. Innen handel var Modum Samvirkelag den største arbeidsplassen. Ellers var det mange forretninger som ble drevet av selvstendige næringsdrivende. Noen hadde også sitt utkomme innen andre yrker som håndverkere, transportører og i servicenæringer.

La oss ta en vandring i sentrum med start på torvet. Ja, du leste riktig. Geithus har alltid hatt et torv. Det var ingen handel her og ingen bebyggelse rundt torvet, når en ser bort fra fabrikkboligen hvor ingeniør Larsen bodde. Torvet var veikrysset hvor Folkvangveien og veien ned til stasjonen tok av fra Geithusveien. Her var det rutebilene til Emil og senere Arne Solheim hadde holdeplass. De gikk mellom Åmot og Øderud. Her var det også plakattavle, men ingen krakker. Var du tidlig ute til rutebilen, kunne du sitte ned på stabbesteinene langs veien.

Vi passerer brua over jernbanen og kommer til

Modum Samvirkelag, avd. 1, hvor laget startet allerede i 1907. I bygningen til høyre for veien var det kolonialforretning med manufakturavdeling bakerfor. I annen etasje bodde bestyrer P. Solheim. Til venstre for veien var det lager og kjøtt- og bakerforretning, to-tre trinn ned fra gatenivå. I annen etasje kontorer. Bak denne bygningen var det bakeri og pølsemakeri som også forsynte lagets andre avdelinger på Modum. Det var mange spreke ekspeditører på «kooperativen». De bar 100 kilos mjølsekker på ryggen fra lageret, over gata, opp steintrappa og inn i kolonialen.

I ledige stunder foregikk det en konkurranse betjentene imellom på lageret. Øvelsen var en kombinasjon av vektløfting og fribryting; utøveren la seg på ryggen på gølv et og fikk en 100 kilos mjølsekk lagt over seg. Seierherre ble den som på kortest tid reiste seg til stående med sekken, uten at denne berørte gølv et.

Straks etter brua, gikk ei gate til høyre langs jernbanen, kalt Bedehusgangen eller Skjeggstubben, alt

Dette bildet viser en del av bebyggelsen i Geithus sentrum. Fra v. Gjeithus Koop. Handelslag. Videre ser vi husene til Anders Gjerstad, Vidar Mikkelsen, gullsmed Jacobsen og Ottar Olsen. Bildet er fra omkring 1908 med den gamle brua over jernbanen.

Fra torvet i 1927 med Samvirkelagets transportører. Gustav Brostigen var sjåfør på lastebilen.

etter hvor du skulle gå! Øivind Schnäll Carlsen hadde sin barbersalong i Nils Skrettebergs gård med inngang fra denne gata. Tøffeste hårsveisen for guttane på denne tida var bakoversveis. Bryhlkrem var nødvendig for å holde sveisen på plass. Øivind var også en produktiv kunstmaler. Videre oppover i gata hadde gullsmed Jacobsen sin forretning. På bygningen sto skiltet som var synlig helt fra stasjonen: Ure - Guld & Sølv-sager. Litt lenger oppe bodde skomaker Søren Sørensen. Han hadde sitt verksted i 2. etg.

Til venstre etter brua, tok Furumoveien og gangveien til Katfoss av. Nede i denne bakken var det en gammel forretning som ble startet allerede i 1875 av foreldrene til Therese Hontvedt som overtok i 1930. Her var det kolonial- og landbruksvarer som ble

omsatt. I sitt hjem i Hontvedtåsen hadde Bodil Haugen frisersalong. I dette faget var det nå tatt i bruk flere tekniske hjelpemidler. Permanent krølling var sterkt på moten., men husmødre flest hadde flettet hår med knute i nakken.

I bygningen på hjørnet mellom Geithusveien og Hontvedtbakken, hadde Hilma og Hans Bakken manufakturforretning. Vareutvalget her var av den finere sorten. Etter å ha passert gårds-plassen til Bakken, med ei gneldrende elgbikkje bak stakitten, kommer vi til Jossebua. Innehaverne av denne forretningen, Borghild og Josef Andreassen, var antakelig de første i Geithus som begynte med blomster, sjokolade og tobakk som spesialiteter i tillegg til kolonialvarer. Lokalene var beskjedne, men atmosfæren var koselig. Ved siden av Jossebua lå Geithus Manufakturforretning som ble startet i 1930 av Johs. Eriksen. Dette var en moderne detaljforretning i manufaktur, konfeksjon, skotøy og sengeutstyr. I sokkeletasjen hadde snekker Somdalen verksted.

Nå går vi over gata og tilbake til kooperativens manufaktur. Nærmest denne, litt vekk fra gata, hadde søstrene Lilla og Helga Fjeldheim systue ved siden av bokladen hvor frøken Meland rådde. Neste bygning på denne side var staburet som lå med gavlveggen mot gata.

På langsida hadde Karin Bjertnes godteributikk. Om sommeren bød hun på hjemmelaget iskrem til 10 og 25 øre og friske jordbær fra Trinajordet. På andre langsida var det meieriutsalg. Her svingte Bertine Edgren litermålet fra meierispanna over i kundenes spann som de hadde med seg. Kvalitetene var nysilt, skummet eller kjernemelk. Til fløten brukte Bertine et mindre mål, men fløte var ikke hverdagskost på den tida.

Neste forretning lå i Gjerstadgården. Gjerstad solgte kolonialvarer, isenkram og sportsutstyr. Mellom gården og gata var det en bergknaus. Her satt ungane og sugde på dropsen de hadde fått attpå da varene blei betalt. Først på 30 tallet overtok Laugerud denne forretningen. Han var også dirigent for sangkor.

Så kommer vi til Skarsgården som Henrik Solheim kjøpte i 1924. Til denne eiendommen hørte også låve, stall og fjøs og her var det både hest, storfe, gris og høner. Henrik hadde erfaring som slakter og startet kjøttforretning sammen med fru Berta. I tillegg drev de brensels- og transportforretning og hadde den første bensinpumpa i Geithus. Solheims første bil var en 1923 mod. Ford. Ved storbrannen i 1935 gikk alle

Dette er Jossebu med avdeling for blomster til venstre, tobakk og sjokolade i midten og kolonialen til høyre. Bildet er utlånt av Antionette Nielsen.

Solheims bygninger med. Året etter døde Henrik, 42 år gammel. Nå var det sønnene Torleif og Arnt, sammen med moren Berta som sto for oppbygging og den videre drift. Nå ble det forretningsgård av mur med butikklokaler på gateplan og leiligheter i 2 etasjer over. Det ble meieriutsalg i 1. etg. og Andrea Fjeldheim hadde manufaktur og systue for dame- og barneklær her. I etasjen over hadde Therese Øhren frisersalong. Solheimkara satset nå også på drosjekjøring etter å ha anskaffet en Buick 1930 modell. Før brannen hadde Karin Bjertnes kafé i Skarsgården.

Litt lenger nede i gata hadde Abraham Løver manufakturforretning. Også denne forretningen ble herjet av brann på slutten av 20 tallet. Sønnene Jacob og David bygde gården opp igjen og startet handel med radio, elektro- og sportsartikler i 1930. Plakater som kunngjorde stevner og arrangement på Furumo og andre steder i Geithus, ble alltid avsluttet med: «Løvers høytaleranlegg». David var en ivrig fotograf og dessuten korrespondent, som det het den gang, for Busken. Han sto også for den daglige transport av Busken fra Drammen til Modum. I denne gården hadde også Adler Johnsen sin barbersalong.

Tvers over gata for Løver var det kafé. Sofie Andersen var innehaver av denne. Hun var enke etter fotograf Andersen. På denne tida var det også en kvinnelig fotograf på Geithus; Johanne Berger. Hun hadde sitt atelier øverst i Tangenveien. Når dette sidespranget først brakte oss til Tangenveien, må vi ta med at Ragna Tangen startet kafé i sitt hjem lenger nede i veien tidlig på 30 tallet. Det var et populært samlingssted både for unge og eldre i nærområdet. Ragna hadde hjemmebakte kaker og «sjøl-sveiva» iskrem i disken. Spesialiteten hennes var «klagom» på pinne, innpakket i Katfospapir.

Tilbake til Geithus og Sofie Andersen: Ved siden av hennes kafé hadde Andreas Røed skomakerforretning. Han var dagpendler fra Østmodum. På den andre siden av veien bodde Petter Thon. Han hadde

sykkelverksted i sidebygningen og var god å ty til når det var behov for reparasjoner. Så må vi tilbake på andre sida av gata igjen. Der bodde brødrene Karl og Edvin Anthonsen. De dreiv hver sin transportforretning, Karl med lastebil og Edvin med drosje. De hadde også bensinpumpe.

I neste hus bodde Øivind Ørjansen. Han var bryggeriagent og forsynte forretningene med slike produkter med egen lastebil. På samme side, litt lenger framme, bodde ekteparet Mathilde og Nils Thingelstad. De hadde kjøttforretning i 1. etg. Rundt svingen, på andre sida, startet Arne Skinstad slakterforretning med utsalg fra egen butikk i 1930. Etter Skinstad lå skomakerverkstedet til Anders Andersen. Så kommer vi til Henry Ørjansen. Han startet assortert handelsforretning med kolonialvarer, isenkram og landbruksvarer i 1921.

Ved Skinstad tar Myraveien av. Her bodde Oddmund Engebretsen som dreiv transport med lastebil. Bakkeveien stikker også av omtrent ved dette krysset. I sin bolig her hadde Anna Larsen frisersalong.

I utkanten av Geithus lå flere kolonialforretninger: Bye & Moen i Majorud. Ludolf Tangedal i Tomta. Brødr. Tangerud på Østsida og Marius Berg på Berja. Marius var sjakkentusiast. Kunder som oppsøkte butikken hans når han og Nils Hovland var inne i et spennende parti, fikk opplyst av det var flere forretninger i Geithus! Marius var også kordirigent. På hjemvei etter en konsert i Heggen kirke på vårparten, ble de advart mot dårlig is på Bergsjø. Til dem som la veien om Stuten sa Marius: «Ta notene gutter. Jeg går isen!»

Det var stor trafikk i Geithus sentrum og i utkanten på 20 og 30 tallet, fra tidlig om morgenen til langt på kvelden. På fabrikkene ble det arbeidet i 3 skift: kl. 6-14, 14-22 og 22-6. Dagskiftet gikk fra 7 til 17. Dette førte til en strøm av arbeidere gjennom gatene til og fra fabrikkene, til fots eller på sykkel. Oppbevaringsmuligheten for matvarer i hjemmene

Berta og Henrik Solheim i nyåpnet kjøttforretning først på 20-tallet.

sommerstid var begrenset. Dette sammen med en slunken pengepung, bremset på storinnkjøp. Daglige besøk i kolonialbutikkene av husmødre var ofte nødvendig. De kom til fots i nystrøkne forklær knyttet med stor sløyfe bak, med torvveske og et par

melkespann i hendene. Dette var dagens sosiale høydepunkt for mange. Nå ble det anledning til en prat og utveksling av lokale nyheter med kjente og ukjente. Dette var tiårene da folkeliv og handel blomstret i Geithus.

Thure Lund:

To ingeniører

Vi ser av et innlegg i Oplandske Tidende i 1908 at det blir reflektert om veibygging i gamle dager. Hvis det er riktig som innsenderen skriver er det forståelig at veiene ble krokete og kronglete. Her er artikkelen, som visstnok er skrevet av Christian Skredsvig etter at han kom til Eggedal:

Ja, veien ja! Den gamle var vond og bratt.

Den var visstnok stukket ut av en skøyeraktig gjeitebukk og en snild maktkjær kaptein i forening. De

delte anleggsoppgavene mellom seg slik at kurver og kroker ble stukket av kapteinen, slik at veien kunne nå bortom alle de grommeste gårdene der det vanket smørspann og fenalår på sengen.

Bokken derimot merket seg rett fram og oppom de bratte bakkene, hauger og lier. Hans oppmålinger kan fortelle om både utsiktspunkter og blaute myrer.

Men er den først her, glemmes allfarveiens gjeitstig for denne vesle dals skjønnhet og dens muntre befolknings fint utviklede språk.

Thure Lund:

130 år gamle skoledoer på Sysle

Bøen gamle skolehus

solgtes lørdag ved auktion. Anders Olsen Hovde (ovtidens paa Jarmoen) fik tilslaget paa kr. 550.

En liten notis i Oplandske Tidende fra 28 januar 1913 er utgangspunktet for denne lille utredningen. Her sto det at Bøen gamle skolehus var solgt på auksjon til Anders Hovde, som bodde på Jarmoen den gangen. Prisen var 550 kroner, og da fulgte uthuset med de gamle skoledoene med.

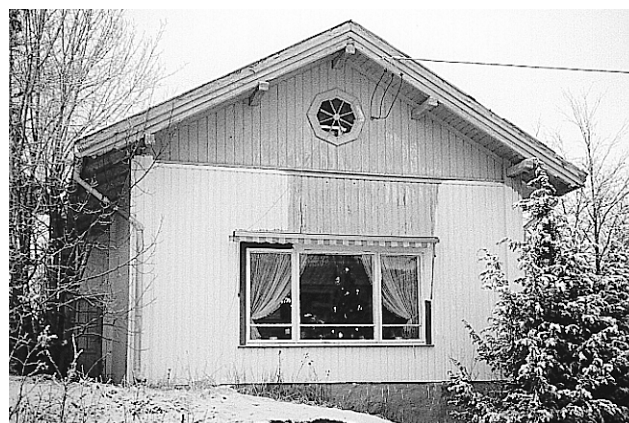

Det er synd ikke «Gamle Modum» har farger. Blåmaltinga har holdt seg bra gjennom snart hundre år.

Ren nysgjerrighet gjorde at artikkelforfatteren tok kontakt med Turid Aspelien, som bor i det huset som en mener var gamle Bøen skolehus. - Jo, da. Turid Aspelien hadde både skjøtet til og fra Anders Hovde og senere eiere.

Men skolehuset er helt forandret fra den gang det var skole der. Den gamle inngangsdøra er byttet ut med et stort vindu, og gangen innenfor er lagt til det gamle skolerommet, som nå er ei større stue i Aspelien's hjem.

Men de gamle treseterne i uthuset er der like fine og blåmalte som de var da de ble laget omkring 1870. Etter det Turid forteller, er de nok ikke brukt på mange år nå. I gamle dager ble både kjøkken og doer malt blå for å holde flua vekk. Den tålte visstnok ikke den blå fargen.

Det gamle skolehuset på Bøen.

Aase Hanna Fure:

Ivan Stepanovytsj Sapa

Våren 1945 var det mange sovjetiske krigsfanger i Modum. De fleste på Folkvang i Geithus, men også noen på Gimle, Vestre Spone og på Fram i Vikersund. Historien om dette er nærmere beskrevet i et hefte Modum historielag utga i forbindelse med besøk i mai 2001.

Hadde det ikke vært for Ivan Sapa og Helge Andersen fra Geithus, som hadde greid å opprette forbindelse etter nesten 50 års taushet, i januar 1998, hadde dette besøket ikke vært mulig.

Ivan Sapa og to andre ukrainske fanger, Ivan Hajtota og Andrij Dzuhanj, som hadde vært på Modum i 1945 var sammen med ledsagere og tolk invitert av historielaget til besøk i Modum. Flere av historielagets medlemmer reiste om kvelden 14. mai med buss til Gardermoen for å møte disse gjestene, og det var tre blide eldre herrer som kom, det var tydelig at de hadde gledet seg til å besøke Modum. Her fikk de

oppleve bygda, først som kommunens gjester på en rundtur med buss. Her var tydelig Vikersundbakken populær. De fikk oppleve 17. mai ved Heggen med bekransing av bautaen over de falne, der talen ble oversatt til ukrainsk. Videre feiring av 17. mai foregikk i Stasjonsevja.

De var også på tur til Vågård på Ringerike der det hadde vært leir for sovjetiske fanger under krigen.

Høydepunktet for gjestene fra Ukraina var nok festen på Folkvang med avduking av minnetavle om fangeoppholdet. Her var også den ukrainske ambassadør tilstede. Siste ettermiddag var det avskjedsfest på Åmot kirke for ukrainerne, deres verter under oppholdet og styret i historielaget.

Mandag 21. mai reiste de tidlig om morgenen til Gardermoen for retur med fly til Kiev, en reise som ville ta mesteparten av dagen.

*Bak fra venstre Ukrainas ambassadør Olexander Slipchenko og Modums ordfører Odd Flattum.
Foran fra venstre Ivan Hajtota, Ivan Sapa og Andrij Dzuhanj.*

Посольство України у Королівстві Норвегія
Embassy of Ukraine to the Kingdom of Norway

на ознаменування 10-ої річниці Незалежності України
on the occasion of the 10th Anniversary of the Independence of Ukraine
має честь відзначити особистий внесок
has the honour to commend personal contribution of

Історичної спілки комуни Модум

Modum Historielag

у розбудову співробітництва між Україною і Норвегією
to the development of cooperation between Ukraine and Norway
у зміцненні дружніх відносин між нашими народами
and to strengthening of friendly relations between our people

Надзвичайний і Повноважний Посол України
у Королівстві Норвегія

Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine
to the Kingdom of Norway

Олександр Сліпченко
Olexander Slipchenko

19 травня
19 May 2001 року

Unni Venke Holm:

Majorud

– et boligområde under AS Drammenselvens Papirfabrikker (nå: Nordic Paper Geithus)

Majorud burde være kjent for svært mange moinger. Det er det største industri-boligområdet på Modum helt tilbake til papirindustriens barndom. Mange familier bodde her, og barneflokkene var tallrike. Mange moinger kan spore sine røtter tilbake hit. Jeg har snakket med tre som er født og vokst opp her, Anna, Gerd og Viktor, og på bakgrunn av disse samtale har det blitt stoff om livet i Majorud i gamle dager. Men først litt om selve bebyggelsen, og hvorfor det ble slik.

Boligene og beboerne

Majorud er opprinnelig en plass under gården Skredsvik, og grunnen strakk seg videre enn det som står igjen i dag. Haugen skriver i sin bok om

AS Drammenselvens Papirfabrikker at fabrikken ble grunnlagt 19 mars 1873, midt i mot Majorud. Den ble en av de første og største i sitt slag i landet, og en av de få som fortsatt er i drift. De som fra først av styrte denne bedriften, skjønte fort at skulle de få folk til å arbeide her, måtte de tilby mer enn arbeid. Dette har det også vært lange tradisjoner for fra gammelt av. Tenk f eks hva en annen stor Modumbedrift, Blaa-farveværket, hadde å tilby sine arbeidere. *Drammens-elva*, som fabrikken ofte blir kalt på folkemunne, måtte tidlig gjøre noe med saken. I protokollen for direksjonsmøtet 9 september 1873 står det at det da allerede var vedtatt å kjøpe inn en sjøbod fra Drammen. Prisen var 920 spesiedaler. Dette er den største boligen, som ligger nærmest elva. Ifølge Moen ble den bygd om til å huse 16 familier.

Familiebilde fra 1927. Johan og Pauline Knutsen med eldsteguttene Hans og Thorleif på fanget. Johan Knutsen ble født i Majorud i 1888 og bodde der hele livet til han døde i 1989. Han var den siste av de «gamle» som bodde i Majorud.

Majorud på slutten av 1920-tallet med fabrikken i bakgrunnen. Jenta i forgrunnen er Mary Hansen.

Men ett hus var ikke nok. Moen opplyser at Lars Geithus' hus ble flyttet til Majorud, med plass til fire familier. Og et tredje hus ble bygd, dette også for fire familier. Dette forklarer nok også hvorfor de tre husene har noe forskjellig byggestil. Skolen ble bygd på oversida av veien som går forbi Majorud, *Susenlund*, eller *Gamleskolen* som vi kaller både den bygningen og bygningen ved siden av i dag. Skole for arbeidernes barn var noe en bedrift av Drammenselvas størrelse var pålagt ved lov å bygge. Etter at Stalsberg skole ble tatt i bruk, ble Gamleskolen også gjort om til arbeiderboliger.

Boligene var for fabrikkens arbeidere og deres familier. Det var mulig å bo der livet ut, noe som var vanlig. I den nederste boligen (den tidligere sjøboden) var det vanlig å huse de store barnefamilier. Sju-åtte barn var ikke uvanlig. Anna forteller at hun og alle hennes søsken ble født i dette huset. Leilighetene besto av to rom og kjøkken, men med mange barn kunne man få et ekstra rom på kvisten.

I den midtre boligen bodde mange enker og enke-menn.

En liten butikk var det også i den nederste boligen, men ikke for melk og brød. Det var en riktig sjokoladebutikk. En kan jo lure på hvordan det kunne lønne seg å drive sjokoladebutikk midt i et bolig-område. Selv om alle familieforsørgerne hadde inntekter fra arbeid ved fabrikken, var barneflokkene

som regel store, og sjokolade høres ut som en luksus såpass langt tilbake. Men Anna forteller at butikken gikk godt, og det var ingen problemer med avsetning på sjokolade og drops. Det ble også solgt noe de kalte *klalom*, bestående av brunt sukker og mandel, eller kanskje det vi kaller krokan i dag. Dette var hjemmelagd godteri. Godteriene ble oppbevart i glassboller og solgt i løs vekt. En full strylle kostet 5 øre.

En grunn til at butikken gikk godt, var at det var veldig populært blant guttene som ville innynde seg hos jentene, å friste dem med sjokolade. Når guttene gikk på lørdagsfrieri, hadde de med sjokolade.

Det var min oldefar, Carl Fredrik Holm, som drev denne butikken. Han ble delvis lam etter et slagtilfelle. Han mottok pensjon fra fabrikken fra 1914 til han døde i 1932. To hundre kroner i året var pensjonen, og det samme beløpet hvert år, så litt ekstrainntekter fra sjokoladesalget kom antakelig godt med.

Et annet sted verdt å huske, var trappa til bryggerhuset. Det var et populært samlingssted, særlig på søndag formiddag. I 30-åra, da det var stor arbeidsledighet, hadde det sosiale fellesskapet her stor betydning.

Matstell og klesvask

Alle holdt sammen som i en storfamilie. Hver familie hadde en gris og potetåker. Dette levde de av hele vinteren.

Majorud ca 1920 med Susenlund i bakgrunnen. Foran fra venstre Ellen Rønning, Gerda Rønning, Gerd Olsen og Erland Olsen. Bak fra venstre Mimmi Olsen, Eugen Olsen, Elisif Hansen, Rolf Olsen, Leif Johansen og Arnt Johansen. Hatten på Eugen er tegn på at han er konfirmant det året.

Bryggerhuset lå mellom den midterste og nederste boligen. Her var det en stor steikeovn hvor de stekte 12 brød av gangen. Hver familie hadde sin bakedag og bakte ca hver 14. dag. Brødet ble oppbevart i trebutte i kjelleren. I tillegg til brød ble det bakt lomper og hvetekake.

Det var også en stor bryggepanne i huset. I slakte-tida ble det kokt store mengder klubb i panna, opptil hundre i en kok. Det var slik at hver familie hadde sin slaktedag. Det var tradisjon at etter hver slakting ble det kokt klubb så alle i storfamilien fikk smake, to til hver. Dette gikk på rundgang, så alle fikk og alle ga.

Maten ble ellers saltet ned i tønner og oppbevart i vedskjulet. Det hørte vedskjul til hver leilighet.

Ellers var det ishush i andre enden av fabrikkområdet, på veien til Geithusentrum, og omtrent der hvor eldre-senteret ligger i dag. Her ble det oppbevart is i sagflis. Isen ble skjært i store blokker fra Bergsjø om vinteren. Dette var en måte å oppbevare maten nedkjølt på før kjøleskapetstid. Menishuset var forbeholdt disponenter og ingeniører. Vanlige arbeidere måtte nøye seg med nedsalting.

I bryggerhuset var det i tillegg til en stor bakerovn, eget vaskerom med bryggepanne. Her ble klær kokt. Vann fikk de opp med handpumpe fra bekken. Det var brønn ved øverste og nederste bolig. I huset var det også en stor handrulle. Dette var med andre ord datidas fellesvaskeri

Hjemmebrent

Fyll og slagsmål var også en del av livet i Majorud. Anna synes å huske at det var mye av det. Folk brant selv, og særlig i helgene kunne det bli ille. Verst var det på mandag hvis det hadde vært fyll hele helga. Noen kunne få seg en skikkelig *blåmandag*. Skulket

man arbeidet, ble det trekk i lønna.

Ellers var Grylling en fryktet mann. Alle var redd for ham. Han var politisjef på Hønefoss, og det høres ut til at han besøkte Majorud ofte. Han var etter de som brente selv. De som bare brygget til eget bruk og ble tatt, slapp som regel med mulkt. Men for dem som solgte til andre, ble det fengselsstraff. Anna husket en kar som satt inne hele vinteren. Han og broren sloss også mye, og til slutt reiste den ene til Amerika.

Framgangsmåten til Grylling for å snuse opp hjemmebrent-apparatene var at han holdt seg innemid med ungene. På den måten fikk han lett greie på hvor de ulovlige sakene ble oppbevart.

En plass med så mange mennesker førte selvfølgelig til at noen var litt mer originale enn andre. En som skilte seg ut, husker Viktor godt. Han het Anton og hadde nok fått i seg en god del av de forbudte dråpene når han 1. påskedag åpnet badesesongen i Drammenselva, bare iført Adams drakt, og med en hærskare tilskuere rundt seg.

Leik og moro

Barn fikk ikke lagt alt tilrette av de voksne før i tida. Men oppfinnsomhet og utforskertrang hadde kanskje større vekstmuligheter enn i dag. Dessuten manglet ungene aldri lekekamerater i Majorud, for her var som nevnt ungeflokkene store og tallrike.

Når grisehuset var tomt etter årets slakt, ble huset gjort reint, og ungene lekte gjemsel der.

Om vinteren hendte det at ungene lagde karusell på isen inne i skogen ovenfor Majorud. Det ble satt ei stang midt på isen. Et stykke oppe på stanga festet de et tau. I andre enden av tauet festet de en kjelke som det satt to unger på av gangen, og så var det en som dyttet kjelken i gang. Høyere opp på stanga var det festet en bjelke så en person kunne ta tak og dreie stanga rundt. Dermed ble kjelken med barna slynget rundt i sirkel. Dette var skrekkelig moro, ifølge Anna.

Ungene hadde også stubbeski (tønnestaver med vierreim).

Gerd husker at det var ikke så ofte guttene ville ha med jentene når de leika. Derfor var det stor stas for jentene når de fikk være med.

Om vinteren var det veldig moro å få ake ned Grindbakken på spisskjelke (fiskekjelke). Den som satt bakerst på kjelken, brukte en fiskestang til å styre med. Seks-sju unger kunne få plass på en kjelke. Foran på kjelken festet de en blekkboks med stearinlys i som skulle lyse opp. Men det tok jo ikke lang tid før lyset sloknet når kjelken satte seg i bevegelse.

Ellers var det stor stas å få være ute om kvelden. I mørket leika de *surre-durre-dutt* på vinduene til folk. Til det trengtes trådsnelle, tråd og litt hardpiks. De lagde en løkke på trådsnella, festet tråden på hengsla til vinduet og dro snella med seg noen meter fra huset. Hvis de gjorde dette på et vindu i den nederste

brakka, gjemte de seg bak bryggerhuset. Så strøk de harpiksen over tråden. Dette bråkte fælt inne hos dem som ble berørt. Moro var det hvis noen kom ut og kjefta. Men de fleste brydde seg ikke, for de visste at ungene hadde moro av det.

Vi seiler og vi ror var en annen leik som var veldig moro. Dette var en gjemselleik hvor ungene delte seg i to partier. Skredsvikmoen var stor og spennende leikeplass med mange flotte gjemmesteder. Partiet som skulle gjemme seg, fikk en viss tid til det før det andre partiet skulle finne dem igjen. Det var ikke alltid like raskt å finne igjen dem som hadde gjemt seg, for det var store områder å bevege seg på.

Også de voksne kunne trenge til litt atspredelse i blant. Litt inne i skogen, i havna som vi sa, lå det før en stor, rund stein. Motorveien går over dette området nå. Rundt denne steinen satt kara ofte og spilte kort.

På oversida av veien ovenfor Majorud lå ei slette – dansesletta – der hvor Holmlund ligger i dag. Her hendte det at en kar fra Olarøa kom på lørdagskveldene med trekkspillet sitt og spilte opp til dans.

Når folk døde

Folk hadde nok et mer naturlig forhold til døden i den tida enn det som er vanlig i dag. Ovenfor Majorud hadde de det såkalte likhuset hvor de døde ble lagt til de ble kjørt til kirkegården. Den siste kvelden før begravelsen ble likhuset åpnet, og folk kunne komme og vise den døde den siste ære. To kvinner av de nærmeste pårørende sto utenfor og tok i mot de besøkende. De hadde med blomster og kranser som skulle ligge på båra når den ble kjørt til Heggen. Oldefar Carl var en som bandt kranser til slikt brukt. Materialene var det man fant i skog og mark.

I likhuset var det et bord dekket med en hvit, vakker nystivet duk. Gjestene ble servert vin og småkaker. Rundt den døde var det pyntet med myrtekvaster. Myrt fantes i alle hjem den gang (myrt skulle også bruden ha i håret når hun giftet seg).

Den døde lå på likstrå i tre-fire dager eller til søndag, som var dagen for begravelse i Annas barndom. Det var den dagen folk hadde fri fra arbeidet og anledning til å delta. Senere ble begravelsesdagen endret til lørdag.

Den dagen kista skulle kjøres til Heggen, ble det pyntet med granbar på begge sider av veien ned til hovedveien. Hest og kjerre var vanlig skyssmiddel før bilens inntog. Presten kom til likhuset på begravelsesdagen. Han holdt tale og sang den døde ut. Presten fulgte med gravfølget, som gikk rett til

Unge menn på Rulletrappa en søndag i 1945.

Fra venstre Rudolf Andersen, Sverre Andersen (fra Katfoss), Hans Knutsen, Sander Olsen, Reidar Skretteberg og Julian Andersen.

gravstedet på kirkegården. Den gang foregikk ikke noe av begravelsesseremonien inne i kirka.

Når gravfølget kom til Heggenbekken og tok fatt på den siste bakken opp til kirkegården, begynte kirkeklokkene å ringe. Kirkeklokkene slo hele veien opp til gravfølget nådde gravstedet. En vakker og verdig avslutning på livet.

Oldefar Carl var den siste som lå i likhuset (han døde i desember 1932). Kapellet på Heggen overtok, og de døde ble kjørt dit.

Majorud i dag

Da motorvegen ble anlagt for en del år sida, forsvant mye av grunnen til Majorud. For et par år siden brant den øverste boligen ned, og den blir neppe bygd opp igjen. De to andre bolighusene står der. De er solgt til private, restaurert og rustet opp, men bryggerhuset, grisehusene, uthusene, potetåkrene, alt dette er forlengst borte. Menneskene som ble født og oppvokst her, flyttet ut og bygde sine egne hus. Det Majorud som Anna, Gerd og Viktor vokste opp i – de store barneflokkene – det sosiale fellesskapet, er ikke mer. Det hører historien til.

KILDER:

Haugen, Ø. 1993. *Union-Geithus. A/S Drammenselvøens Papirfabrikk*, s 11. Espa.

Modum Kommunes arkiver. *Protokoll fra Drammenselvøens Papirfabrikkers Sygekasse, 1907-1955.*

Moen, E. 1993. *Modum – ei bygd, tre elver*, s 117. Vikersund.

Nordic Paper Geithus' arkiver. *Direksjonsprotokoll fra 1873.*

Intervju med Anna Olsen (f 1911), Gerd (Olsen) Bækkerud (f 1917 og Viktor Knutsen (f 1937) – alle født og oppvokst i Majorud.

Tekst/foto: Arnt Berget

Med «Kørja» over Ramfoss

«Kørja» i Ramfoss, fotografert i 1928. Passasjerene er Ragnhild Justad (født Johansen) og Asta Andersen, begge bosatt i Ramfoss.

På tiden da Ramfoss Tresliperi var i drift, var det stor trafikk over elva. Raskeste transport gikk med tau-banen «Kørja» over fossen. Mange, bosatt på plasse-ne på nordvestre Snarum, arbeidet på sliperiet, og trengte skyss over. Dette gjaldt også reisende som skulle med Krøderbanen fra Kløtiefoss. Det fortelles også at når ungdommene fra Finnerudskogen skulle til Ramfoss på fest, hang det like mange utenpå kur-ven, som det satt oppi – en heller risikofylt ferd over frådende vannmasser.

Dramatisk førjulskveld

Den største dramatikken utspant seg imidlertid en

iskald lille-julaften i 1936, det skulle bli siste gangen kurven var i bruk. Olaf Karlsen som var gårdsgutt på Svendsby, skulle hjem til Ramfoss til jul, men midt over fossen brast vaieren og han falt i vannet. Olaf fikk kravlet seg opp på et berg uti fossen, og begynte å rope om hjelp. Heldigvis ble han hørt av Birger Olander og noen andre guttunger som drev og akte på ski. Han ville ikke klart seg lenge med en luft-temperatur på over 20 minusgrader, gjennomvåt som han var.

Kåre og Henry Johansen og Edvin og Magnus Olander dro ut i båt for å berge ham.

Kåre Johansen (90), som er den eneste gjenlevende av dem, forteller:

«Det var umulig å komme helt ut til ham med båt i den strie strømmen, men Magnus kom på å hogge ned ei lang tørrgran som stod i juvet. Denne rodde vi med oss så langt opp i fossen vi greide, for at Olaf skulle henge på den. Problemet var vottene hans, de var så stiofrosne i den sterke kulden at han ikke klarte å gripe om grana. Til slutt fikk han av seg vottene, og fikk klort seg fast såpass at vi kunne taue ham til land. Vadmelsfrakken han hadde på seg var stiofrosen. Snøen lå dyp og var tung å vasse i, og det ville blitt tungt å bære ham. I stedet drog vi han på frakken hele veien hjem.»

Lege fra Vikersund

Det ble sendt bud etter doktor for Olaf, som var sterkt nedkjølt og skalv i frostrier. Doktor Skartum kom med hest og slede fra Vikersund. Han hadde nok gitt pasienten sterke medisiner, for utpå kvelden da redningsmennene kom på sykebesøk, var han i overstadig humør. Han lot heller ikke resten av julefeiringa gå fra seg. I romjula var han på fest på Krøderen, uten antydning til forkjølelse!

Svekket vaier

Det sies at vaieren som kurven hang i, tidligere var brukt på taubanen som gikk fra Sliperiet opp på sidesporet til Krøderbanen, og at den var kassert der. I tillegg hadde nok sprengkulda hatt sin virkning på den. Kurven ble aldri satt opp igjen, i stedet ble det oppført ei hengebru som var i bruk fram til den nye kraftstasjonen stod ferdig i 1960.

Hengebrua, som ble oppført etter ulykken, var i bruk en del år. Dette er restene av brua.

Thure Lund:

Hornorkester ved Modum Bad i 1872

Mens jernbanefolkene stred som verst i 1872 for å få Krøderbanen ferdig til bruk, hadde dr. Thaulow fått i gang et hornorkester ved Modum Bad. Vi vet ikke om dette kunne være det første hornorkestret i Modum, eller om orkesteret som Ole Hansen Gomnæs startet på Fure omtrent samtidig var foran. I hvert fall vakte det så mye oppsikt at vi finner en

notis om det i Buskerud Blad fra 26 juni 1872.

Etter først å ha skrevet at det var blitt et orkester på stedet blir notisen avsluttet med «Den arrangerende hornmusik har sin tribune nede i skoven, og hver morgen og aften underholder de med smuk musik. Denne bidrager i visselig monn ogsaa sitt til at bringe liv og opmuntring i mange af sygdom nedtrykte og nedstemte sjele».

Henåavassdraget gjennom 500–600 år

I Eiker-presten Hans Strøms beskrivelse av Eiker-bygdene fra 1784 er det også en del stoff fra Modum. Blant annet har han skrevet at etter Nordelven, på grensen til Ringerike var det privilegerte sagbruk som leverte store mengder trelast. Vi vet ikke om prestens navn Nordelven var vanlig navn på Henåa for 250 år siden, men det hadde hvint og duret fra sagbrukene der i over 200 år allerede den gang.

Men før sagbrukenes tid hadde det vært virksomhet i Henåa. De første moingene brukte nok handmakt i flere tusen år til å sveive små kvernsteiner for å få malt kornet sitt. Slike handkverner er det ennå på enkelte gårder i bygda og bygdene omkring. Etter at «kvennkallene» ble kjent for vel tusen år siden ble vannkrafta brukt til driftsmiddel for første gang. De gamle handkvernene ble fortsatt brukt til å finmale det grove saltet på eller skrelle bygg for å skaffe gryn. Kornmalinga ble flyttet til høvelige småelver eller bekker der det ble bygget små bekkkverner til å begynne med, senere modernisert til møllebruk etter hvert som utviklingen skjedde. Henåa var ei høvelig elv for slik virksomhet for store jordbruksdistrikter.

Kverner og møller

Vi vet lite om kverner i Henåa fra riktig gammel tid. Men kvennkallene som ble brukt den første tida var flere hundre år eldre enn vasshjulet som kom omkring år 1400. Fremst i grunnboka til gården Hellum står det at det har vært to fossefall til gården og at det fra ca 1500-tallet hadde vært to møller (kverner?) til gården. Men i 1723 var det bare ei av disse møllene igjen. Til gjengjeld var det på samme tida hele fire kverner/møller i bruk samtidig ved Fjeld, Kvernbakken, Holmen og Åmot. Mølla ved Åmot brukte vann fra Langsjøbekken. To av disse møllene var i virksomhet helt fram til vår tid. Åmot-mølla som ble satt i drift på 1700-tallet var i drift helt fram mot 1940. Dammen og muren til bygningen står som før. Eieren Lars Aamodt ser på dem som kulturminner og har visse planer om restaurering.

Kvernbakken mølle

Mølla ved Kvernbakkfossen er kanskje den eldste av møllene i Henåa. Den er den ene av møllene til Hellum som er beskrevet allerede på 1500-tallet. Kvernbakkfossen er en stor foss og gav jevne driftsforhold for et møllebruk. Spesielt gjelder dette etter at

Kvernbakken mølle som, ble nedlagt i 1965.

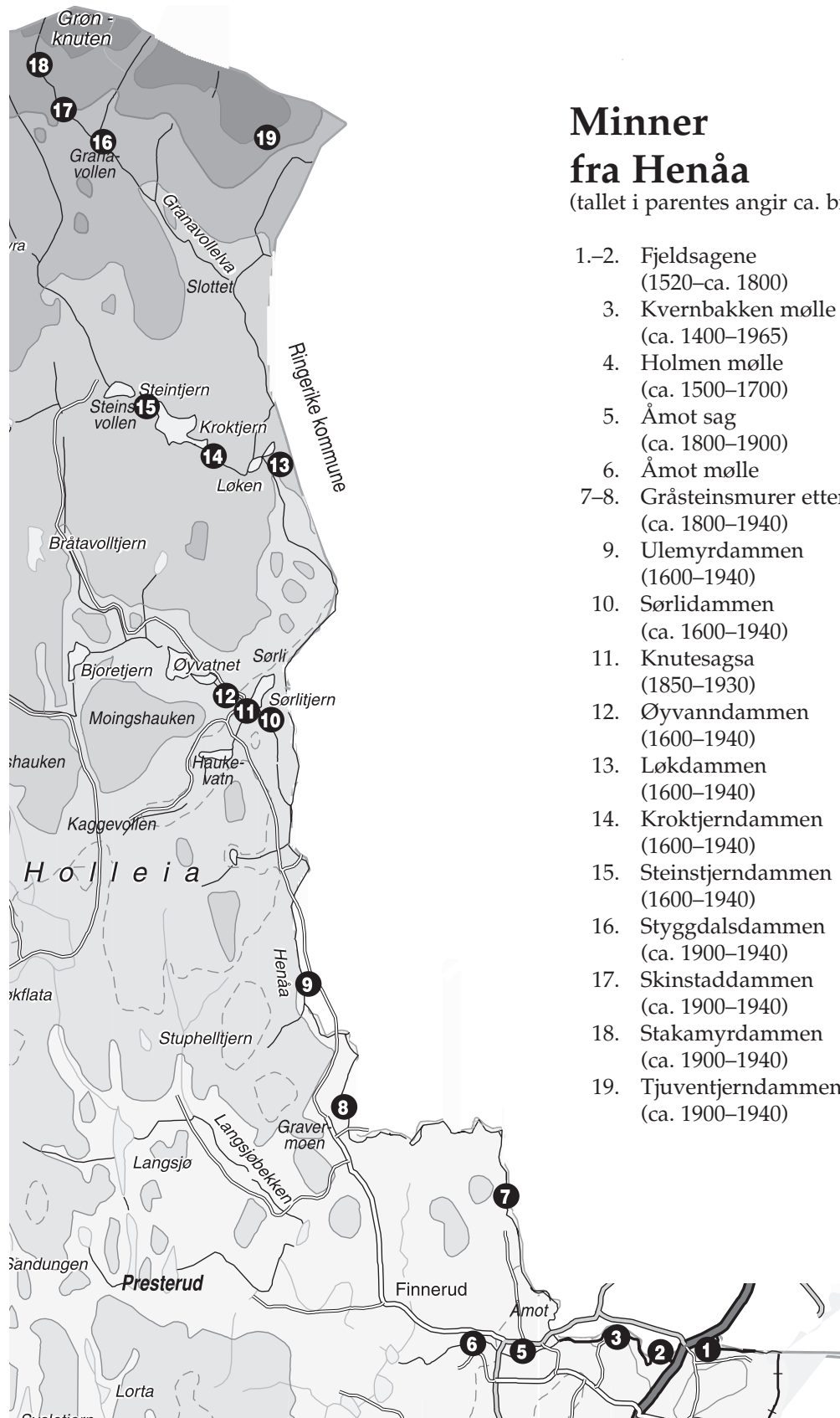

Korntørke med vedfyring fra Kvernbakken mølle, som ble brukt til mølla ble nedlagt.

elva ble regulert ved damanleggene som fra først av ble bygd for sagbrukene.

Grunnboka forteller lite om hvem som drev de første kvernene/møllene. Men midt på 1800-tallet ser vi at Knut Evensen fra Sigdal var møller ved Kvernbakken. Men helt fram til 1909 tilhørte Kvernbakk-mølla Hellum gård bruksnr. 2. Da ble Kvernbakk-mølla kjøpt av Anders Andersen som kom fra Sverige. Han bygde straks en kraftstasjon i Kvernbakkfossen som gav strøm til mølledrifta og noen omliggende boliger. Denne kraftstasjonen var i drift helt til 1940, da det kommunale elverket kom med strøm til Drolsumområdet. Dessverre er det bare rester igjen av denne gamle kraftstasjonen.

Anders Andersens sønn Nils A. Kvernbakken overtok mølla etter sin far, og moderniserte og bygde den ut slik vi ser den i dag. Men ennå ser vi den gamle laftede mølla som en del av den store

Minner fra Henå

(tallet i parentes angir ca. brukstid)

- 1.–2. Fjeldsagene
(1520–ca. 1800)
3. Kvernbakken mølle
(ca. 1400–1965)
4. Holmen mølle
(ca. 1500–1700)
5. Åmot sag
(ca. 1800–1900)
6. Åmot mølle
- 7–8. Gråsteinsmurer etter elv
(ca. 1800–1940)
9. Ulemyrdammen
(1600–1940)
10. Sørlidammen
(ca. 1600–1940)
11. Knutesagsa
(1850–1930)
12. Øyvanddammen
(1600–1940)
13. Løkdammen
(1600–1940)
14. Kroktjernndammen
(1600–1940)
15. Steinstjernndammen
(1600–1940)
16. Styggdalsdammen
(ca. 1900–1940)
17. Skinstaddammen
(ca. 1900–1940)
18. Stakamyrdammen
(ca. 1900–1940)
19. Tjuventjernndammen
(ca. 1900–1940)

Oversiktskart som viser aktiviteter etter Henåvassdraget.

Den mektigste dammen i Holleia er Ulemyrdammen, som er et prektig byggverk og i god stand.

Hundrevis meter av solide steinmurer hindret tømmeret fra å komme på avveie etter brøttingselvene. Bildet er fra Rolia i Holleia.

møllebygningen. Vi skulle ta mye feil om ikke Kvern-
bakkemølla er det eldste minne vi har fra gammel
virksomhet i Modum. Mølla var i drift helt til 1965,
og etter det vi kan finne hadde den da vært i konti-
nuerlig drift i over 400 år. Kanskje har det vært ei lita
bekkevern der i like lang tid i forveien.

*Oskar Thon
var den siste
fløterbasen i
Henåa.*

Ennå står møllesteinene og annet utstyr til mølle-
virksomhet på plass. Alt er i forholdsvis bra stand,
det gjelder også den vedfyrte korntørka. Den siste
som drev Kvernbyggmølla, og som måtte gi opp
for overmakta fra de store møllebrukene, var Alf N.
Kvernbakken.

Sagbrukene

Etter at oppgangssagene kom til landet litt ut 1500-
åra, ble det rift om skogeiendommer som hadde til-
knytning til egnede vassdrag. Med oppgangssagene
ble bord og trelast plutselig hard valuta, og eiendommer
med skog ble overtatt av kronen, kirken eller
folk med penger. Flere av gårdsbrukene med tilknyt-
ning til Henåa byttet eiere.

Det er ikke sikkert at sagbrukene ved Simoa eller
Bingselva er de eldste i Modum. Det kan like vel
være at de var like raskt ute i Henåa. Vi ser nemlig at
en sagmester Bjørn på gården Fjeld i 1528 fikk to og
en halv tylvt bord i mulkt for å ha banket opp en kar.
Eieren av gården Fjeld på samme tid var nettopp Bjørn
Fjeld, og han har nok vært den første sagbrukseier på
Nord-Modum.

Eierskifter

Som før nevnt var det på 1600-tallet en veldig pågang
fra kronen, kirken og rike handelsfolk for å få tak i
eiendommer. Alt i 1617 er den rike presten Mikkel
Nilsson på Heggen eier av Fjeldgården. Han ga går-
den til sin sønn, gårdoppsamleren Jens Mikkelsen,
som senere solgte halvparten til fogden David
Sinclair. Han sogte senere sin part til Wilhelm
Mechlenburg i Drammen. På denne tida ble det skå-
ret fra ca 10 000 til 13 400 bord på Fjeldssagene, og det
førte igjen til fine navn i eierrekka. Vi nevner dram-
menschjøpmennene David Brun og Anders Smith
sammen med den rike Christian Klæbo fra Modum.

I de første par hundre år etter at sagene begynte å
dure i Henåa ble det bygget flere sagbruk etter elva.
På 1700-tallet var det to sagbruk som hørte til gården
Fjelds eiere. I sorenskriver Gert Falchs beskrivelse
over sitt område fra 1744 blir Fjeldsagbruka kalt for
«fuldsager». Det vil vel si at de var forholdsvis store
sagbruk. Den gang hadde Fjeldgården også ei bekke-
kvern, som sikkert ble brukt av gårdsbruka omkring.
Både sagene og kverna lå i strykene ovenfor og
nedenfor der riksveien krysser Henåa ved Kølabbønn.

De fleste gårdsbruka med skog til Henåa ble kjøpt
opp av de samme oppkjøperne som eide Fjeld. Dette
var tilfellet med Åmot, Hellum og Øderud. I tillegg
til personene som er nevnt finner vi mektige menn
som Hannibal Sehested, Peder Hansen Litle på
Fossesholm, Gunde Lange, Johan Reinholdsen
Gaardman og Niels Gundersen som eiere eller med-
eiere i gårdsbruk ved Henåa. Det ble anlagt min-
dre bygdesagbruk ved Holmen og Åmot og ved

Knudsefossen ved Sørli. På den tida sagbruksprivilegiene ble håndhevet var det bare Fjeldsagene som fikk skjære trelast til utenbygds salg og til eksport.

Den siste flomsaga som var i bruk i Holleia, lå i Knutsefossen mellom Øyvann og Sørli tjern. Den var i bruk helt til 1930, og ennå ligger det rester av sagutstyr ved bekken.

Denne skogeieren venter nok på flomvannet.

Skogen og brøtningen

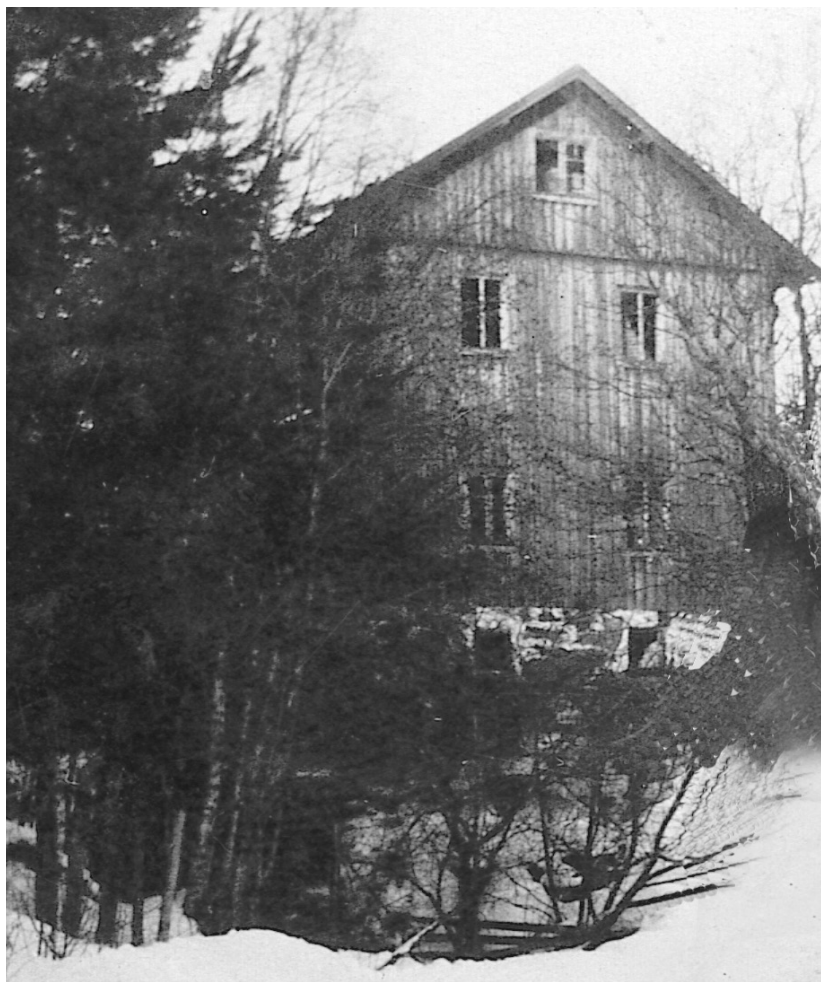
I Holleia var det svære skogstrekninger som brukte Henåa til å frakte tømmer på. For å få vann nok til brøtning av tømmer og til drift av sagbruk og møller, ble det bygget store damanlegg ved myrer og tjern etter elva. Den dag i dag er det velholdte damanlegg ved Åmot, Ulemyra, Øyvann, Sørli tjern, Løken, Krok tjern, Steinstjern, Styggdal, Stakamyra og ved Tjuventjerna. Mange av disse damanleggene er over 350 år gamle, og er vel verdifulle kulturminner. Noen av damanlegga ble forbedret så sent som i 1939, året før Mustad-Holleias eiere bestemte seg for å bygge skogsbilvei til Steinsvollen, og ta i bruk lastebiler til tømmertransport.

Selv om det hadde vært brøtning i Henåa gjennom flere hundre år, fikk den et veldig oppsving da treforedlingsbedriftene startet sin virksomhet i slutten av 1800-tallet. Treforedlingsfabrikker grodde opp etter hele Drammensvassdraget. Henåa var delet mellom Modum og Ringerike, og skogeiere fra begge bygdene brukte brøtningseilva.

I tillegg til damanleggene ble det bygget kilometerlange gråsteinsmurer etter elva for å hindre at tømmeret skulle stikke seg inn i myrområder og flate partier.

I brøtningen var det som regel omkring 30 mann i arbeide.

Om brøtningen i Henåa finner en mer i Gamle Modum for 2000 i en artikkel av Nils Drolsum. Men den

Det eneste bilde av den gamle mølla ved Åmot, som var i drift til i slutten av 1930-tallet.

En av de svære møllesteinene som ble brukt ved Åmotmølla.

store virksomheten i tilknytning til denne elva kunne kanskje minnes med at historielaget gikk i bresjen for å sette opp en del minnetavler der det har vært størst og lengst virke. Vi kan nevne Fjeldsagene, Kvernbakken, Holmenmøllene og sagbruket, Åmotmølla og mange av forstøtningsmurene og damanleggene.

Rester av Knutsesaga ligger ennå i bekken ved Sørli.

På den store oppdemte Ulemyra var det tusenvis av tømmerlytøter hver vår. Her sto også «slaget» om arbeidslønna i 1931.

Truls og Hans

Om Truls Tandberg og Hans G. Bjertnes, skrevet av Hans P Fure (1889–1981) til en avskjedsfest på ungdomslokalet Fjordvåg, i forbindelse med utvandring til Amerika ca. 1910:

Amerika er antagelig det land i verden hvor vi finner de fleste norskættede familier. Når de første utvandrere forlot gamle Norge for å bosette seg i dette veldige landet vest for Atlanterhavet er ikke mulig å tidfeste, med det er sikkert flere menneskealdere siden. Der oppsto selvsagt en del språkvanskeligheter, men etter hvert bedret dette seg betraktelig. De norske emigrantene var jo vant med beinhardt arbeid i gamlelandet, så de sto så høyt i kurs hos de amerikanske myndigheter, at de fikk seg tildelt store arealer av præriene som de dyrket opp med okser eller hester foran ploegen og harva. De første norske utvandrere hviler for lengst i Amerikas jord, så i dag er det annen og tredje generasjon som har overtatt arven etter fedrene.

Østmodum har jo i likhet med mange andre bygder ydet sitt bidrag til strømmen av utvandrere.

Ryktene om økonomisk bedre forhold enn hjemme har ført til at en og annen livskraftig ungdom har fått utferdslengselen i blodet, pakket kofferten, kastet et blikk på en speilblank Tyrifjord, og fått et siste farvel, et hulkende lev vel fra de nærmest pårørende, fra far og mor.

Denne gangen er det to staute unge gutter som skal forlate kameratenes krets, forlate ungdomslaget hvor deres første offisielle lagsvirke falt. Vi er derfor denne kveld samlet innenfor Fjordvågs tømrede vegge for å utbringe disse to en hilsen og en takk for de tilbakelagte år i ungdomslaget. Vi takker, ikke i svulmende sentimentale strofer, men i få enkle ord som kommer fra hjertet og forhåpentligvis også går til hjertet. Vi har ikke mange læresetninger å gi dere, ikke mange gyldne leveregler, men vi sier: Ha freidig mot når dere står på damperens dekk neste fredag og ser de svake, grå omriss av gamle Norge forsvinne i horisonten. Husk på at de hundreårige ord som den gamle bonden sa til Eidsvoldsmannen professor Sverdrup: Hvad du siger eller gjør så husk på at Gud er attåt. Disse ord har samme styrke, samme makt den dag i dag.

Vi tømmer til slutt en skål i kaffe for de to bortdragene og sier:

*Dere skal begge ha takk for trofast virke
for arbeidet for ungdommens sak
en takk fra festens samlede styrke
fra Østmodum ungdomslag.*

Truls Tandberg og Hans G. Bjertnes.

*Lev vel på Dakotas prærier
skjenk ofte mor Norge en tanke
da vil arbeidet arte seg nesten som ferier
da vil idealene holde seg ranke.*

*Fra alvor til spøk vi vender oss fort
og spør: dere kommer vel snarlig tilbake?
om et år eller to der svares kort
fra Fjordvågs vegger og take.*

*Nåvel, når framtidens slør er revet bort
og tåken for utsynet viger,
vi vender oss om ved avskjedens port
istemmer orakelets språk og siger:
Velkommen tilbake fra de forenede stater
forhåpentlig som veldige finansmagnater.*

Etterskrift av Aase Hanna Fure:

De ble ikke så lenge i Amerika, men kom hjem og slo seg ned som bønder, på hver sin Bjertnesgård på Østmodum.

Langveien i Holleia

Langveien ble den kalt, veien som bøndene på Sysle og Snarum brukte når de setra i Holleia. At dette var ei viktig ferdselsåre, kommer fram av Holmboes kart over Nordre Modum fra 1826, hvor Langveien var like tydelig påtegna som bygdeveiene.

Fra Sysle til Snarum fulgte de den gamle Hallingdalsveien. Den hadde solide gjerder på begge sider og var lett å drive kuflokken etter. Traseen gikk forbi Røste, Skretteberg, Skjelbred, Gundhus, Asbjørnhus, Hilsen, Gullhaugen, Snarum kirke og Prestegården. På delet mellom Prestegården og Olafsbye var det ei fegate som gikk inn i skauen mellom Roa og «Bergja» ved Bråtaleet. Da Krøderbanen ble bygd, lagde de bru over denne fegata, som er starten på Langveien. Med det samme veien kommer inn i Holleia, svinger den tvert nordover på vestsida av Dansesletta og Olafsbye Koboltskjerp, krysser Langemyr og deretter bekken som renner ut fra Harpentjern. Ved foten av Fotstå-åsen kommer seterveien fra Gubberud innpå. Her ligger ei olle, som aldri er tørr, på høyre side av veien, den kalles Isenbrynn. Under tørkesomre var det hit folk gikk når de skulle ha riktig godt drikkevann.

På vestsida av Kattjern krysser Langveien skogsbilveien til Bjoretjern, og er nesten helt gjengrodd. Bakken ut mot Grandalen ble kalt «Hjulstubben», og nede i Grandalen, ble Langveien kryssa av vinterveien til Justad fra Gubberud. Videre går veien opp en bakke til Snustein, en lav flat stein på størrelse med ei bordplate der folk, som var med seterfølget et stykke på vei, snudde. Det ble sagt at når kyrne kom hit, skjønnte de at de skulle til seters og ble lettere å drive.

Nå bærer det utforbakke et stykke, til vi går over bekken mellom Vringen og Sandungen. Her stod det ei mølle som tilhørte Gubberud. Vi krysser Makrelldalen og like etter Bjoretjernveien igjen, før vi begynner på Gamleseterbakken. Her er veien lett å følge, det er nemlig lagt traktorvei i traseen. Etter å ha passert Gamlesetervollen, der den eldste setra til Gubberud låg, tar vi av fra traktorveien og krysser Svarvestolbekken, som renner mot Langsjø.

Svarvestolbekken kommer fra myrene nordvest for Geitryggen, hvor nye og gamle Svarvestola låg. Navnet stammer trulig fra 1670-åra, da en finne ved navn Peder budde der. Peder ble dømt til tre års tukthus i 1674, for å ha jaktet elg ulovlig i Korsbøenmarka. Den harde straffeutmålinga skyldtes at han i tillegg trua noen bønder med skytevåpen.

Ved bekken ligger et navneberg gjømt under torva

et sted. Vi befinner oss nå på Offersteinsåsen, navnet kommer av at det her var tre offerrøyser hvor seterfolket la stein på når de passerte for at setringen skulle bli vellykka.

Ferden går nå videre på østsiden av Gubberudseteråsen, forbi Andersbua som opprinnelig var hus på husmannsplassen Åsen og ble flyttet hit av Anders Justad i 1947. Like etter bua passerer vi en godt synlig offerstein, før vi kommer inn på Langsjøløypa og kan følge rødmerket sti. Stien går over Gubberudsetervollen hvor det ikke har vært setra på over hundre år. «Jonassen» lå her på spilljakt i 1890, og setra var alt da halvt sammenrast.

Etter å ha kryssa enda en bekk, som renner mot Langsjø, går vi opp Springarbakken og tar av fra Langsjøløypa. Langveien følger heretter den blåmalte turistløypa helt til Kartås. De blå merkene tar oss med langs Presterudveien, som gikk fra Drolsum til Lia på Kløftefoss.

Vi følger bare Presterudveien et lite stykke til vi krysser bekken i sydenden av Løkflata. Her ligger Anton Myrbråtens sølvskjerp på venstre side av stien. Like etter tar en vei av til Grautåsvollen, Gamlevollen, Dritarud og Lia, vestover Hvitbæråsen hvor det vokser hvit tyttebær. Vi fortsetter imidlertid rett frem og kommer inn på Bjoretjernveien igjen og tar av ved Løkflatahytta.

Vi ser nå Bjørnås og Morudremmen til høyre. Nordpå remmen var det bjønnestilling og ei bu de kalte Snorkebu. Bua låg der Stuphellbekken renner ned av remmen, i dag er en gammel feleovn alt som står att. På vestsida av oss var det Andreas Presterud og Hans Øderud skaut to bjørner i 1907.

Videre går vi over Lyaråsen og Langveien krysser en liten tverrdal, før den går opp i Snarumshauken. I denne dalen var det i gamle dager et godt synlig veikryss, der Langveien kryssa Holleiaveien som var ferdselsåre mellom Tyristrand og Nordre Snarum. Holleiaveien kommer fra øst over Sørli og Kaggevoll, før den fortsetter mot vest over Navnebergmyra. (Her ligger det et stort navneberg midt i myra.) Den stiger opp Lauvbakkeiva hvor det er mura vei og forbi Femtjerna mot bygda.

Langveien derimot holder nordover Snarumshauken gjennom Haukesnaret, der det i dag er ungskogfelt. Haukesnaret som for 50 år siden stod så tett av gammelskau at det var tussmørkt hele dagen. Endelig bærer det utoverbakke mot Dritardalselva og vi tillater oss en liten avstikker bortom Gråbeinmyra før vi krysser Bjoretjernsveien for fjerde og siste gang.

*Kristian Gundhus med kløvehest på Gundhusvollen i 1920 åra.
Karen Marie Haugen sittende foran. Fra v. bak ser Eva Haugen og Nancy Vang med barna.*

*Ungdommer på Gundhusvollen i 1920 åra.
Liggende foran: Ukjent, Aud Vang. 1. rekke fra v.: ?Vang, Martha Asbjørnhus, Inger Hilsen, Gunvald Asbjørnhus, Ukjent, Aslaug og Magnhild Haugen og ukjent. 2. rekke fra v: Ukjent, Olav Haugen, Ingvold og Arne Asbjørnhus.*

Gundhusvollen (ca. 1920).

Vel fremme slapper folk og krøtter av i ettermiddagsola. Fra v.: Nancy Vang med barna, Eva Haugen, Karen Marie Haugen og Mathilde Gundhus.

Navnet Gråbeinmyra stammer fra tida da det ennå var ulv i Holleia. Folk på Bråtengårdene kjørte ved fra Tørrfurumyra i 1870. Tradisjonen sa at juleveden skulle hentes her, fordi myra var full av tyrived. Beveren hadde nemlig demt bekken og satt mye av furuskogen under vann. En flokk på sju ulver fulgte Bråtenfolket fra Tørrfurumyra til Gråbeinmyra. Da Bjoretjernveien ble bygd fant de et hundehalsbånd med ulvepigger i myra. En regner med at det stammer fra den tida det bodde folk i Nektemeghus, i enden av Gråbeinmyra.

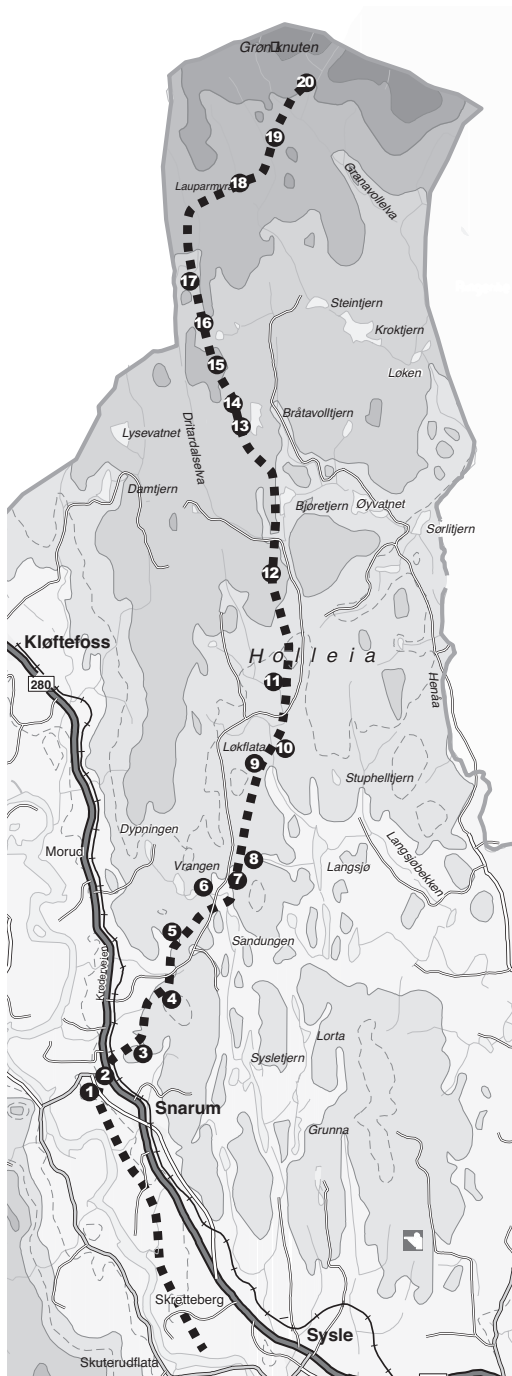
Tilbake på Langveien tar en gjengrodd sti av vestover mot Tutholsetra. Bua på øvre Tuthol står enda, men på nedre Tuthol er det bare tuftene att. Sjølve Langveien går ikke om Tuthol, men langs Setermyra mellom Glarud og Bjoretjern. På veien passerer vi «Blåjakkemyra», der kraftkaren Andreas Prestegarden hengte fra seg jakka under grøfting i 1952. Restene kan sees i ei furu den dag i dag.

Vi nærmer oss nå Bråtavollen, men først krysser vi Steindalen og Tjæreovnsberga. Fra Tjæreovnsberga har vi utsikt til Bråtavolltjern og Bråtavollen, fordi området ble snauhøgd for 15–16 år siden. For å illustrere hvor stor setervollen var på det største i 1860, var faktisk utsikten akkurat den samme da! Historier fra Bråtavollen er viet mye plass i tidligere utgaver av gamle Modum, derfor nevner vi bare at dersom en

ønska seg videre vestover herfra, gikk stien forbi bjønnestillinga ved Gulliksmyra over Dritardalen til Pålemyrhytta, der stien delte seg til Lysvannvollen og Hesjevollen. Østover drog den seg mot Brunsvollen.

Sjølve Langveien går videre nordover Prestgårdsåsen på østsiden av Brennmyr. (Toppen av Prestgårdsåsen er verdt en avstikker, utsikten er flott i alle himmelretninger, uten skog som stenger). Lengst nord bærer det utfor Primstupet. Navnet kom etter at ei kløv med prim fra Gundhusvollen stupte utover åsen.

Vi er nå inne i Lofthusholleia og nærmer oss Silde-nakka der det ble arrangert illegale skirenn under krigen. Rett vest for Sildenakka passerer vi Livollen, setra til Lofthus, et område skauen har tatt helt igjen. På Livollen finner vi et gammelt veikryss hvor stien mot vest tar oss til Hesjevollen. I gamle dager kunne en også gå fra Hesjevollen og videre til Asbjørnhussetra og Skjelbredsetra. Begge lå i Vassendrudmarka men er i dag er borte. Veien østover fra Livollen gikk til Steinsvollen og Gørbu. Langveien derimot tar oss med nordover i Mustadholleia, til Gundhusvollen som var et populært utfartssted for Snarumsungdommen i 1920 årene. De tok toget til Kløtgefoss og gikk over Hesjevollen på lørdagskvelden, før de tok Langveien ut igjen på søndagen.

Langveien

- 1 Prestegården
- 2 Fegata
- 3 Harpentjern
- 4 Isen bryhn
- 5 Snustein
- 6 Gubberud mølle
- 7 Gamleseterbakken
- 8 Offersteintåsen
- 9 Gubberudsetra
- 10 Springarbakken
- 11 Lyaråsen
- 12 Haukesnaret
- 13 Tjærevollberga
- 14 Bråtavollberga
- 15 Prestegardsåsen
- 16 Livollen
- 17 Gundhusvollen
- 18 Skrettebergsetra
- 19 Hvitåsvollen
- 20 Styggdal

Langveien fortsetter imidlertid ennå lenger mot nord, på østsida av Gundhusmyr og Kluftås. Enda litt lenger nord, i sørenden av Kartås, forlater vi den blåmerka turistløypa. En gjengrodd sti fører nord-østover til Lauparmyra, hvor Gudbrand Mohyttene bosatte seg og prøvde og dyrke myra for ca. 150 år sida. Rester av våningshus og fjøs er enda synlig. Med til historien hører det at Gudbrand gav opp nybrottet sitt etter to år.

Vi fortsetter tvers over Lauparmyra og kommer til Skrettebergsetra på østsida av Skrettebergbekken. Skauen har tatt igjen hele vollen, men da området ble

snauhøgd for få år sida, kom lusehatt og brennesle fram igjen, og avslørte hvor den lå i si tid. Skrettebergsetra var den innerste av Snarumssetrene i Holleia, men Langveien fortsetter videre til Hvitåsvollen hvor Svendby og Grøterud hadde setre. Dette var etter sigende den setervollen i Modum som var verst plaget av bjørn.

Etter omtrent 5 timers gange kommer vi til Styggdalsvollen, der gårder fra Thorsby og Drolsum setra i si tid. Her på det som er den aller innerste vollen i Modum-Holleia, ender turen vår langs Langveien.

Serpentinverket ved Nord Overn

Da det var ganske gode forekomster av serpentin i utmarka til gården Nord Overn på V. Spone, startet Kaare Overn bergverkdrift i 1934. Forekomstene var mest i området syd for Tingelstادتjern, og litt nord for Overnskrea.

Serpentin er ett omvandlingsprodukt av mineraler som olivin og orthopyroksen. Det finnes i eruptivbergarter som fører disse mineralene, men finnes i

størst mengde i serpentinitter, som er dannet ved omvandling av olivinførende bergarter.

Kjennetegn: Grønn til gul fargespill, lav hardhet 2,5–4, voks/fettaktig overflate. Serpentin er altså bløtere enn feltspat og kvarts.

I Modum hadde det opp i gjennom årene vært forskjellig bergverksindustri. Og nettopp i disse traktene om litt lenger nord, ligger synlige minner etter Modum Blaafarveværks storhetstid.

Serpentinverket kom altså i gang i 1934. Det var ikke flust med arbeid i bygda, så dette bergverket gjorde arbeidssituasjonen lettere for mange. Her jobbet folk som: Brødr. Ole og Kristian Hellerud, brødr. Nils og Karl Knivebakken, brødr. Alf og Håkon Rustand, brødr. Alf og Tore Weum, Knstian Formodalen, Steinar Aspelien, Nils Jahr og Oliver Lien fra Ringerike, samt noen flere derfra. Brødr. Hans og Per Overn jobbet også ved verket av og til.

I et intervju med Kaare Overn få uker før han gikk bort våren 2000, husket han godt hvem som jobbet der og hele verkets historie. For det meste var det folk fra Vestre Spone som jobbet der.

Den gang var det håndboring. D.v.s. én holdt boret mens en annen slo på boret med en slegge (feisel). Serpentin var lett å bore i, så det var ikke ofte boret måtte kvesse. Men det hendte en kom på hardere mineraler.

Kaare Overns jobb var å holde borene kvasse til enhver tid. Til det hadde han ei feltesse ved bruddet. Noen ganger tok han borene hjem til gården for å

Knusemaskinen produsert hos Rob Broadbent & Son Limited, Stalybridge England.

kvesse dem i gårdsmaia. Men før boringen tok til, ble all jord og stein fjernet. Dette ble tippet i sydenden av Tingelstادتjern. Malmen ble pukket opp ved bruddet, noe senere nede ved Halvorsmyr, ved Malmveien. Malmen ble pukket i størelse som en knyttneve.

Da pukkingen foregikk opp ved bruddet, ble serpentina tatt i striesekker, hver på 100 kg. På hvert lass ble det lesset tre sekker. Det var nok

et slit for hestene ut de bratte bakkene ned til Halvorsmyr. Ved sprengingen ble mye av malmen finmalt. Dette ble tatt rett i sekker.

Etter noen år ble det bygget en «taubane», og innkjøpt en knusemaskin. Wiren var solid, med diameter på 28 mm og ble trukket opp åsen med muskelkraft. Kaare fortalte at 7–8 personer deltok i dette arbeidet. Og det ble meget slitsomt i de bratte bakkene opp åsen, i en lengde av nær 500 m i en halv meter snø. Wirene ble skjøtt ved at de ble skrudd sammen med jernkiler og en spesiell jernmuffe.

Til wirene ble festet to store kurver laget av jernplater. Kurvene ble festet slik til wiren at når den fulle kurv var kommet ned til knusemaskinen, var den tomme kurv kommet opp til åsen ovenfor bruddet. Fra bruddet måtte kurvene trekkes opp denne åsen en lengde på ca. 30–40 m. Her ble benyttet motor-kraft. Malmen ble her tippet i en silo. Herfra ble malmen fylt i kurvene, etter hvert som de tomme kurvene kom opp. Og herfra gikk kurvene ved hjelp av tyngdekraften nedover åsen. Nede ved knusemaskinen ble malmen også fylt i silo. Og derfra til knusemaskinen. Den knuste malmen gikk rett i sekker.

I alle år kjørte Kaare Overn malmsekkene til Åmot stasjon med sin lastebil. Da hadde han med seg to mann. Disse sekkene på 100 kg skulle stables inn på 10 godsvogner, som hver tok 10 tonn malm. All malmen ble sendt til Fjellhammer Bruk. Her ble malmen malt opp til små korn og brukt til Icopal takpapp.

De solide wirene som ble brukt.

Bildet tatt i 1954. Vi ser «taubanen» 12 år etter at bergverket ble nedlagt.

En jernkurv som malmen ble fraktet i.

Driften gikk sommer som vinter fram til vinteren 1942.

Det kunne være strabasiosøst å ta seg fram til bruddet om vinterene i dyp snø og sterk kulde. Arbeidshansker fantes ikke. Strikka votter gjorde nytte så

lenge de holdt, men de ble fort fillete. Det var bare dagskift. Lønnen var liten. Det var ikke lett å få jobb den gang, så en måtte være glad en hadde arbeid. Men etter få år ble det streik. De ansatte ville ha mer i lønn. Det var nå arbeidere fra Ringerike ble ansatt. Disse fikk ikke arbeidet unna. Steinar Aspelien og Nils Jahr ble tatt inn igjen. Disse skulle ta seg av boringen og sprengingen. Nils Jahr er en av de gjenlevende, og han husker i detalj hva som skjedde. Han fortalte at hele 70 tonn masse løsnest i en salve.

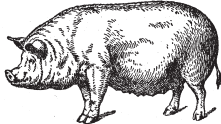
De fra Ringerike som ble tatt inn, hadde kost og losji på Overn. Steinar Aspelien hadde også kosten og fikk i lønn kr 1,50 pr. dag. Selv sier Nils Jahr at han fikk kr. 3,00 i lønn pr. dag på egen kost. En representant fra Arbeidsmannsforbundet kom til Overn for å få løst konflikten, men måtte forlate Overn da vedkommende var for glad i det gode drikke. Dette gjentok seg to ganger. Tredje gang ble en annen person sendt til Overn. Da ble konflikten løst. Nå ble lønnen kr. 5,60 pr.dag, som den ble fram til verkets slutt.

I dag kan vi fortsatt se knusemaskinen der den står like ved Malmveien, på stedet malmen ble knust. Maskinen var produsert i England. Her ligger fortsatt de kraftige wirene. Kurvene kan vi ennå se oppe ved bruddet. Der ligger hauger med serpentin, like syd for idylliske Tingelstad tjern.

Modum har i mange år hatt ulike bergverk. Men vi har vel ikke vært flinke til å ta vare på maskiner og redskap som ble brukt. Kanskje burde vi ta vare på det som er igjen etter dette bergverket?

Kjell A. Bakke:

Gjeithus og Omegns Assurancekasse for Svin, 1914–1977

 P O L I C E 	
	
Gjeithus og omegns assurancekasse for svin	
Herr	.....
har for aaret 19.....	assurert.....stk. svin
Kr.	
Var <u>dyret</u> friske ved innmeldelsen?	dyrene .....
Var huset i den stand som loven fordrer?	
Hvor gammelt var dyret ved innmeldelsen?	
.....den.....192.....	
.....	
takstmand.	
Overflyttet den.....	192.....
.....	
takstmand.	

Det er sagt om hunden at den er mannens beste venn. Spesielt i trange tider har også villagrisen vært familiens gode venn og støtte. Den sikret folk et ofte i høyeste grad tiltrengt bidrag til et magert kosthold.

Villagrisen var dessuten et svært så nøysomt dyr av natur. Den stilte nærmest kravløs opp ved troa si, og kjøkkenavfall, gras og en neve grisemjøl var daglig kost. På seinsommeren og høsten var småpoteter og nedfallsepler verdifulle kostbidrag.

Ikke minst i 20- og 30-åra, under krigen og i de første åra etterpå, var grisen et høgt skattet husdyr i nær sagt et hvert hjem. Stort og følelig ble tapet hvis en slik husets venn avsluttet livet på grunn av sjukdom eller skader, før tida var inne for avliving.

Derfor var det at interesserte griseholdere den 20. september 1914 kom sammen for å danne en assurancekasse for svin på Geithus, en institusjon som kom til å vare ut 1976. For assurancekassen ble det vedtatt egne lover, trykket i Buskerud Socialdemokraters Trykkeri i Drammen.

Assurancekassens formål var i følge lovene «at forsikre svin mot ulykke. Hermed menes sykdomme som har død til følge eller naar dyret faar en skade ved ulykkestilfælde og maa slaktes.»

Lovene omhandlet videre premien pr. svin, og hvordan det skulle forholdes dersom dødeligheten blant dyrene skulle komme til å forekomme i så stor utstrekning at premien eller eventuelle grunnfond ikke strakk til.

Det var ikke assurancekassen likegyldig hva for livsvilkår grisen skulle tilbys. Således heter det at «naar et svin anmeldes til assurance skal man henvende sig til en av kassens besiktigelsesmænd for av denne at faa erklæring for at svinet intet mangler som hindrer opptagelse, samt at huset er i forsvarlig stand, lyst, rummelig og, i fald vinterbruk, tilstrækkelig varmt.»

Det var videre i lovene lagt opp til en nøyaktig prosedyre for erstatning fra grisen måtte slaktes og til assurancen kunne utbetales. Således kom besiktigelsesmannen inn som en betydelig person i prosedyren.

Blant etterlatte eiendeler etter assurancekassens siste kasserer, Hans Bakke, har vi blant annet funnet kassens beretninger for de første 35 årene, og vi presenterer dem i utdrag, slik de ble nedtegnet av vedkommende forfatter:

25 års beretning for Geithus og Omegns Ass.kasse for svin.

Søndag 20 de september 1914 holtes masse møte av interesserte på Geithus for dannelse av en Ass.kasse for Svin. Tanken er visstnok kommet fra vore nabo-kommuner. Ass.kassen blev stiftet på dette møte kun for Geithus og følgende blev valgt som kassens første styre:

Ole K. Moen	formann
Peder Antonsen	viseformann
Elef Aslessen	kasserer
Martin Hellerud	sekretær
Øvrige styremedlemmer:	
Erik Flatlie, Sigurd Holm og Ola Thomassen.	

Ass.kassens første revisor var Bestyrer Joh. Solberg og Ass.kassens første Dyrlæge Joh. Krohn, som har vært Dyrlæge for Ass.kassen den hele tid (25 år).

Den 14/10-1914 blev det første Svin erstattet, nemlig ett Svin tilhørende Olaus Borgen, Katfoss med kr. 20.00. Da Ass.kassen blev kjent utenom Geithus innkom der stadig ansøknings om å bli optatt som medlemmer av kassen, og innen kort tid blev det besluttet at Ass.kassen skulde gjelde for hele Modum, og fikk den da sitt nuværende navn. Det første årsregnskap viser en inntekt stor kr. 349.00 og en utgift stor kr. 109.10. Det første års (1914) assurerte Svin var 159, og ett medlemstall på 128.

Ass.premien var fra begynnelsen kr. 2.00 pr svin¹, med anledning efter loven til å utligne ekstrakontingent hvis ikke den ordinære premie strakk til. Utligningen av ekstrakontingent viste sig å være uheldig da der vistes stor uvilje mot å betale denne. Senere har den ordinære kontingent blitt forhøiet helt opp til kr. 7.00 pr. Svin eftersom konjunkturene har gått opp og ned. Da erstatningen og øvrige utgifter har vært så store at premien ikke har dekket disse har man ofte måttet foreta utlodninger av smågris for å holde Ass.kassens økonomi vedlike. Utlodningene har i alt innbrakt netto ca. 3885.09. Styret har utover årene drøftet forskjellige ting for mest mulig å tilfredsstille medlemmene, og 1926 gjorde styret et forsøk på å skaffe godt og billig mel formalt på Vikersund Mølle. Dette gav ett godt resultat da melet var bedre og billigere hvilket omsetningen viser. Det første års omsetning av mel var 31625 kg. Til et samlet beløp av kr. 7923.91. Det neste år viste sig vanskeligere å få gunstige betingelser på grund av de ustabile kornpriser, og omsetningen blev dette året kun 9080 kg. Den samlede omsetning av mel blev da i alt 40705 kg. Til et samlet beløp av kr. 10017.94, med en nettoinntekt for Ass.kassen på kr. 181.68. De siste år har premien vært kr. 4.00 pr. Svin, og tatt i betraktning denne lave premie må man være fornøid med Ass.kassens stilling.

Samarbeide mellem Styre, Besktigelsesmenn, Dyrlægene og Revisorer har i alle år vært godt.

Oversikt fra 1939 til 1949

De siste 10 år har ikke vært uten bekymringer, særlig i krigens år 1940–45. I den tid da så å si alt skulde inn- dras til fordel for makthaverne og N.S. eller kontrolleres av disse. Assuranssekassen var heller ikke fritatt fra påtrykk fra N.S. og vi fikk flere trusler fra det hold. Da krigen brøt ut hadde kassen en større kontantbeholdning som styre var redd for, da allting var så usikkert.

Alle husker nok den store pengeknaphet, og de fleste måtte ordne seg med kjøpelapper.

For å bringe vore penger i sikkerhet blev styre enig om å sette disse inn på andeler i Modum Samvirke-

lag, vi fikk der løfte om å kunne få ut penger efter behov. Banker var den gang en skrekk, alle tok ut det dem kunne få, men det blev bare små beløp man fikk ad gangen.

Resultatet av dette var, at alle som skulde ha erstatning m.v. fikk kontante penger som om intet var hendt. Kassens stilling disse år må sies å være god, og man hadde ingen interesse av å forbedre den, og på den annen side hadde mesteparten av de som assurerte dårlig fortjeneste, og den lave premie blev derfor bibeholdt under hele krigstiden. I alle krigens år, fikk alle som måtte slakte sine svin på grund av skade, selv spise opp det brukelige flekk, fordi det var knapt om mat, disse fikk likevel den erstatning de skulde ha. Grisene var den gang små, da deres kosthold var mangeartet og lite nærende.

1946 viser et underskudd stort kr. 1.462.08. Grunn til dette underskudd, var den store sykdom blant dyrene, særlig mangelsyke, likedan blev fleskeprisen forhøyet, og som følge derav større erstatninger. Dyrlægene arbeidet fremdeles efter de gamle satser, ellers vilde underskuddet blitt adskillig større.

Premien var i alle disse år kr. 4.-, for denne lave premie, fikk alle som var så uheldige å miste sine dyr, erstatning efter dagens notering, samt fri Dyrlæge og medesin.

I 1947 måtte premien forhøyes til kr 6.-, samt foreta den forandring at dyrenes eier måtte utrede 1/2 parten av Dyrlæge-honoraret og skyds. Fleskeprisen blev atter forhøyet, og erstatningerne var mange, tiltrods for forhøelse av premien viser regnskapet et underskudd stort kr. 135.03.

I følge de to beretningene og kassaboka, ble 39 007 svin assurert i løpet av de 63 årene som kassen var i drift.

Kassaboka forteller også om store svingninger fra år til år. Ikke minst gjelder dette for åra fra 1937, året da krigsskyene tettet seg til over Europa. Mens det dette året ble assurert 470 svin, steg tallet til 1042 i 1941 for deretter for de to neste årene å gå ned til 631 og 550. Det er vel mulig at årsaken til dette sterke fallet kan skyldes økte vanskeligheter med å skaffe fôr til grisene. I 1944 steg imidlertid antall assurerte svin til 947, mens det for det påfølgende år gikk ned til 826 for så igjen å øke til 1222 (1946), 1066 (1947), 1558 (1948) og 1551 i 1949. Nå synes det som om matsituasjonen i landet har bedret seg, for tallet på assurerte svin gikk raskt ned til 806 i 1950. Det var vel også slik at behovet for egenproduksjon av flekk ble mindre og at mange hadde gått trøtt av grisestellet gjennom så mange år. Det fulgte jo en god del arbeid med vilgrisen. Fra 1968 går antall assurerte svin ubønnhørlig ned, og i 1976, det siste driftsåret for kassen, var antall assurerte svin kommet helt ned i 43.

Den sterke reduksjonen i villagriseholdet i Modum tilsa at behovet for egen assuranssekasse ikke lenger var til stede, og at Gjeithus og Omegns Assurance-kasse for Svin's tid var ute.

1 Den gjennomsnittlige lønna for papirarbeidernes 10-timers dag var kr 4,-.

Flere av tillitsmennene i assuransekassen kom til å få lang fartstid i styret, revisjonen og i besiktigelsesvirksomheten.

Det kan imidlertid ikke ha vært honorarene som fikk dem til å la seg velge over så lang tid. Således var honoraret for formannen og kassereren på til sammen kr 325 i 1945, stigende til kr 700 for 1976.

For sine 6 år som kasserer og 36 år som formann, ble Johs. Marthinsen i 1965 gitt en avskjedsgave på kr 100,- og Hans Bakke fikk ved kassens opphør kr 500,- for sine 37 år som kasserer. For tegning av assurance og innkreving av premier, ble det utbetalt et meget beskjedent honorar.

Kassen synes å ha hatt et godt forhold til dyrlegene i Modum. Nestorene blant dem ble dyrlege Johan Krohn med sine tjenester helt fra oppstarten i 1914 til han tok ut sitt siste honorar i desember 1957.

Da det var vedtatt å avvikle assuransekassen, og det ble satt strek for regnskapene, ble det fattet følgende vedtak:

«I Gjeithus og Omegns Ass.kasse for Svin's lover har paragraf 12 følgende ordlyd:

Til kassens oppløsning må 2/3 av de møtende stemme for. I tilfelle oppløsning blir kassens midler å fordele på medlemmene eller disses arveberettigede.»

Dette ble på styremøtet 25.02.1967 forandret til:

«Buskerud Vanførelag, Geithus, i tilfelle oppløsning av kassen, skulde en eventuell formue overlates denne institusjon som gave.»

Antall assurerte svin var i løpet av 1966 kommet ned i 438.

Etter avsluttende styremøte som ble holdt 01.04.77, ble kassens formue anvendt med følgende orientering underskrevet av Hans Øverby, formann og Hans Bakke, kasserer:

«Gjeithus og Omegns Assurancekasse for Svin har opphørt sin virksomhet fra 1977.

Det resterende beløp på kr 1301,83 er enstemmig besluttet å gi til Buskerud Vanførelag (Internat) som gave.»

Thure Lund:

Ung snaring på langtur i 1905

I Oplandske Tidende fra 16. februar 1905 finner vi en artikkel om en sersjant Ole Andreas Hjermundrud fra Snarum, som hadde vært på en skikkelig langtur det siste året.

Hjermundrud var blitt innleid av en amerikansk millionær, Mr. Willard, til å være med på en ekspedisjon gjennom Afrika. Ekspedisjonen brukte jernbane et stykke inn i Egypt, deretter båt på Nilen, før de tok den siste turen til Addis Abeba i Etiopia med kameler.

Ekspedisjonen hadde som oppgave å undersøke muligheter for handel, først og fremst langs Nilen. Kanskje det var lønningene som lokket den unge snaringen til en slik tur. Han fikk utbetalt 10 kroner for hver dag i et helt år. Det var mange penger i 1904. Etter hva Hjermundruds slektning på Snarum, Ingrid Sandberg forteller, hadde sersjanten også med seg et skikkelig slangeskinn fra turen. Vi må gå ut fra at han hadde gratis kost og losji sammen med ekspedisjonen.

Hjermundrud bodde sine siste år ved Ås i Akershus.

O.A. Hjermundrud, 1880–1957.

Thure Lund og Arnt Berget:

De siste bjørnejaktene i Modum

Bjørn i Holleia 1840, 1882 og 1907

I Oplandske Tidende 1910 og i Buskerud Blad 1927 har en snaring som undertegner seg med O (antagelig Ole S. Bakken d.e.) skrevet om bjørn. Han gir dem som ønsker å frede bjørnen det glatte lag. I disse dager da diskusjonen om rovdyrene igjen har tilspisset seg, kan artiklene være av interesse for «Gamle Modum»:

Man finder paa saa meget i vaar tid. Men det er vel ikke mange som kunde tænkt seg at nogen vilde kommet med en henstilling til vaar regjering om ved lov at faa fredet vaart verste rovdyr, bjørnen. Man skulle tro at saadanne folk ikke har kjendskap til dette dyrets luner og mordlyst.

Som smaagut, for nogen og seksti aar siden, oplevde jeg at bjørnen slog i hjel to av mine foreldres kjør og skamfærte den tredje. Den hadde jaget kjørne ut for en brat aas, kaldet Geitaaskollen, til en under aasen liggende bløtmyr, der kjørne sank saa dypt at bjørnen innhentet dem og slo dem i hjel. Fra den bløte myren hadde bjørnen trukket kuene inn paa det tørre, der han hadde revet op begge i buken og tatt ut det den vel fandt at være det lekreste, nemlig nyrene og nyretalgen. Paa den ene av kuene var ryggen brukket flere steder, og paa den andre var hodet smadret til en eneste masse.

Langt senere hen i tiden har ogsaa bjørnen gjort skade her over trakterne, og det er ikke saa mange aar siden den slo i hjel en ko ved Hilsensæteren (Hesjevollen) da det til og med var mange folk til stede paa sætervolden.

En bjørnefamilie holdt seg i mange aar paa strekningen Langsjø–Liensæteren, (Grautåsen) da det ble drept flere sauer hvert aar. Det laa skindremser og uld igjen i skogen flere steder. Endelig, (i august 1907), lykkedes det at komme paa sporet av en binne med to unger. Gamle Andreas E. Præsterud skjøt først en unge som binner hadde jaget op i et trær. Man saa den falde til jorden, men saa kom bamsemor for at ta op kampen. Men Præsterud stod til binner kom ham paa riktig hold, og ved det første skudd faldt dyret. Den andre ungen kunne man ikke finde igjen, og man antok at den hadde druknet seg i et tjern som laa like ved (antagelig Uletjern). Det siges at naar bjørnen blir dødlig saaret vil den søke å drukne seg, og biter seg fast i bunden hvor den blir liggende.

Skulde man virkelig tænke paa at frede bjørnen,

maatte det være for at faa tappet statskassen til bunden ved at oprette flere stillinger for funksjonærer. Det må vel være minst en i hvert amt, og med en stab av underordnede som hadde at føre tilsyn og innberette.

Om denne bjørnejakta skriver Nils Drolsum detaljert i Gamle Modum 1990. Han skriver her at ogsaa Hans Øderud var med på jakta, men nevner ikke noe om bjørnungen som ble skutt.

Andreas Præsterud, på sine eldre dager.

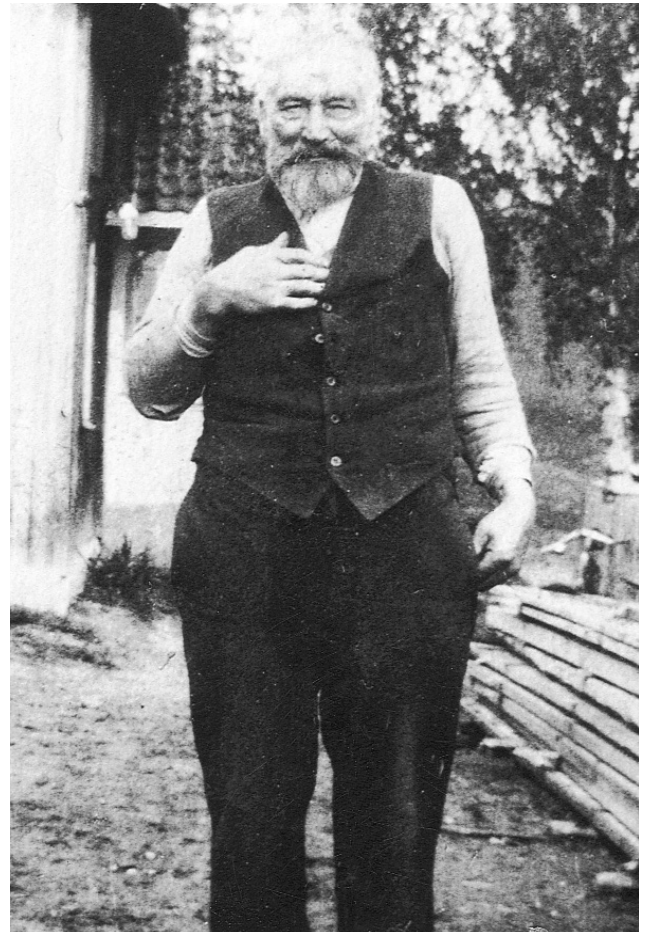
Jegerens egen beretning

Det var vaaren 1882 at Johan O. Hilsen (Jonassen) og Andreas O. Hjermundrud, begge fra Snarum, paa utlagt aate i Langerud skog skjøt tre bjørne paa een

Andreas Hjermundrud på sine gamle dager, mens de gamle grindsagene ennå var i bruk.

«Jonassen» Johan O. Hilsen i kjent positur. Her har han byttet bjørnebørsa med bila. Den var tross alt hans favoritt.

nat. Jeg husker saa godt denne enstaaende hændelse, men da jeg her en dag traf gamlingen Andreas Hjermundrud bad jeg ham gjenfortelle det som den gang passerede, og jeg skriver her hva han fortalte.

«Vi ordnet os en kveld saa godt vi kunde oppe paa skyttergaren, noksaa spændte paa om vi kunde være saa heldige at møte bamsen. Vi hadde viss-het for at der om vaaren hadde opholdt seg minst to dyr i trakten, og vi var næsten sikre paa at disse ikke hadde skilt seg. Vi sat der og ventet, og det led noksaa langt bortover kvelden, og vi begynte at tvile paa at de kom, men plutselig fikk vi høre et lite bank av en knekket kvist og straks etterpaa et lite skrik. Antagelig gav bamsemor en av ungene en iretteset-telse. Vi kunde tydelig høre at de kom nærmere, og straks etterpaa saa vi to som raskt gikk til aaten og begynte at forsyne seg av det delikate hestekadave-ret. Vi viste at vi ogsaa snart maatte ha bamsemor, og om litt saa vi at hun meget forsiktig kom fram mot aaten. Nu laa alle tre og inntok sit maaltid. Vi hadde i stillhet avtalt at Johan, som hadde bjørnebøssen skulde ta binner, mens jeg som hadde en vanlig rifle skulde ta ungene. Som avtalt skulde jeg skyte paa hans smeld, og skuddene kom saa samtidig at det

ikke kunde merkes mere end et smeld. Binnen løftet seg i veiret og stupte helt over, reiste seg igjen og stupte til jorden og laa da helt stille. Ungen reiste seg og bet seg hissig i siden der kulan hadde truffet, gjorde nogen byks fremover og ble liggende stille. Vi sprang ned og saa paa de døde kroppene.

Men saa fattet vi os og besluttet at indta vaare pladse igjen, om muligens den gjenværende, naar alt ble stille, kunde komme tilbake. Vi hadde ikke sittet lenge før vi hørte den komme og forsiktig nærme seg moren og snuste hende over.

Vi lot den være rolig et øieblikk, saa smaldt to skudd saa samtidig at vi spurte hverandre: Skjøt du? Bjørnen gjorde et forsøk paa at reise seg, men faldt tungt til jorden ved siden av sin mor. Vi sprang nu ned og stod ved siden av den siste. Da den endnu dro nogen tunge ynkende pustedrag gav jeg den et skud i øret. Saa ble alt stille. Vi undersøkte saa den siste for at se hvor kulerne hadde truffet, og fandt at de var snaut en fingerbredde fra hverandre.

Vi tok saa veien ned til bygden saa raskt som mulig, og fikk folk til at frakte bjørnene hjem. Ingen var uvillige til det, saa det ble hjelp i overflod. I løpet av natten var hele transporten utført!»

Det gamle sagnet om sølvet på Øståsen

På østre Modum har det fra eldgammel tid vært et sagn som forteller om et sølvfunn på Øståsen. Det heter at en bonde på Askim hadde funnet en sølvåre, men holdt funnet hemmelig. Om dette sagnet hadde lektor Kåre Engelstad en artikkel i Buskerud Blad i 1937. Datoen har vi dessverre ikke notert, men artikkelen er i behold, og vi gjengir med dette Engelstads artikkel om dette gamle sagnet.

På Øståsen, Drammens nordmark, skal det ifølge et sagn finnes sølv, og dette er nok ikke bare småtterier, for ifølge sagnet er det bare kalven som er funnet på Kongsberg, mens selve kua er på Øståsen.

I tidens løp har mange forsøkt å finne denne sølvåren, og en mann har også tatt ut mutingsbrev. Etter grundige undersøkelser sa han at det sølvet som finnes på Øståsen nok bare er kråkesølv.

Langt inne på skogen mellom Lier og Modum ligger den gamle seteren Askimvollen, og det var her sølvåren skulle være. I gammel tid var dette seteren til Askim. Denne seteren ligger en times tur fra Rustand i Lier, og det kan synes merkelig at Askim hadde seter så langt på Liersiden, men også dette har sagnet en forklaring på. Eierne av Askim, som het Bjørn, og eieren av Rustand skulle i sin tid gå opp skoggrensene, og de ble forlikt om å starte hjemmefra til avtalt tid om morgenen, og der de møttes skulle grensen være. Men Bjørn på Askim startet nok adskillig tidligere enn Rustandbonden. Derfor kom skoggrensen mot Rustand til å ligge så langt mot øst, og Askimvollen likeså. Det var den samme Bjørn som skulle ha funnet sølvet. Etter sagnet skal dette ha vært meget lenge siden.

Det var to personer om sølvfunnet, nemlig Bjørn og husmannen hans. Det heter at da de en dag var ute i skogen og kjørte, gled hesten på et berg og etterlatte seg en blank stripe. Etter dette skulle sølvåren ligge helt oppe i dagen.

Bjørn på Askim som ikke ville ha skogen sin ødelagt av gruver, og som også trodde staten ville annektere grunnen og at han dermed ville få et stort tap, tok da et løfte av husmannen sin om at hvis han holdt tett med hva de hadde funnet skulle han få husmannsplassen han bodde på. Husmannen slo til på tilbudet, og sølvåren ble omhyggelig gjemt. Men i mørke høstkvelder skal Bjørn og husmannen ha gjort turer over til Kristiania med tunge sekker, og velstanden på Askim fikk et merkbart oppsving. Slik lyder dette gamle sagnet som ennå er levende på Østmodum.

Skulle noen, etter å ha lest dette, føle trang til å forsøke seg som sølvskjerpere, er det bare å følge turistveien som går fra Sylling, via Rustand og Fallsbekken, som går like forbi Askimvollen. Fra Modum er det også blåmerket turistløype forbi ytre og indre Sandtjern, Breiliflakene, om lille og store Elgtjern, som er utgangspunkt for Fallsbekken. Skulle en ikke bli rik av sølvfunn, vil man i hvert fall få en herlig skogstur.

Den eldste eier vi finner med tilknytning til navnet Bjørn på Askim er Clemet Bjørnsen, f. 1604. Han må jo hatt en far som het Bjørn, men han er det ikke nevnt noe om. I tillegg er det en Bjørn Clemetsen f. 1740. Kanskje det var sistnevnte som fraktet de tunge sekkene til Kristiania. Han greide i hvert fall å samle og kjøpe igjen gården til selveie etter at Kongen eller staten hadde hatt gården fra 1685 til 1801. Askim-slekta satt da på gården som brukere, og den samme Bjørn har nok opparbeidet seg rikdom, slik at det ble mulig å løsrive seg fra «statlig åk». Om det var på grunn av sølvfunn står likevel ubesvart. Kanskje det som sagnet sier om at Bjørn var redd for at staten skulle ta gruvene, likevel har sin forklaring i at Bjørn hadde planer om å kjøpe tilbake fedrenes gård?

Øyvind Haugen:

Treær'n på Drammensælva

PM 3 på Drammenselvans Papirfabrikker var Nordens første hurtigløpende papirmaskin

PM 3 slik den opprinnelig så ut. Bildet er antagelig tatt under oppstarten i 1897.

Drammenselvans Papirfabrikker på Geithus – i dag Union Geithus – ble grunnlagt den 19. mars 1873. Initiativtakerne var eierne av Eker Papirmølle i Vestfossen – forretningsmennene Harald Lyche og Erland Kiøsterud fra Drammen. På det nye prosjektet hadde de fått med seg sakfører Harald Heiberg fra Drammen og cand. jur. Jørgen Meinich fra Kristiania – medeier i papirfabrikken Bentse Brug ved Akerselven, og eier av et lite tresliperi som leverte masse dit.

Den nye fabrikken på Geithus var en virkelig stor-satsing. Anlegget ble Norges – og Nordens – første moderne, integrerte tresliperi og papirfabrikk, prosjektert av tidens fremste ekspert på treforedling, for produksjon av dels trykkpapir og dels brunpapir som ble fremstilt etter System Meyh/Voelter. Dette systemet gikk ut på at kubben ble dampkokt under trykk før sliping. Da ble veden gradvis bløtere, og etter sliping fikk man en brun masse som ikke lot seg

bleke, og som egnet seg for innpakkingspapir.

Driften kom i gang den 20. desember 1876 på en papirmaskin som var 2 meter bred og hadde 3 tørkesylindere. Maskinen hadde en produksjonskapasitet på omkring 3 tonn papir pr. døgn og var bygget av Miller & Herbert i Edinburgh, Skottland.

Den 8. mars 1880 kom PM 2 i drift. PM 2 var temmelig lik PM 1, men var bygget av Maschinenfabrik F. W. Strobel i Chemnitz, Tyskland. I 1880 ble Drammenselvans Papirfabrikker den første norske papirfabrikken som eksporterte papir til oversjøiske markeder, i og med at man da begynte å levere brunpapir til Sør-Amerika. Omtrent samtidig kom leveranser av avisepapir til den engelske avisen Evening Standard i gang.

Frem til 1889 – da fabrikken brant ned – bestod anlegget av brunkokeri, tresliperi og papirfabrikk. Da fabrikken kom i gang etter brannen – i midten av oktober 1890 – fremstod den omtrent som tidligere,

men nytt og større maskineri var installert, slik at kapasiteten nå var innpå det dobbelte. De to nye papirmaskinene var levert av Bertrams Limited i Edinburgh. Begge hadde samme bredde – 83,5 tommer (212 cm).

Allerede før brannen i 1889 var ledelsen kommet i tanker om å anskaffe en tredje papirmaskin, men brannen gjorde at planene måtte legges til side. Våren 1895 børsretet man imidlertid støvet av prosjektet. Man gikk umiddelbart i

gang med å innhente tilbud fra flere europeiske firmaer, og på nyåret 1896 var ledelsen ved Drammenselvans Papirfabrikker i ferd med å sluttføre forhandlinger med sin tidligere leverandør Bertrams Ltd.

Da ble man helt uventet kontaktet av det nystartede Drammensfirmaet Lorentzen & Wettre, som hadde et interessant tilbud. Det ble i all hast innkalt til et ekstra direksjonsmøte i Drammen den 21. januar 1896, dit også Christian B. Lorentzen var innbudt. Hans firma var agenter for en amerikansk leverandør av papirmaskiner – The Pusey & Jones Company i Wilmington, Delaware. Lorentzen opplyste at amerikanske papirmaskiner arbeidet med svimlende produktionshastigheter i forhold til europeiske. Maskiner fra The Pusey & Jones Company var i særklasse de hurtigste, med hastigheter opptil 490 fot i minuttet (149 m/min). Vanlig her i landet på den tiden var omkring 60 – 70 m/min.

Selv om en amerikansk maskin var både større og dyrere enn en europeer, slik at anleggskostnadene ville bli innpå det dobbelte, kom direksjonen frem til at et slikt anlegg med sin høye produktionskapasitet allikevel ville bli meget lønnsomt. Møtet besluttet å avbryte forhandlingene med Bertrams Ltd. samt å sende fabrikkbestyreren over til Amerika – «for at anstille Undersøgelser i Sagens Anledning» – som det heter i protokollen fra møtet.

Bestyrer Carl Herman Jonsson la ut på sin reise den 30. januar 1896. I New York møtte han ingeniør Petter Larsen fra Lorentzen & Wettre og sammen besøkte de

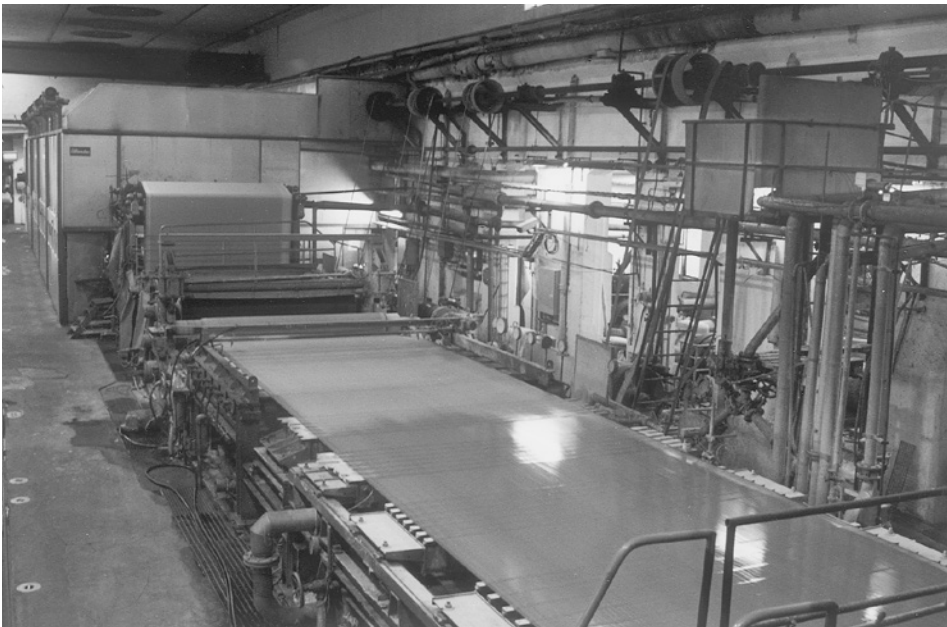
PM 3 – opprulling av ferdig papir på tambur.

flere store papirfabrikker i den østlige delen av USA. De besøkte også The Pusey & Jones Co i Wilmington, Delaware der det den 6. mars 1896 ble utferdiget et tilbud på en ny papirmaskin. Tilbudet sammen med en kostnads kalkyle for hele prosjektet ble framlagt i et direksjonsmøte på Geithus den 13. april 1896. Direksjonen besluttet å fremlegge det hele for aksjonærene på en ekstraordinær generalforsamling på Geithus den 19. mai 1896. Generalforsamlingen besluttet med 49 mot 6 stemmer å gå til utvidelse av aksjekapitalen slik at prosjektet kunne finansieres på en forsvarlig måte. To uker senere ble kjøpekontrakten på den nye papirmaskinen undertegnet – og vi leser i protokollen:

«Aar 1896 den 2.de Juni afholdtes Directions møde paa Gjeithus.

Agent Lorentzen af Firma Lorentzen & Wettre var tilstede i Mødet. Han underskrev Kontrakt med Pusey & Jones Company om Leverance af i Henhold til deres Skrivelse af 6.te Marts d.A. og vedføiet Specifikationer af den i forrige Møde omhandlede Papirmaskine, der bliver at levere senest i December indeværende Aar og bliver at betale med 25.200 Dollars.»

I løpet av et par uker kom ordrebekreftelse fra Pusey & Jones, og da var allerede byggevirksomheten på fabrikken godt i gang. Det ble satt i gang arbeid med planering av tomt for ny maskinsal og oppmuring av selve maskinsalen. Tilleggsmaskineri ble bestilt og man tok til med en større ombygging av

Her ser vi tydelig langakselen som driver PM 3.

PM 3 våren 1997, sett fra tørrenden.

hollenderiet. Alt i alt et stort og omfattende arbeide. Det ble snart klart at man ikke hadde mer enn tida og veien, ettersom papirmaskinen var ventet til Kristiania på nyåret. Omkring midten av februar 1897 ble den første sendingen med maskindeler omlastet fra skip til jernbane i Kristiania og hele toget ble kjørt direkte inn på fabrikktomta på Drammenselven. Monteringen kunne ta til umiddelbart og pågikk i drøye 3 måneder. Direksjonsprotokollen fra 25. mai 1897 kan melde:

«Den nye Papirmaskine var nu ferdig monteret og blev sat i gang i gaar, efter hvad man kan se paa forhaand antages den at vilde virke tilfredsstillende.

Maskinen bliver i Bøgerne at benævne No.3.»

Det er dermed mulig å fastslå at Drammenselvans Papirfabrikkers PM 3 ble satt i prøvedrift mandag 24. mai 1897. Og som det fremgår av innberetningen for driftsåret 1897, kom maskinen i regulær drift i løpet av juni måned. Maskinen fikk drivkraft fra en langsgående hovedaksel oppe under taket i den nye maskinsalen. Hovedakselen ble drevet av en vantturbin av Henschel/Jonval's konstruksjon. Fra hovedakselen var det reimdrift til åpne vinkeldrev i baksiden hvor det lille drevet var av stål og det store var av eiketre. Maskinen var helt fra begynnelsen utstyrt med hette over tørkepartiet.

Hele prosjektet hadde kostet kr. 272.875,66 – hvorav prisen på selve papirmaskinen utgjorde kr. 108.800,89.

Den første tiden produserte PM 3 for det meste det før omtalte brunpapiret som var Drammenselvans hovedprodukt frem til omkring 1915 – foruten endel rotasjonstrykk. Det sier seg selv at å veksle mellom to så vidt forskjellige produkter som brun-

papir og avis i lengden ikke var holdbart. Ved overgang fra den ene papirsorten til den andre var det påkrevet med stopp og omfattende rengjøring av maskin og massesystem. Dette førte til gjennomsnittlig 10 døgn kortere driftstid pr. år, sammenlignet med PM 1 og 2. Derfor besluttet Drammenselvans Papirfabrikker i 1911 å gå til anskaffelse av nok en papirmaskin som skulle betjene hele brunpapirmarkedet alene. Sent i desember 1912 ble PM 4 satt i drift og etter dette ble det ikke produsert brunpapir

på PM 3. All kapasitet på PM 3 ble nå benyttet til avispapir i 52/54 gr/m².

Helt fra første dag hadde PM 3 hatt en stor hemsko. Maskinen var koblet til fabrikkens sentralsystem av turbiner og akselledninger, og det var ikke tatt tilstrekkelig hensyn til kraftbehovet ved drift av en papirmaskin på denne størrelsen – noe som forårsaket at PM 3 sjelden eller aldri oppnådde de 122 m/min, som hadde vært forutsetningen ved anskaffelsen. Også etter at konkurrenten A/S Union (Union Co.) i mars 1915 overtok Drammenselvns Papirfabrikker forble dette et forhold som ble lagt lite vekt på. Faktisk gikk det hele sin skjeve gang helt til våren 1926 før det endelig ble fart på sakene. Da anskaffet fabrikken en Flottmann dampmaskin på 250 hk. Nå kunne PM 3 kjøres langt over sin konstruksjonshastighet, men gleden skulle bli kortvarig.

Natt til 17. desember 1927 ble Drammenselvns Papirfabrikker for annen gang rammet av brannkatastrofe. Denne gangen var det den nyeste delen av fabrikken som ble flammenes rov. Av maskinene var det i følge fabrikkens opptegnelser PM 3 som ble mest skadet. Det heter at det meste av stativene i tørkepartiet var totalt ødelagt. 101 år gamle Kristian Borgen, som ved brannen var 27 år gammel, og som selv var med på sluknings- og oppryddingsarbeidet, kan ikke huske at maskinen hadde spesielle synlige skader.

Ganske snart etter brannen gikk bestyrer Ernst Hjalmar Johansson inn for å rive ut de to skadede maskinene og erstatte dem med en stor, ny avisapirmaskin, men Unions styre anså at dette ville bli for dyrt. Union gikk istedet inn for å gjenoppbygge og modernisere de eksisterende maskinene. Dette arbeidet ble i sin helhet overlatt til Thunes Mekaniske Værksted i Oslo.

Tidlig i mars 1929 stod den ombyggede PM 3 klar til oppstart. Som følge av den omfattende ombygging og modernisering fremstod maskinen nå med et helt annet utseende enn før brannen. PM 3 hadde foruten ny innløpskasse og ny første press – slik at den nå hadde 3 presser – fått utskiftet alle stativer i tørkepartiet. Det ble gjennomført flere andre forbedringer, og maskinen var blitt forlenget med 14 tørkesylindere, slik at tørkepartiet nå bestod av 30 sylindere. Opprullingen var utskiftet, alt gammelt drivverk i baksiden ble rensket vekk og nye drivstasjoner fra Thune kom på plass.

Alle partier i maskinen kunne startes og stoppes individuelt ved hjelp av elektromagnetiske koblinger fra Pusey & Jones Co. PM 3 kunne nå kjøres i 200 m/min og hadde dermed fått øket sin kapasitet med omkring 60%. Produktet var det samme som tidligere – avispapir med gramvekt 52/54 gr/m².

Frem mot annen verdenskrig fortsatte PM 3 å produsere omkring 9000 tonn avispapir pr. år. I de vanskelige årene frem mot krigen forfalt maskinen sterkt p.g.a. svært redusert vedlikehold, ettersom Union

så for seg at den nå hadde temmelig begrenset levetid. Da krigen brøt ut, ble PM 3 holdt i drift på avispapir i begrenset omfang ettersom nazistene ganske snart forbød de fleste avisene – og behovet for avispapir forsvant. PM 3 ble stanset lørdag 21. februar 1942, og det drøyde helt til de første dagene av desember 1946 før PM 3 igjen produserte papir. Som tidligere var produktet avispapir med gramvekt 52/54 gr/m². Fra tidlig på 1950-tallet ble det dessuten produsert ganske store kvanta BulkyPrint i gramvekter fra 62 til 70 gr/m². BulkyPrint er papir for pocketbøker. Toppåret var 1953 da maskinen produserte 11.266 tonn. I årene 1954 til 1959 ble driften i hele fabrikken omlagt til elektrisitet idet bestyrer Kolbjørn Gulliksen anså at damp- og turbindriften nå hadde utspilt sin rolle.

I årene 1960–63 ble fabrikken kjørt helkontinuerlig, men utover i første halvår 1963 ble ordreinngangen for liten til å kunne opprettholde en slik driftsform. Grunnlaget for produksjon av avispapir på en så liten maskin som PM 3 var ikke lenger til stede. Det ble derfor besluttet å nedlegge PM 3 til sommerferien 1963. Datoen 13. juli 1963 markerer således slutten på en lang epoke i Drammenselvns Papirfabrikkers historie i og med at tresliperiet ble nedlagt. Fabrikken ble, som vi husker, grunnlagt som tresliperi og papirfabrikk.

Heldigvis ble ikke PM 3 nedlagt. Etter påtrykk fra fagforeningen og den lokale ledelsen på Drammenselven ble maskinen og massesystemet istedet ombygget for greaseproof – eller som det også er blitt kalt – smørpapir eller matpapir. Drammenselvns Papirfabrikker hadde allerede høsten 1936 lagt om driften av PM 4 for denne papirsorten. PM 3 fikk forlenget wirepartiet og ny (brukt) vacuumgusk fra Walmsley ble installert. Videre ble tørkepartiet delt opp fra to til fire grupper. En tørkesylinder ble tatt ut og en limpress fra Thune ble montert på den ledige plassen. En limpress kan beskrives som to gummiwalser som ligger i press mot hverandre. Papirbanen føres mellom disse samtidig som den påføres kjemikalier som påvirker papirets overflate slik at papiret får de ønskede egenskaper.

Produksjonen av greaseproof på PM 3 kom i gang den 5. mars 1964 og den blir opprettholdt til dags dato. Gjennom årene har bl. a. engelske fiskehandlere vært avtagere av store kvanta våtsterk greaseproof – under varemerket Wetwrap – fra PM 3. I dag produserer maskinen for det meste PanLiner – et quilonbelagt bleket greaseproof-papir på sulfatbasis for bakeri-industrien i USA. Quilon er et av flere kjemikalier som kan tilsettes i limpressen. Dessuten opprettholdes en viss produksjon av standard greaseproof.

De åpne vinkeldrevne i hoveddriften er borte for mange år siden, men den lange hovedakslen er den samme den dag i dag. Selv om PM 3 gjennom tidene er blitt ombygget og modernisert er det fortsatt

Pusey & Jones-maskinen fra 1897 som utgjør grunnstammen. Faktisk er glidelagrene for tørkesylindrene stadig de samme – selv om selve lagerskålene av bronse er utskiftet 4 eller 5 ganger. Så sent som i februar 2001 fikk fabrikken opplyst at nye glidelagre av opprinnelig modell kan leveres av Valmet som oppbevarer originaltegningene fra Pusey & Jones Co. ved sin avdeling i USA. Opprinnelig hadde også valsene i presspartiet glidelagre, men der er det montert rullelagre for mange år siden.

På 1980-tallet skjedde det uunngåelige – dataalderen gjorde sitt inntog også på PM 3. De fleste av maskinens funksjoner blir nå overvåket av en datamaskin fra AccuRay. Omtrent samtidig ble det bygget helt nytt wireparti. I 1989 ble maskinen utstyrt med ny innløpskasse og ny, moderne heldekkende hette over tørkepartiet. Lørdag 24. mai 1997 ble 100-års dagen for oppstarten markert ved at en rekke tidligere fabrikkbestyrere ble invitert til lunch i fabrikkens kantine og omvisning på fabrikken.

Så vil sikkert mange spørre – hvor stort kvantum papir har PM 3 produsert når den nå nærmer seg 105 år? Svar – ca. 535.000 tonn. Til sammenligning kan vi nevne at en stor, moderne hurtigløper bør kunne klare det samme i løpet av et par år eller så.

Det er mange år siden Norges første hurtigløpende papirmaskin var hurtigløpende, men den betjener fortsatt sine kunder tilfredsstillende. Fra 1. oktober 2001 inngår fabrikken i et nytt selskap – Nordic Paper

AS. Det nye selskapet består av 3 fabrikker; Nordic Paper Geithus, Nordic Paper Greaker og Nordic Paper Säffle (Sverige). Hva som vil hende med den gamle sliteren på Geithus i fremtiden, vet vi ikke noe om i det dette skrives, men vi håper at det ennå er flere år før siste ord skal skrives i historien om Drammenselvns Papirfabrikker PM3.

KILDER:

A/S Drammenselvns Papirfabrikkers arkiv, Union Geithus. The Pusey & Jones Companys arkiv ved Hagley Museum and Library, USA.

Direksjonsprotokoll for A/S Drammenselvns Papirfabrikker: 1880 – 1890, 1890 – 1900, 1900 – 1913, 1913 – 1961.

The Pusey & Jones Company: *One Hundred Years of Building.*

Beloit Corporation: *Partners. Nr. 1, 1996.*

Bedriftsavisen Union-Nytt: *Diverse nummer/årganger.*

Øyvind Haugen: *PM 3. 100 år – Et tilbakeblikk.*

TAKK TIL:

Kolbjørn Gulliksen, Erik Standnes, Kristian Borgen og Erling Diesen – A/S Drammenselvns Papirfabrikker. (Union Geithus)

Sven-Göran Wennerholm – Stiftelsen Frövifors Pappersbruks Museum, Sverige.

Marjorie G. McNinch og Robert A. Howard – Hagley Museum and Library, USA.

Jody M. Nichols – Valmet Paper Machinery Inc., USA.

Aase Hanna Fure:

Nordre Modum driftskreditlag

Laget ble stiftet 20. mars 1937 under et møte på Vikersund hotell. Initiativtakerne til dette møtet var Modum småbrukerlag. Som ordstyrer for dette stiftelsesmøte ble Carl N. Lieng valgt.

Det ble besluttet å stifte Nordre Modum driftskreditlag med formål å skaffe lagets medlemmer driftskredit.

Som vedtekter for laget ble vedtatt Driftskreditkassens normalvedtekter med følgende tilføyelser: Lagets virkeområde er Nordre Modum lensmannsdistrikt samt Bøhn krets i Søndre Modum.

Ingen kan melde seg ut av laget før 2 år etter at han er godkjent som medlem. Medlemspengene fastsettes til kr. 8,- pr- lot, kr. 4,- må betales kontant ved tegning av medlemskapet og resten innen 2 år.

Til det første styret ble valgt:

Formann:	Bernhard Haavaldsrud, Kløtgefoss
Styremedlemmer:	Andreas Vestby, Flattum og Gudbrand Granum, Østmodum
Varamedlemmer:	Oscar Johansen, Snarum og Anton Sæther, Drolsum
Revisorer:	Robert Tandberg, Østmodum og Even Haavaldsrud, Kløtgefoss.

Som lagets forretningsfører ble valgt Carl N. Lieng. Foruten disse var følgende med på stiftelsesmøtet: Johan Gulbrandsen, Flattum, Kristian Nordengen, Jota Østmodum, Hans O. Medrud, Kløtgefoss, Nils G. Korsbøen, Kløtgefoss, Anders Nordmarken, Vikersund, Harald Kind, Vikersund, Martin Henriksen, Østmodum, Lars Lybek, Vikersund, Harald Røed, Østmodum, Harald Bolstad, Svendsby, Anton Hovde, Østmodum, Martin Hansen, Erik Olsvigen, Vikersund

1952. Skurtresking på Furejordet på Berg med en Massey Harris.
Bakerst Johan P. Berg. Fure gamle skole ses i bakgrunnen.

sund, Ingv. Korsbøen, Snarum, Elis Lund, Vikersund, Thorleif Myhre, Østmodum, Andr. Thomasrud, Drolsum, Karen Kokk, Østmodum og Karl Austad, Vikersund.

Våren 1937 ble de første søknader om lån behandlet. En søkte om kr. 70,- til innkjøp av såkorn og grasfrø, en annen om kr. 75,- til innkjøp av såkorn, grasfrø og kunstgjødsel, en tredje om kr. 800,- til innkjøp av hest.

De fleste søknader gjaldt driftsmidler til våronna eller innkjøp av husdyr. Det var i mange tilfelle til innkjøp av ny hest. Det ble stillet sikkerhet med skadesløsbrev i vedkommendes eiendom, eller transport i melkeoppgjør e.l. Det var få søknader om lån til maskiner og redskap de første årene, men i april 1939 ble det søkt om lån til kjøp av en jordfreser med 70 cm arbeidsbredde. Kjøpesum var kr. 1.200,-.

Pr. 31/12-1940 var driftskreditslagets lån i Driftskreditkassen kr. 16.374,62.

Den første søknad om lån til traktor kom våren 1941 fra Drolsum Småbrukerlag som skulle kjøpe 1 stk. Lands traktor D 3500, 2 skjærs plog, Kvernelands harv samt transportvogn. Alle medlemmene i Drolsum småbrukerlag meldte seg inn i Driftskreditlaget med tilsammen 37 andeler og søkte da om et lån på kr. 9.000,-

På medlemsmøte i april 1941 ble Gudbrand Granum valgt til driftskreditlagets formann.

På medlemsmøte i sept. 1943 ble det valgt ny for-

mann, da den tidligere formann for tiden var «bortreist». Til formann ble da valgt Andreas A. Drolsum og styremedlemmer ble Anders Weggersen og Anders Nordmarken.

I april 1945 hadde laget 91 medlemmer med 374 lotter.

Andreas A. Drolsum ble hvert år senere gjenvalgt til formann til langt utpå 1960 tallet.

Den 27/1-1948 er lagets protokoll inspisert av Driftskreditkassen v/Torstein Treholt og han har ingen bemerkninger til lagets drift.

I februar 1951 kom den første søknad om lån til innkjøp av skurtresker, det var 7 gårdbrukere som hadde gått sammen om å kjøpe en Viking skurtresker. I mai kom det søknad fra 2 gårdbrukere på Drolsum (Hornsrud og Ødegård), som skulle kjøpe Massey Harris skurtresker til kjøpesum kr. 27.000,- Høsten 1951 ble denne tresker brukt til leietresking rundt i Modum. Dette var den første skurtresker jeg så, den treska for Altern på Fure (far til Håvard) i september 1951.

Det var også det året mange søknader om lån til kjøp av Ferguson traktor (Gråtass). Det var tydelig at nå var det start på maskinalderen i jordbruket. De senere søknader om lån i driftskreditlaget var stort sett til traktorer og redskap til disse. På 1980 tallet ble hele driftskreditordningen opphevet og gikk inn som en del av Statens Landbruksbank. Siste formann i laget var Pål Morten Skollerud.

Andreas Øvergaard:

Gamle glasspokaler med tilknytning til Modum

Den første glasshytten i Norge ble til som del av et prosjekt for «at forferdige allehaande Vahrer af adskillelige der i Landet fra utallige Aar dels ube-kiendte og deels ingen synderlig Attention værdig eragtede, saavel som til største Delen negligerede raae Materialer». Det norske Kompaniet ble dannet i København i 1739 med finansiell støtte fra såvel stat som private. Et hovedpunkt i prosjektet var utnyt- telse av fjerntliggende skog for produksjon av bl.a. tjære, bek og kjønnrøk. Glassproduksjon ble også nevnt i denne sammenheng.

Glasshytten på Nøstetangen var en av de få pros- jektene som virkelig ble realisert. Den ble ikke lokalisert i fjerntliggende skogstrøk, men derimot sentralt på Østlandet, og det viste seg etterhvert at tilgang på brensel ble et problem. Glassproduksjonen på Nøstetangen ble derfor av ganske kort varig- het (1746–1777). Produksjonen ved Nøstetangen falt sammen med en periode med økonomisk oppgang og stor etterspørsel etter glass for både nytte og glede. Herrebøe Fajansefabrikk var i drift i den samme perioden, og både krystallglass og dekorert fajanse passet inn i rokkokkotidens smak. Selv om Nøstetangen Glassverk leverte hele spekteret av glassprodukter, er den nå best kjent for de prakt- stykkene som ble laget: Lysekroner, oppsatser og pokaler.

Produksjonen av glass ble gradvis overført til Hurdal i i løpet av 1770-årene. Håndverkerne flyttet tildels sammen med produksjonen, og det er vanske- lig å skille mellom produkter laget ved de to stedene. Praktstykkene lar seg imidlertid stedfeste bedre.

Produksjon av stettglass ble tatt opp av vene- tianske glassblåsere, og denne tradisjonen ble i Tyskland utviklet videre i senrenessansen til de første glasspokalene med stett og lokk. Slutten av 1600-tallet var glansperioden for de tyske glasspo- kalene. Norge lå etter i utviklingen, og bruken av pokaler ved festlige anledninger holdt seg her til mot slutten av 1700-tallet.

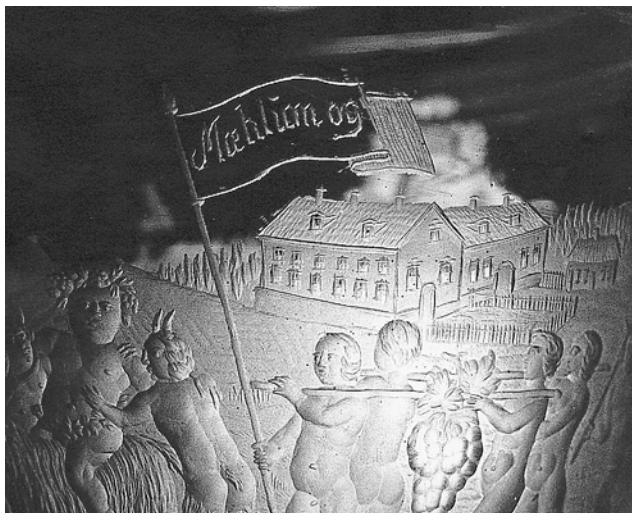
Glasspokaler var et viktig produkt ved Nøste- tangen. Pokalene fantes i alle prisklasser, og var ikke nødvendigvis forebeholdt overklassen. Men prisen økte når pokalen ble laget i krystallglass i kunstfer- dige former. Og gravering kunne i seg selv koste flere ganger prisen på selve pokalen. Pokalen eller tilsvarende har vært brukt i lang tid, og er knyttet til den tradisjonen hvor gjestene etter tur drakk av et

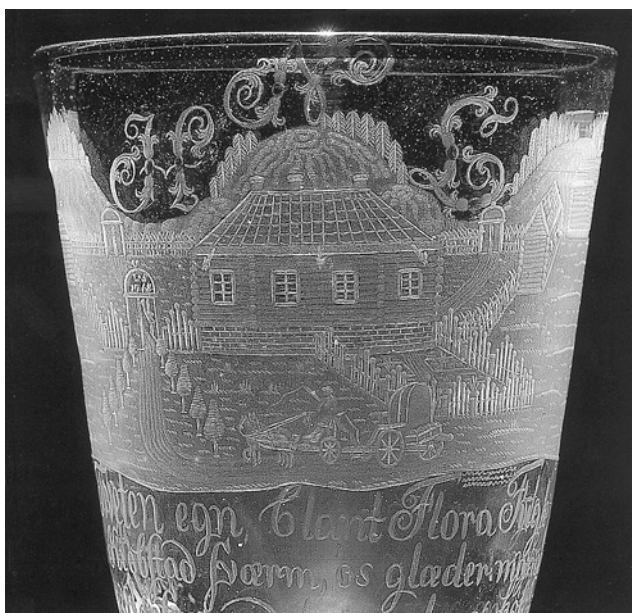
Bacchus-pokalen ble gravert av H. Köhler i 1764.

stort drikkekar, som ble sendt bordet rundt. Andre pokalformer vi kjenner til er horn, kanner og forskjel- lige former for beger i tinn og sølv.

Det var den første tiden ingen gravør tilknyttet Nøstetangen. Verket leverte rene glasspokaler, og evt. gravering skjedde hovedsakelig i København. Heinrich Gottlieb Köhler kom til Nøstetangen på midten av 1750-tallet etter å ha arbeidet 10 år som hoffgravør i København. Fra de neste 20 årene finnes det en serie graverte pokaler som kan knyttes til ham.

Detalj av Bacchus-pokalen med Bacchus-opptog i forgrunnen og Mælum gård i bakgrunnen.

Pokal til Tveten gård i Modum. Gravert av Villas Vinter i 1780.

Han hadde sannsynligvis flere hjelpere, og noen av disse utviklet seg også til fullt utlærte gravører. Villas Vinter er den av Køhlers elever som drev det lengst, og var den eneste som ved siden av mesteren fikk utføre mer kompliserte oppgaver.

I tiknytning til Modum er det to pokaler som er kjent. Den ene er Bacchus-pokalen, som sto på Mælum Gård på Amot, og Tveten-pokalen, som sto på Tveten Gård på Vikersund.

Bacchus-pokalen

Pokalen har tidligere vært kalt Buskerud-pokalen eller Collett-pokalen. Man antok tidligere at pokalen

fantas i tre utgaver, med en på hver av de tre gårdene som er avbildet: Buskerud, Bogstad og Mælum. Det synes imidlertid nå å være alment akseptert at det fantes bare en utgave av Bacchus-pokalen, og at den sto på Mælum Gård.

Bacchus-pokalen er en av Køhlers fineste norske pokaler (fig. 1). Den er datert 1764, og er over en halv meter høy. Graveringen fremstiller de tre gårdene Buskerud, Bogstad og Mælum, som hadde nær kontakt gjennom slektskap (fig. 2). Hele klokken er dekket av et Bacchus-opptog som skrider frem med vimpler, vingud og satyrer. En putto vender sin bare ende mot tilskueren med mottoet: «Kierligheden have ingen Ende». De tre gårdsanleggene er vist i bakgrunnen. Disse er gjengitt svært naturtro, selv om kunsteren har gjort visse tilpasninger.

De tre dyrene i opptoget kan forklares som heraldiske dyr fra eiernes familievåpen. Buskerud Gård ble kjøpt av Peter Collett i 1762, og hjorten hørte til i Collett-familiens våpen. På samme måte hadde Otto Laurentii Darjes, som residerte på Mælum, en griff i sitt familievåpen. Bukken, som nok henspiller lydmessig på Bogstad, har en løk mellom forbena med klar adresse til Morten Leuch og hans familievåpen. Pokalen ble trolig laget i forbindelse med innvielsen av et ombygget Mælum. Bacchus-pokalen tilhører nå Drammen Museum, men er deponert på Kunstindustrimuseet i Oslo.

Tveten-pokalen

Tveten-pokalen er fra 1780, og viser gårdsanlegget på Tveten (fig. 3). Hovedhuset er en enkel, lav tømmerbygning med uthusene i tømmer på begge sider utenfor hagegjerdet. En hage omgitt av stakitt ligger foran huset, og en elegant vogn trukket av to hester svinger opp mot huset.

Eier av Tveten var Hans Nicolai Larsen, opprinnelig cand.theol. og lærer ved Bragernes skole. Han gjorde sin lykke da han giftet seg med Antonette Larsdatter Smith, datter av den rike trelasthandleren Lars Smith. Larsen tok etterhvert over både Smithgården på Bragernes og Tveten gård etter sin svigerfar. Pokalen har nederst inngravert et hyllingsdikt til svigerfaren.

Pokalen er gravert av Villas Vinter, selv om motivet på mange måter slik som vi kjenner det fra Køhlers arbeider.

Tveten-pokalen er deponert i Drammen Museum.

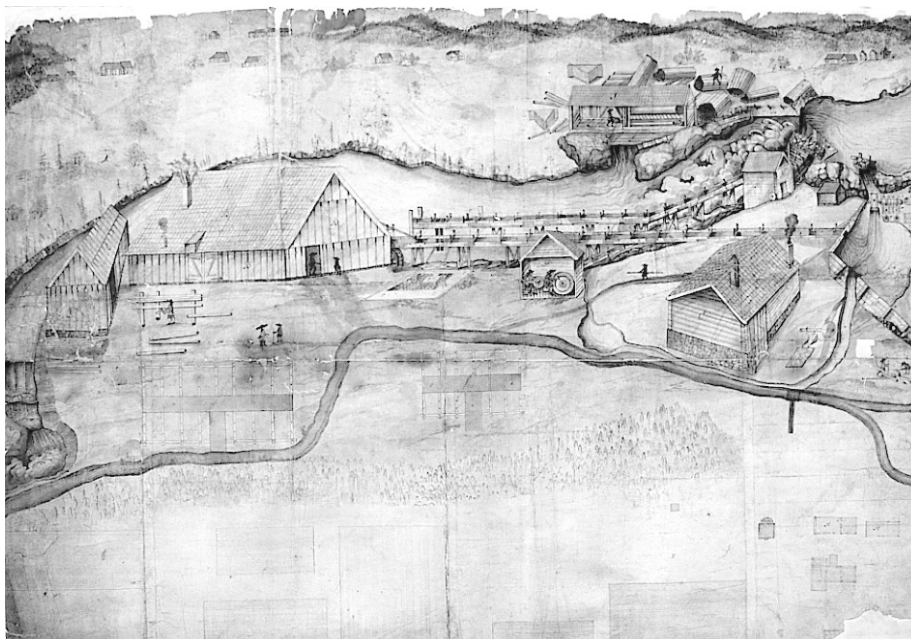
Nøstetangens Venner i Høksund har forøvrig holografisk gjengivelse av disse to pokalene sammen med mange av andre pokalene produsert ved Nøstetangen.

KILDER:

Ada Buch Pollach, *Gammelt norsk glass*, Gyldendal 1953.
Randi Gaustad, *Skål for Norge*, Aschehoug 1998.
Einar Sørensen, *Bacchus-pokalens opprinnelse*,
Kunst og Kultur nr. 1 i 1990.

Thure Lund:

Hassel Jernverk

Tegning av Fredrichsmindefabrikken ved Stensrudfossen i Bingen. På andre sida av Bingselva finner vi et sagbruk på gården Borge.

Under regjeringstida til Kristian 4 ble det satt i gang en rekke bergverk i Norge. Han ble da også kalt bergkongen eller gruvekongen. I vår del av landet kom sølvverket på Kongsberg i drift allerede i 1620-åra, og i åra som fulgte ble det drevet grundige undersøkelser etter erts (malm) over hele området. Det ble fort kjent at både Eiker og Modum var rike på slike forekomster. Det ble startet sølv-, kobber og jernverk i Øvre Eiker.

Malmforekomstene i Hasselåsen og Refsalåsen ble oppdaget i 1647. Presten Hans Strøm skriver at «det samme aar ble gitt Muthungs-Bref af Ober-Berg Hauptmann von Hunnichen, samt Kongelig Confirmation og Privilegier».

Adelsstanden og venner av Kongen var raskt fram-på for å utnytte mulighetene. Allerede i 1649 var det dannet et kompaniskap som bestod av rentemester Peder Wibe, København, borgermester Hans Eggertsøn Stockfledt, Kristiania, sorenskriver Christen Mogensen, Akershus, samt toller Johan Gaardmann i Drammen. Alle var rike embetsmenn og nære venner av Kongen. Hans Eggertsøn hadde vært Kongens fogd på Buskerud. Dette var kanskje en direkte årsak til at selskapet fikk utstrakte privilegier av Kongen.

Det ble gitt full disposisjonsrett over hele Bingselva

med fosser og dammer og alt som kunne tjene til det nystartede verkets fremme. Det ble gitt rett til både private og offentlige skogprodukter til billig kjøp. Skogeierne i fire mils omkrets ble pålagt å levere skogvirke. Ti av de nærmeste gårdene ble forpliktet til å kjøre for verket, også for billige penger. Det er hevdet at mange som nå fikk anledning til lønnet arbeide greide å skaffe seg midler så de kunne kjøpe egen gård eller husmannsplass.

Verkets arbeidere ble fritatt for alle kongelige byrder, og de skulle ha alle innførte varer tollfritt. De fire eierne fikk også rett til å foreta sine reiser på Statens bekostning. Dette var privilegier som ingen andre foretak i Norge hadde hatt. Men det er mulig at Kongen likevel syntes han hadde vært for gavmild. For dokumentet med privilegiene ble avsluttet med følgende: «Værket vil dog ingen Velsignelse ha og give uden Guds naadige hjelp og Bistand og dertil sand Guds frykt og at det skjer til Hans Ære».

I 1765, i familien Neumanns tid, da antagelig verket hadde sin største produksjon, ble det klaget over at verket ikke sendte nok jern til København til gjengjeld for sine privilegier. Jacob Neumann sendte da følgende svar: «Jeg har fra mitt Hasselske Jernverk aarlig debiteret i K.havn 1 a 200 skpd Jern, undertiden mer, sjelden mindre, ligesom det Kongelige

Dette bildet er en kopi av Harald Bugges maleri av Hassel Jernverk. Fra venstre på bildet ser vi forvalterboligen, maskinhus, støperiet og verksted. Til høyre for veien er lagerbygningen.

Sølvverk i Kongsberg har paatrengt Verkets Effekter. Hassel Jernverk 2. September 1765».

Avgiftene eller de Kongelige tiender var inntil 1744 stipulert til 300 riksdaler årlig, senere til 350 riksdaler.

Driften

De første 100 år etter at Hassel Jernverk ble satt i drift, var det gode tider og stor virksomhet. Mens selve malmforekomstene lå i Modum, ble produksjonsverket bygget på gården Daler i Skotselv. Det er gården som i dag er Bakke Prestegård.

Selve verket fikk sin kraft fra fossen som i dag kalles Verkensfossen, der det var bygget et vannhjul på fire meter i diameter. Produksjonsbygningene gjorde nok et mektig inntrykk i sin tid. I midten av bygningskomplekset lå en stor firkantet masovn av gråstein. Denne var innvendig foret med fint tilhugne sandsteinblokker. Ut fra masovnsens fire sider ble det bygget store toetasjes bygninger der det var smeltehytter, pukkverk, dobbelt stangjernhammer, kniphammer og seks spikerhammere. Det ble bygd verkstedbygninger, kullager, maskinhus og støperihus.

Til smelting av jernet gikk det med store mengder trekull. Da Hasselverket hadde sin største produksjon omkring 1780, gikk det ifølge presten Hans Strøms beskrivelse med ca. 140 000 tønner kull hvert år. I skogene var det kullmiler på alle kanter, og det gikk hardt ut over skogene i distriktet. Men dette skapte også arbeidsplasser, ikke bare i kullproduksjonen. Småbrukere med hest hadde kjøring av kull til verket, og det måtte kjøres malm, jern og ferdige varer. Malm ble kjørt fra gruvene i Refsalåsen og fra Såsengruvne ved Vestfossen når det var behov for det. Det ble også skaffet malm helt fra Barbogruvne ved Arendal.

De ferdige produktene fra Hasselverket hadde også en besværlig befraktning før de ble brakt fram til kjøperne. Først hestekjøring til Hokksund, der vinterføret ble mest mulig utnyttet. Fra Hokksund ble de ferdige produktene fraktet med båter til Drammen.

Og så tok båtene og hestene proviant og nødvendige andre varer med tilbake. Tilskuddsmalmen fra Arendal ble også fraktet med båt til Drammen, og ble fraktet videre til Skotselv som returlast på samme måten.

Gruver og produksjon

Etter 130 års drift skrev Hans Strøm: «Gruvene ligger kun 1/8 miil fra Værket.

De fornemste Gruber, eller afsynkninger, ere Sondel Grube, 31 Lagter i perpendicular Dybbed, har en anseelig og reen Jernmalmgang af to Lagters Bredde, faaldende fra O til V omtrent 66 gr, dernest Mellem-Gruben, 70 Alen dyb, Bæverdals-Grube, som tilforn har tilhørt Sognedals Jernverk, men nu muthet av Hassel Jernværk, Gamle-Grube, hvis Hovedgang er ganske borte, men i sine Rebensgange endnu giver anseelig malm. Ved brending og Fyarbeide har man slaget enn stull 46 lagter lang, 1/2 Lagter høy og een Lagter bred. Hovedstullen har alene kosted 1300 Riksdaler. Ertsen er en blaagraa, samt fiin gnistrig Blodsteen-Art, der ikke trækkes av Magneten, hvorfor man i disse Gruber kan bruge Compasset uden Forvirring. Bergarten hvori den brækkes er en blaa og fiin Skimmerssteen. I alle Gruberne brækkes aarlig 15 til 1600 Tønder Malm». (Sitatet er noe forkortet. En lagter var omtrent 2 meter. Th.L.)

Den overveiende produksjon ved Hassel Jernverk var ovner. I en lang periode var norske ovner noen av de beste i hele verden. I slutten av 1600-åra var Hassel Jernverk en av de ledende ovnsprodusenter i Norge. I åra som kom var det blant ovnsplatene som ble brukt, noen av de ypperste eksempler på billedkunst som er frambragt i jernrelieff.

Men det ble også satt i gang annen produksjon, blant annet et forsøk med å støpe kanoner. En kongelig kommisjon var to ganger på Hassel for å prøveskyte kanoner. Det heter at prøveskytingen ikke ble noen suksess. Første gang ble det prøvd fem kanoner, «deraf de tre sprunge». Den andre gangen ble fire kanoner prøvd, «som alle sprunge».

Da det ble behov for produksjon av flere vanlige bruksting fra midten av 1700-tallet, ble det anlagt en fabrikk for slike produkter. Da var familien Neumann eiere, fra 1746 til 1809. Fabrikken ble bygget ved Stensrudfossen i Bingselva og omtales i eget avsnitt.

Friedrichsminde

Ved siden av jernverket ble det satt i gang flere sagbruk og andre anlegg etter Bingselva. Ved Hærebru kom det i gang en hollandsk gryn- og siktemølle, ved Hammerdammen ble det bygget en spikerhammer. Det var eieren i 1785, Magdalena Neumann, som bygde jernvarefabrikken ved Steinsrudfossen. Denne fikk det unorske navnet Friedrichsminde. Det ble også samtidig startet en sodafabrikk, en platejernhammer og en boltejernhammer.

Friedrichsminde var den første fabrikk av dette slag i Norge og den vakte oppsikt både i Norge og i utlandet for sine gode og billige produkter.

På denne tida var det en veldig virksomhet ved Steinsrudfossen. Omkring 1790 arbeidet det omlag 20

mann fast ved fabrikken. Det ble framstilt produkter for både jordbruket, skogbruket og husholdninger. Kanskje Friedrichsminde hadde en viss storhetstid da «Buskerudsvarten» Peter Collett overtok fabrikken i 1809. I 1814 hadde han auksjon på Christiania Marked, der han ved sine kommisjonærer i Hovedstaden, kjøpmann Hagemann og fullmektig Borthig, framholdt at «disse Produkters Værd og Priis blive mer bekjente end de hitindtil vare». De la fram følgende liste over varene:

Haugespader av forskjellig størrelse med og uden Skafter.
Dobbelte og enkelte Grebe.
Rivetender.
Skuffejern, større og mindre, samt staalsatte.
Harvetender
Plougjern, almindelige og staalsatte
Ristiller
Hakker
Ljaaer
Jernstører
Arbeidsvogner
Arbeidskjerrer
Hestesko
Fodhassper
Kjørelænker
Almindelige øxer
Tværøxer
Teljeøxer
Spiger
Forskjellige Gryder
Kjøkenøxer
Karbonadekniver
Rister
Inldtenger og Ildskuffer
Dryppeslever
Pandekakevendere
Stegespyd
Fyhrovne
Strygejern m. Bolter
Alnemaal

Denne lista sto i en annonse i tidsskriftet «Budstikken», og på den tida var vel dette omtrent det meste hva en bonde og hans kone hadde bruk for.

Arbeiderne

Strøm forteller at Hasselgruvene omkring 1780 bestyrtes av stiger Hanschen som har 12 rdl. måneden i lønn samt fritt hus og gressing til et par kuer. Brytingen av malmen skjedde ved fyrsetting og sjelden med skudd. Malmoppfordringen ble betalt etter akkord til bøndene, med 16 rdl månedlig for hele året. Gruvene hadde 8–9 faste arbeidere som betales med 24 skilling pr tønne for fyrsetting og skeiding.

Kullene til fyrsettingen ble skaffet av bøndene. Men det blir klaget over at bøndene ikke felte veden i rett tid og derfor ikke fikk den tørr nok til sviinga. Betalinga for dette arbeidet var bra, heter det i et dokument. 32 til 36 skilling pr. tønne for selve arbeidet, samt 16 skilling for hver mil kullene ble kjørt.

Fra de første driftsår kjøpte eierselskapet Hassel gård og 12 husmannsplasser. Da de fleste gårdene på Bingens Modumside hadde eiere som var tilknyttet Hasselverket, ble også gårdenes husmannsplasser bebodd av arbeidere fra verket. Vi finner en rekke svenske og tyske navn blant disse, og felles for de fleste er at de giftet seg med norske bondejenter. Dette gjelder husmannsplasser til gårdene Refsal, Kvisle, Skibrekk, Stensrud, Bergan og Torrud. På det meste var det noe over 100 arbeidere til sammen ved selve Hasselverket og på Frierichsminde. Av disse bodde, etter det vi kan se, omtrent en tredjedel på Modum. Hans Strøm skriver i 1784 at selve jernverket den gang sysselsatte ca 60, «foruden de som leies». Likeledes var 16 til 18 bønder med i alt 40 hester med i arbeidet. Ca 20 år senere var ytterligere 20 mann i arbeide ved Stensrudverket (Fredrichsminde).

I 1757, i Jacob Neumanns eiertid, ble det også etablert en bruksskole i Skotselv, det var for øvrig den nest første faste skole i Buskerud. Det heter at den første læreren het Aas, og han hadde 50 rdl i året og fritt hus og ved. På skolen var det vesentlig opplæring i religion, mens det ikke var så nøye med regning og skriving. Skolen var i den nå så kjente Dyvelgården i Skotselv. Selv om det var sannsynlig, kjenner vi ikke til om elever fra Modumsiden hadde tilgang til skolen.

Eiere

1649-1668	Peder Vibe, Hans Eggertsøn, Johan Gaardmann og Christian Mogensen.
1668-1672	Interessentselskap med Daniel Knoff som hovedeier.
1672-1690	Kammerherre Conrad Bierman von Ehrenschild
1690-1709	Kjøpmann Jens Olufsen, Kongsberg og oberst Johan Daniel Richelieu
1710- 1721	Oberst Fredrich Christian Richelieu og medarbeider representert ved sekretær C.A. Ginheimer
1721-1746	Oberamtsassessor Jacob Weichhardt og biskop B. Deichmann.
1746-1777	Jacob Neumann Magdalena Catharina Neumann Franz Edler Neumann og interessenter Peter Collett
1837-1849	C.W. Benneche og interessentselskap. (Modum Blaafarveværk)
1849-1854	J.W Thurmann og interessenter

En spesialbygget etasjeovn fra Hassel Jernverk står i hovedbygningen på Buskerud. Den er laget i Colletts eiertid.

På døra og forsiden av ovnen ser vi den vakre logoen til Hasselverket H.Ø.V.

1888- Peder Gregersen og arvinger.
Gregersen og Mørk
Skotselv cellulosefabrikk.

Fra topp til stopp

Etter at Hassel Jernverk hadde hatt sin storhetstid under Neumannsfamilien omkring 1780-1790, greide de ikke å hindre at det allerede først på 1800-tallet ble tyngre å ekspandere. En av grunnene til dette kan være at kampen om skogvirket hardnet til etter at Blaafarveværket kom i gang fra 1778.

Etter at Peter Collett overtok verket i 1809 gikk produksjonen jevnt tilbake. Det var nok flere grunner til dette. Avgiften til Staten ble stadig forhøyet, forbruksvarer og driftsmidler ble dyrere, arbeidernes lønninger i Norge steg, samtidig som at det utenlandske jernet ble billigere. Alt i 1812 var arbeidsstyrken ved Hassel Jernverk redusert til det halve.

Peter Collett tok over Hassel Jernverk på storhetstida i 1809.

Dyvelgården i Skotselv var skolegård, sannsynligvis også for barn fra Modum.

Peter Collett hadde verket i 28 år. Etter at Collett døde i 1837 ble verket overtatt av det tyske selskapet som også eide Blaafarveværket. Disse spekulerte hardt og i 1854 ble Hassel Jernverk solgt på offentlig auksjon til en samlet verdi av 158.000 kroner (omregnet fra rdl). Det ble da hele 18 eiere av herlighetene, men selve verket og gruvene ble kjøpt av Peder Gregersen for 48000 kroner. Driften ble stadig innskrenket og etter 225 år stanset det hele opp i 1870-åra.

Peder Gregersens arvinger solgte det da nedlagte Hassel Jernverk i til Gregersen og Mørch, Åmot, de samme som startet Kongsfoss Tresliperi. Disse var vel mest interessert i sagbruks- og fallrettighetene. Disse ble imidlertid aldri benyttet, og i 1888 ble restene av Hassel Jernverk solgt til Skotselv cellulosefabrikk for 40 000 kroner. Da var verkets bestyrerbolig, som på forhånd var solgt til prestegård, ikke med i handelen. Det samme gjaldt gården Sans Soussi.

I 1908 ble det gjort forsøk på å få i gang verket på nytt, etter initiativ fra direktør Georg Stousland. Men det hele gikk i vasken da det ikke kunne reises nok kapital.

Odd Frøyd:

Så kom krigen

Første rekke fra v.: Kjersti Aaraas, Ragna Hansen Solheim, Søren Standnes, Gerda Kristiansen, Anna Olsen.
Andre rekke fra v.: Gustav Haugen, Peder Oplenskedal, Jacob Gjevestad, Leif Knive.

På midten av 30 tallet begynte vi ungane å få en aning av verden utenfor hjemmet og de nære områdene som vi til daglig oppholdt oss i. Vi gikk på Stalsberg skole hvor vi fikk med oss mer eller mindre av det som lærerne formidlet av kunnskaper. Respekten for lærerne var stor. Det var ingen som torde å lage bråk i timene eller i friminuttene. Av og til kunne det være litt tisking og visking i timene, eller en snøball eller to ble sendt av gårde når inspektørene så en annen vei. Grovere uro enn det, var det ikke. Skulle noen være uoppmerksom og gjespe i overlærer Haugens timer, var reaksjonen denne: «Sitt itte der og gjesp! Reis deg opp og stå!» Når elevene skulle inn i skolebygningen var det alltid klassevis oppstilling foran inngangen. Slik var det også inne i gangen når vi skulle ut i friminuttene.

Stalsberg skole ble tatt i bruk i 1923 og var som ny da vi gikk der. Den var moderne med sentraloppvarming og hadde gymnastikksal, bad, sløydsl og kjøkkensal. Det var egne undervisningsrom for sang og tegning. Klasseværelsene var rommelige og hadde store vinduer mot øst. Solvarme eller dårlig luft var ingen plage. «Ordensmannen» sørget for åpne vinduer i friminuttene. Når ny time begynte hadde vi frisk luft nok til neste friminutt. Lærerne var også ute i friminuttene. På varme, solfylte dager satt de på

krakkene under løvtrærne. Ellers spaserte de att og fram i skolegården, opptil fire - fem i bredden. Ungane slo ball eller leika sisten. Om vinteren var det sklier for nybegynnere og viderekomne i en skråning som ble mye benyttet.

De tre første åra var det lærerinner som var klasseforstandere. Ved tiltale ble de kalt frøken. Vår frøken het Anna Olsen. Hun var også vaktmester på lokalet «Vaaraan» og bodde i 2. etasje der. Det hendte hun tok oss med dit. Der var det et pent parkanlegg med ballslette hvor vi leika. Ellers var det veldig spennende å få leike i sandkassa som sto i klasserommet. Den var blåmalt på bann. Her lagde vi landskap med Bergsjø i midten og elva som rant ut ved Saua mot Geithusfossen. Bebyggelse, mennesker og dyr ble laget av plastalina, et stoff i mange farger som lett lot seg forme. I småskolen gikk vi tre timer hver dag. Førsteklassingene var teite på den tida også. Det hendte det blei litt knuffing på skoleveien. Ille nok den gangen, men sladre? Det gjorde vi ikke.

Den årlige juletreffesten i gymnastikksalen var en stor begivenhet. Det var en forventningsfull flokk unger som møtte i beste finstasen. Vaktmester Mellby hadde sørget for julegran som nådde nesten i taket, vakkert pyntet og med elektrisk belysning. Pianoet hadde han flyttet den lange veien ned trappene fra

1. klasse på Stalsberg skole 1934.

Foran fra v.: Inger Knutsen, Olaug Rønning, Rønnaug Bjerke, Ellen Thon, Rønnaug Kristiansen, Svanhild Andersen, Kari Brostigen, Conny Lie, Grethe Blyberg, Borgny Skretteberg, Marry Nilsen. Bak fra v.: Thorleif Lie, Egil Østenengen, Bjørn Skalsstad, Ivar Brecke, Egil Simensen, Olav Reiersøl, Frank Iversen, Odd Frøyd, Hans Laugerud og Anna Olsen.

sangrommet, uten at noen tenkte over for et slit det var. Alle lærerne var møtt fram. De ledet festligheten, allsangen og gangen rundt juletreet. Omsider ble det ståhei ved inngangsdøra da nissene ankom i full mundur med sekk på ryggen. De hadde med seg godteposer til alle ungene.

Ikke langt fra skolen bodde Hans Bakke som var tilsynsmann for skolen og skolekretsen. Han hadde en liten godteributikk i boligen sin. Over døra på innsiden, hang det ei bjelle som varslet at kunder var kommet. Hadde vi en femøring i lomma kom vi ikke forbi den døra uten at den skifta plass med karameller.

Storskolen holdt til i etasjen over småskolen. Her gikk vi seks timer annen hver dag. Nå hadde jeg fått sykkel som jeg brukte på skoleveien. Det var en «Gaarders ideal», men så stor at jeg ikke rakk opp til setet. Hvem denne Gaarder var som syntes denne sykkelen var et ideal, fikk jeg aldri greie på. Det var sånn i vår barndom at alt nytt skulle vi «vokse i». Slik var det også med klær og beintøy. Beksømstøvlene skulle ha plass til strømper, raggsokker, såle + plass til å «vokse i». Når støvlene var passe i størrelse var de nesten utslitt. Da var det å gå til skomakeren som foretok halvsåling. Nye støvler og nyhalvsålte støvler

ble beslått under med skobespar som skulle beskytte sålen på de mest utsatte steder. Skolest av jern som støvlene ble trædd ned på under denne prosessen, hørte med til utstyret hos folk.

I storskolen fikk vi Peder Oplenskedal som klasseforstander. Han var fra Geiranger og en godslig kar. Han krydret undervisningen med mye interessant fra sine hjemtrakter. Han så spørrende på oss og humret godt, når vi løste den folkelige rebusen han skrev på tavla: Feil - mann - trette - kone - feil. Viktigheten av riktig kosthold med Oslofrokost og tran som stikkord, slo gjennom på denne tida. Oplenskedal hadde tranflaska i skapet sitt. Den obligatoriske porsjon ble delt ut i spisefriminuttet. Alle passet på alle. Ingen slapp unna.

Oplenskedal var også styrer på folkebiblioteket. som holdt til på Stalsberg. Det var åpent 2 kvelder i uka. Her lånte vi Tarzanbøkene til å begynne med. Detektiven Knut Gribb var også ulidelig spennende og litt skummel. Da var det tryggest å ha dyna halvveis over huet etter at de bøkene ble lagt sammen på nattbordet. Siden ble det Mikkjel Fønhus og hans ekte norske naturskildringer som fanget interessen. Det hang trolig sammen med at vi var med i 1. Geithus Speidertropp. Guttane fra Katfoss utgjorde

14/2-01: Mangeårig leder i foreningen Aslaug Jahren, forteller at Geithus Ungdomsforening Vaaraan ble stiftet i 1898. Den holdt møtene sine på Susenlund hvor Drammenseløvens Papirfabrikker dreiv folkeskole. Da Stalsberg skole ble tatt i bruk i 1923 ble Susenlund omgjort til leiligheter. Da bygget ungdomsforeningen sitt eget forsamlingshus på tomt gitt av fabrikkene. Lokalet ble innviet i desember 1924. Dette bilde er fra et kretsstevne i 1927. Foreningens første formann, sogneprest Amlund, står bak i flokken, barhodet. Nytsprunget løv, personer med søndagsklær, speideruniform, bunader og sangerlue taler for at det er en festlig våronn i ungdomsforeningen. Som motiv på sin fane har foreningen en Sâmann. Vaaraans motto siden starten har vært «For åndfylt virke i stat og kirke».

Skogduepatruljen. Møtene ble holdt på Vaaraan under ledelse av Birger Fjeldstad som også var Katfossgutt og en allsidig idrettsutøver.

Birger hadde salongrifle. En gang monterte vi denne nøyaktig opp i lodd og festet den godt. Dette foregikk ute på trappa der han bodde. Superteorien gikk ut på at kula ville falle tilbake i løpet etter en tur til værs. Da skuddet ble løsnet, ble teorien forlatt og vi stormet inn i gangen. Gjennom vinduene i gangdøra observerte vi trappa for å se nedslaget, men forskjellen på teori og praksis var for stor ved denne anledningen også.

I speideren gikk vi gradene etterhvert som vi tok de mange dyktighetsmerkene. Det ble mange turer med telt og sovepose og leirbål. Her lærte vi av egen erfaring å bli dus med naturen under vekslende forhold. Under krigen var det mange med bakgrunn fra Geithus-speiderne som ikke hadde glemt Forbundets valgspåk: «Vær beredt!»

På slutten av tredvetallet trakk det mørke skyer over tilværelsen. Vi var nå blitt så store at vi skjønte at vi bare var en liten flokk i et lite land og at det var mye mer som gikk for seg utenfor Katfoss og utenfor Norge, enn vi før var klar over. Europakartet fra sluttet på tjuetallet, hang på kjøkkenveggen ved siden av

pyntehåndkleet hjemme hos oss. Kartet var i farger. Landenes grenser, fjell og daler, elver og kanaler, byer og steder, veier og jernbaner var inntegnet. Kartet hang midt i mot kjøkkenbordet og var blikkfanget under måltidene i mange år. Dermed var Europas utseende spikret og endringer var utenkelig. Hvordan folk levde i alle landene fortalte kartet ikke noe om. Skolen var heller ikke oppdatert på det. Der lærte vi om landenes styreform, historie, religion, næringsveier og hva de hadde av kolonier i Afrika. Hva som gikk for seg i Europa ellers på 30 tallet, visste vi lite om. De lokale avisene var mest opptatt av hjemlige forhold og hadde ikke utviklet utenriks nyheter i særlig grad. Vi trodde europeerne rådde seg sjøl og hadde sine nasjonale bånd som de holdt høyt og knyttet dem til stedene de bodde. Det var slike ting som vi ungane også snakket om da vi kom sammen. På høstparten i 1939 braket det løs. Det viste seg at enkeltpersoner rådde folket i Tyskland og Russland. Først kastet Hitler seg over Polen fra vest. Dernest gjorde Stalin det samme fra øst samtidig som han tvang de baltiske stater i kne. Nå sto Finland for tur. Vinteren 1939-40 fulgte vi finnenes heltemodige kamp mot overmakten. På Geithus var det innsamlinger av varme klær. De første finlandshetter så

dagens lys på rundpinner, traktert av travle husmødre. De ble sendt av gårde til Finland sammen med klær, beksømstøvler og ryggsekker. Moinger meldte seg også som frivillige for å delta i krigsoperasjonene i de iskalde finske skogene. Det lå i kortene at England og Frankrike hadde planer om å hjelpe Finland. Det ville i tilfelle skje over Narvik og Sverige. Hele vinteren levde vi med denne uhyggelige virkelighet tett innpå. Kunne vi bli holdt utenfor? Dette spørsmålet var et sentralt samtaleevne da vi i månelyse kvelder kjørte sparktog i Dyrgravbakken ned til Gravfoss.

I mars 1940 måtte Finland kapitulere. Store landområder måtte avstås til Russland, men Finland beholdt sin selvstendighet som stat. Norge fikk en ny og truende nabo i nord med isfrie havner øverst på ønskelisten. Europakartet på kjøkkenveggen hadde fått riper i lakken. Med tungt hjerte ble de nye landegrensene tegnet inn.

Nyhetene fra krigen ellers nådde oss hver dag. På landjorda hadde tyskerne tatt pause i operasjonene, men på sjøen gikk ubåtkrigen for fullt. På skolen lærte vi at vår handelsflåte var den 3. største i verden. Norske skip seilte på alle hav. Skip fra Norge og andre nøytrale land var også mål for de tyske torpedoer. Nå begynte ting og skje også i våre hjemlige farvann og da kalenderen viste tirsdag, 9. april, slo vi som vanlig på radioen for å høre på nyhetene kl. 8.00 om morgenen: Tyske tropper hadde gått i land i flere norske byer. Nå var det vår tur! Vi gikk på skolen til vanlig tid. Her ble vi møtt av lærerne i skolegården. De var som alle andre, uforberedt. Noen gråt. Dagens kriseteam hadde hatt en kjempeoppgave der og da, hvis noe slikt hadde eksistert. Ingen sa noe som helst til ungane om den nye situasjonen som var oppstått og hva den betydde. Vi ble bare fortalt at vi måtte gå hjem igjen.

Så fulgte noen uvirkelige dager. Alt ble annerledes: Fabrikken stoppa. Bruene ble sprengt.

Vi så en fallskjerm i lufta etter den engelske Sunderland flybåten som ble skutt ned over Øst-Modum. Allerede andre dagen ble lokalsamfunnet rammet av en ulykke som følge av krigen. 17 år gamle Inger Andersen fra Tomta tro feil på Banebrua der plankene på gangbanen var fjernet. Hun falt ned i det østre løpet av Kløftefoss* som fremdeles var isbelagt, og omkom. Dette var en tragedie for oss alle for det skjedde så nært og rammet en familie som vi kjente.

Hun ble det første krigsoffer fra Modum.

Utover i uka fulgte vi nyhetene på svensk radio. Oslo var ikke å stole på. Fredag fikk vi se de første tyskere. De kom i flere busser med Oslokjennetegn. Bussene hadde parkert på Majorudbanen. Noen soldater hadde gått ut da vi heseblesende nådde fram. Alle hadde våpen, hjelm og håndgranater i bandolæret eller i støvelskaftene. Bussene hadde åpne bagasjerom bak. Her var det plassert soldater. Det var

tydelig at de hadde høy beredskap. Nysgjerrigheten hos oss ungane var større en respekten for alvoret i situasjonen. Da Nybrua lå nede, kom ikke bussene lenger. Etter en times tid dro de tilbake.

Tyskerne hadde også tatt seg fram langs riksveien på Østsida til Tangen, hvor de fant Vikersundbrua liggende i vannet. Norske styrker hadde etablert seg på andre sida. På balkongen i 2. etasje i den gamle bankbygningen hadde en maskingeværstilling forskanset seg bak sandsekker. Herfra var det fri sikt til brufestet på Tangensida. Straks tyskerne viste seg, ble det avgitt ild herfra og fra geværposter. Ilden ble besvart, men tyskerne trakk seg tilbake etter kort tid. Med seg hadde de én fallen soldat, gefreiter Clausahl. Han ble begravet på Ihlen gård under et trekors. På det hang hjelmen hans med et kulehøl midt foran.

En mann fra Geithus hadde samme dag kjørt til Vikersund i et ærend. Han kom midt inn i skuddvekslingen over elva. Han kastet seg ned bak jernbaneskråningen ved undergangen. Etter en stund kom en mann ut på verandaen i huset like ved. Han strakte armene i været og gjespet. Han hadde nettopp stått opp fra middagshvila. Da han fikk se geithusmannen i veigrøfta under seg, ropte han spørrende ned om han trengte hjelp. Som svar fikk han også et spørsmål: «Veit du itte at det er krig?»

Det gikk mange uker før fabrikken kom i gang igjen. England hadde vært hovedmarkedet for papir fra Norge. Nå var muligheten for eksport til andre enn Tyskland avskåret. Innenlandsmarkedet var imidlertid i god vekst før krigen. Men kapasiteten til cellulose- og papirfabrikkene var mye større enn innenlandsmarkedet kunne avta. I tillegg var bedriftenes bransjeforeninger kommet under okkupasjonsmaktens kontroll og selvstendige disposisjoner var dermed utelukket.

Like før krigen kom til Norge var förcellulose ferdig utviklet av Papirindustriens Forskningsinstitut i samarbeid med landbruket. Dette produktet ble en god erstatning for import av kraftfôr. Sammen med sildemel, dekket förcellulosen en stor del av förbehovet under krigen. Utpå sommeren 1940 kom flere cellulosefabrikker i gang med produksjon av förcellulose, også Katfossfabrikken. Statens Kornforretning var involvert i omsetningen av dette produktet ved siden av beredskapslagring av korn. En avdeling av kornforretningen ble opprettet på fabrikken med Arne Altern som bestyrer. Produksjonen på Katfossfabrikken varte ikke lenge. Mangel på tømmer, kull og andre driftsmidler satte stopper for sammenhengende drift under krigen.

Det ble fort knapt med varer i butikkene utover sommeren. Folk hamstret både det de mente å ha bruk for og varer de ikke hadde bruk for. Juster beskrev dette i ei vise slik: «Ei kjerring kjøpte tusen tuber tannkrem her om da'n. Det sku greie seg til hennes ene tann!» Dette førte til rasjonering av viktige matvarer. Det ble opprettet forsyningsnemder

Etter å ha lest om Katfoss i Gamle Modum, har Birger Fjeldstad (85), bosatt i Kristiansand, sendt dette bildet av 1. Geithus Speidertropp på kretsleir på Filtvet i 1938. Foran fra v.: Thor Olsen, Knut Rasmussen, Aslak Formodalen, Frithjof Ruud, Odd Frøyd, Gunnar Iversen, Birger Fjeldstad, Petter Thon. Bak fra v.: Evan Bye, Kristian Thon, Stian Blyberg og Ivar Olsen.

Thor Olsen og Arne Borgen var Geithusspeidernes muntrasjonsråd med sang og spill. De titulerte seg sjøl som «gluggefabrikanter!»

som utstedte rasjoneringskort. Disse bremsset sterkt på tilgangen til produkter som mjøl, sukker, fett.

Dermed startet det som på folkemunne ble kalt «operasjon matauk». De som hadde en hageflekk var heldige. Her ble det dyrket frukt, bær og grønnsaker av alle slag. Kålrabi var et allsidig produkt på midagsbordet, stekt i tran eller sammen med annen rett. Som erstatning for «barnetimegodt» egnen den seg utmerket. Sammen med fravær av sjokolade og andre slikkerier, bidro kålrabien til god tannhelse hos folk. På ledige jordflekker ble det dyrket poteter. Epler ble tatt godt vare på. Vi brukte en sinnrik maskin hvor eplet ble sveivet fri for skrell og frøhus og kom ut oppdelt i en spiral. Denne ble trædd på hyssing og hengt opp fra vegg til vegg under kjøkkentaket for tørking. Hermetisering av epler på Norgesglass var også en god løsning. Kaninbur hang på alle uthusvegger. Beboerne her var unganens eien- dom. Før ble hentet fra veigrøfter og utmark. Tilsyn, reingjøring og føring minst 3 ganger om dagen ble forpliktende oppgaver for eierne.

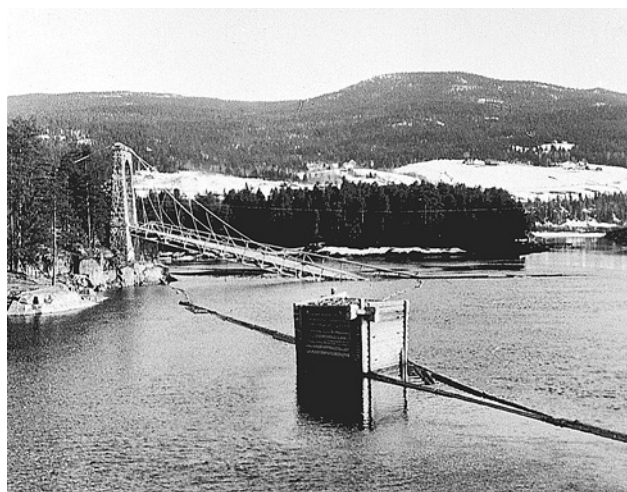
Til boligene i Katfoss og Dyrgrav hørte også grishus og hønsegårder med. De hadde for det meste stått tomme på 30 tallet. Det var bare bryderi med husdyrhold når alt var å få kjøpt i butikkene. Nå ble de tatt i bruk igjen, for gris og høner hørte med til «matauken». Slaktetida var tung å bære for mange, spesielt for ungene som hadde passa kaninane hele sommeren og klatra på grisgarden med nyrøska løvtann og geiterams fra veikantene eller meldestokk fra hagan. Takknemlige grynt fra innsiden kvitterte for godteriene. Villagrisen ble et tilnærmet familie- medlem. De voksne likte seg heller ikke den dagen bryggepanna ble fyrt opp for slakteren, som trengte kokende vann. Det var under slike omstendigheter ungene ble sendt av gårde i et eller annet ærend. For eksempel til naboen for å låne øyemålet hans!

«Matauken» som vi levde av under krigen var et

resultat av entusiastisk innsats både fra unger og voksne. Ikke minst fra husmødrene som sørget for at det var noe spiselig på bordet hver dag. Sett i lys av dagens overflodssamfunn er det underlig å tenke på at de fleste greide å komme gjennom krigsåra uten varig helsemessig svekkelse. Det viser tydelig at vi greier oss godt med lite fett og sukker og med god tilgang på hageprodukter.

* Etterord:

Som guttunger brukte vi aldri navnet Kløtgefoss på fossestryket under banebrua. Det var liksom ikke behov for navn på dette. Ble det samtalt om elva og Banebrua ble nevnt i den sammenheng, visste vi hvor vi befant oss. På gammelt kartmateriale dukker navnet Kløtgefoss opp på dette fossestryket.

For å forsinke og hindre tysk frammarsj blei bruer sprengt straks etter krigsutbruddet.. Her ligger Nybrua i elva. Bildet er tatt fra jernbanebrua på fabrikk. Den ble midlertidig tatt i bruk som veibru for offentlig trafikk.

Thure Lund:

Kom til Modum

I Oplandske Tidende fra 27 august 1912, finner vi nedenstående prolog som var laget til en festlig tilstelning ved Modum Bad. Fra denne tida er det mange slike prologer og dikt som uten tvil er skrevet

av den samme poeten. I «Gamle Modum» fra 1997 har vi en lignende prolog, som omhandler Vikersunds næringsliv. Her tar han for seg livet ved «badet». På mange måter kunne denne vært aktuell også i dag.

Naar du er plaget av nervegikt,
reis til Modum.
For hjertesygdom og saa bronkitt,
reis til Modum.
Naar hver en nerve opprevet er,
af influenza og meget mer,
reis til Modum.

Og er du pinet af kardialgi,
reis til Modum.
Her kan det hende du blir den fri,
reis til Modum.
For hovedpine og øresus,
og saa katharer og nyregrus,
reis til Modum.

Vel har vi bade i øst og vest,
reis til Modum.
Her virker badene aller best,
reis til Modum.
Aa tænk her er det saa deilig luft,
og fuglekvidder og blomsterduft,
reis til Modum!

Og gran og furu de staar paa rad,
her paa Modum,
og birken skjælver med grønne blad,
her på Modum,
og Verdens ende, Det Sorte Hav,
Kjærlighetsstien adspredels gav,
her paa Modum.

Om du blir tungsindt og saa lidt sur,
her på Modum,
kom, hør vår herlige fossedur,
her paa Modum.
Se vandet danser med liv og lyst,
og modet vaagner paany i bryst,
her paa Modum.

Og læger har vi, tænk vi har to,
her paa Modum.
og de er dyktige kan du tro,
her paa Modum.
Om de blir krævet, de tager fat,
ved morgen, middag, ved kveld og nat,
her paa Modum.

Vor overlæge saa kos`lig er,
her paa Modum,
jeg tror vi alle har faat ham kjær
her paa Modum.
Vi sent vil glemme hr doktor Frick,
til alle har han et vennlig blik,
her paa Modum.

Reservelægen er ung af aar,
her paa Modum,
men staut og venlig han blant os gaar,
her paa Modum.
En frue har han med smil om mund,
saa sød som blomsten i vaarens stund,
her paa Modum.

Og doktorbarna vi gjerne ser,
her paa Modum.
En pust av vaaren de ogsaa bær,
her paa Modum.
Blant badets gjæster, fra hver sin kant,
vi ofte prektige venner fandt,
her paa Modum.

Vor bademester vi liker godt,
her paa Modum,
thi naar vi kommer, saa har vi blot,
her paa Modum.
At gi ham seddelen og straks han gaar,
og badekarret vort ferdig staar,
her paa Modum.

Hans virke ligger paa mange hold,
her paa Modum.
Ved badehuset han har kontroll,
her paa Modum.
Ja, vet du hvad? Han er ei bet,
for kulsyrbad og elektrisitet,
her paa Modum.

Og badetjenerne liker vi,
her paa Modum.
Aa stakker, de har saa megen strid,
her paa Modum,
de skrubber gjæsterne opp og ned,
med ris og børster og gytje hed,
her paa Modum.

Og saa har vi trende gytjemænd,
her paa Modum.
De maler gytje og koger den,
her paa Modum.
Og saa Olaves som fyrer løs,
han varmer alle som gikk og frøs,
her paa Modum.

Stans hos Kathrine en liten stund,
her paa Modum,
saa faar du emser for næse, mund,
her paa Modum,
naar furunaalen du haver tat,
saa kom, prøv «Gøbel» og sølvnitrat,
her paa Modum.

Vi har massasje og gymnastik,
her paa Modum.
Skal tro vi ordntlig behandling fik
her paa Modum.
Massasjedamene gjør hva de kan,
og vor massør er en dyktig mand,
her paa Modum.

Jernvand sprudler saa friskt og rent,
her paa Modum.
Kom og drik og du vil faa «ti pect»,
her paa Modum,
saa blodet bliver saa friskt og rødt,
og du vil føle deg som nyfødt,
her paa Modum.

Vor kildepige er snild og god,
her paa Modum,
thi hun så trolig ved springen stod,
her paa Modum.
I pavliongen en butikk staar,
en venlig frøken bag disken går,
her paa Modum.

En tak fru Andersen og bør ha,
her paa Modum,
hos hende kjøber vi mangt extra,
her paa Modum.
Konfekt og kager og nytteting,
og bitte smaa rosenrøde svin,
her paa Modum.

Vi skriver hjem, og det gaar saa fort,
her paa Modum,
Hun har frimerker og prospektkort,
her paa Modum,
aviser, bøger af alle slags,
som folket læser mest nutildags,
her paa Modum.

Vor inspektrise er ekspeditt,
her paa Modum,
og hun arbeider med megen flid,
her paa Modum.
Oldfrue Mosgaard ret æres bør,
for hvad hun gjorde og hvad hun gjør,
her paa Modum.

Og alltid faar vi saa deilig mad,
her paa Modum,
af rene kopper og rene fad,
her paa Modum.
Er maven svekket og ber om fred,
blir seddelen merket med diæt,
her paa Modum.

Hvor appetitten dog skjærpes svært,
her paa Modum.
Thi alle borde er dekorert,
her paa Modum.
Hr. Olsens frue vor bedste tak,
for alt vi spiste og alt vi drak,
her paa Modum.

Opvartningspiker med lette skrit,
her paa Modum,
til vort velvære de gjorde sit,
her paa Modum.
De stakkars kokker vi aldri saa,
men deres arbeid vi skjønner paa,
her paa Modum.

Musikkens herlige toner slår,
her paa Modum,
og sjelens strenge de ofte naar,
her paa Modum.
Saa tit vi glemte hvad livet bød,
af sykdom, smerte af sorg og nød,
her paa Modum.

Skjønt «Villapigerne» har det kjedt,
her paa Modum,
thi de maa trave med tungt og let,
her paa Modum.
Maa knappe kjoler og pudse sko,
og enda alltid de mod oss lo,
her paa Modum.

Og vognmænd har vi og en barber,
her paa Modum,
og saa kassererske og frisør,
her paa Modum.
I telefonen du ilbud faar,
en feiekone i parken gaar,
her paa Modum.

Jeg er saa bange , jeg husker galt,
her paa Modum,
naar jeg skal nevne alt nasjonalt,
her paa Modum.
Vi har museum og norske flag,
St. Olavs fane og «lur» hver dag,
her paa Modum.

Og vil du have en alvorsstund,
her paa Modum,
saa set dig stilt i den skjønn lund,
her paa Modum,
hvor Thaulow hviler, og fru en med,
fra livets larm i stille fred,
her paa Modum.

For graven taler et alvorsord,
her paa Modum,
langt mer end fra først du tror,
her paa Modum.
Læs inskripsjonen paa fruens grav,
og gjem de tanker som den deg gav,
her paa Modum.

Om der er nogen som jeg har glemt,
her fra Modum,
saa vil jeg synes at det var slemt,
her paa Modum.
Er alle snille – mit ønske er,
maa Gud velsigne enhver især,
her paa Modum.

Husk alvor trenger vi alle saart,
her paa Modum.
En ting savnes , vi sjelden faar,
her paa Modum,
at kunne samles om livets ord,
naar kirkeklokkene søndag slaar,
her paa Modum.

Modum bad 22-8-1912

Sorenskriver Falchs rapport fra 1744

I året 1744 fikk landets sorenskrivere i oppdrag fra kongen i København å utferdige en rapport fra sine respektive distrikter. På den tida var Giert Falch sorenskriver i Eiker, Sigdal og Modum, og hadde sitt bosted på Mælum gård på Åmot. Krødsherad var også med som et anneks under Sigdal. Falck hadde rapporten ferdig den 7 desember 1744. Denne er meget omfattende, og ville fylt et helt nummer av «Gamle Modum» om vi skulle brukt alt fra hele sorenskriverdistriktet. Vi har valgt å gjengi det som er spesielt interessant for vår bygd, også det sterkt forkortet og konsentrert. Vi har valgt å skrive artikkelen i med vår tids skrivemåte, dog ikke helt konsekvent. For en del har vi valgt å bruke Falchs egne nevinger, men satt dem i anførselstegn.

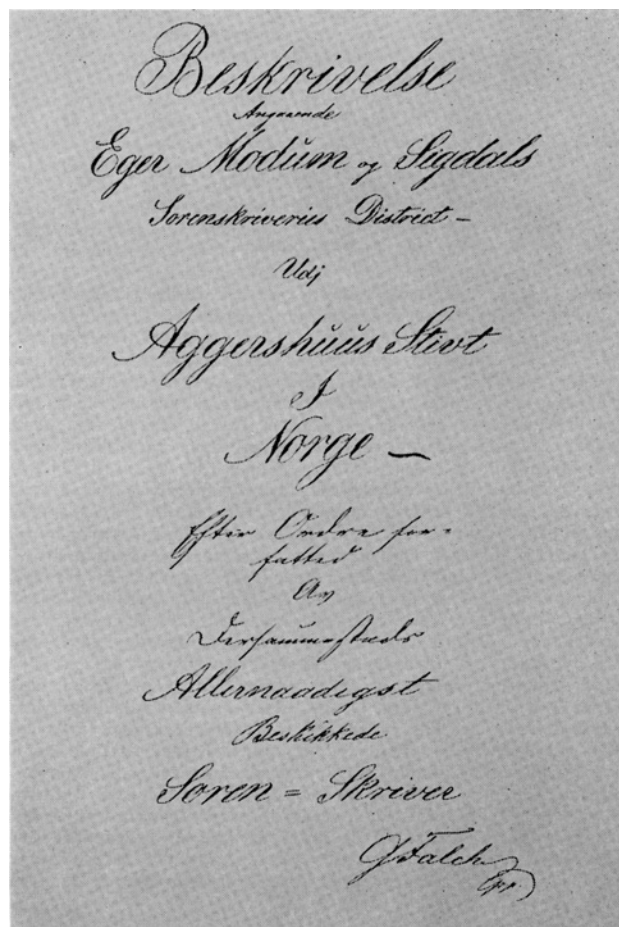
Dette amt som kalles «Eger og Buscheruuds, samt Ringerike og Hallingdals amt», hvorunder det til meg «allernaadigst anbetrodde Eger, Modum og Sigdals sorenskriverdistrikt» sorterer, tar sin begynnelse omtrent en halv mils vei nær kjøpstaden Drammen, med det sydligste prestegjeld som kalles Eger.

På den nord østre kant grenser Modum, som er det annet prestegjeld, i nord og vest til Sigdal prestegjeld som er nr 3 i amtet. I nord og øst grenser Modum til Hole prestegjeld på Ringerike og i øst til Lier prestegjeld.

Dette sorenskriverdistrikt rekker ingen steder til sjøen eller til det store hav. Men ellers er landskapet innskåret av bukter og vikar: I øvre kant av Modum prestegjeld er en stor fjord som strekker seg både øst og vest to mil på hver kant.

Samme fjord kalles på den kant som strekker seg til Ringerike for «Tyry Fjorden», men på den østlige og sydlige kant som strekker seg mot Lier kalles samme fjord for Holsfjorden. Nevnte Tyryfjorden strekker seg mer vestlig ut gjennom Modum hovedsogns øverste del. På den vestlige kant grenser den til Ringerike ved en liten elv (Henåa) der de såkalte «fuldsager» drives. Fjorden strekker seg videre sydover, en halv mil herfra til to gårder, Østre og Vestre Wiiger som er beliggende på hver sin side av vannet. Ved Østre Wiiger gård er bebygget stedet Wiigersund, der vannet renner videre i en kort elv og faller ut i en liten sjø nedenfor og nær Heggen kirke, som er Modums hovedkirke. Sjøen kalles Bergsjø, og er omtrent en halv mil lang.

Men til Bergsjø kommer i tillegg til den store elven også to mindre elver eller vannfall. Så som straks ved Heggen kirke kommer fra et stort fjell en liten elv som kalles Sponeelven, der det tidligere har vært en sag som kaltes Sponesagen. Skjønt den har privile-

giert kvantum av bord og skur, ligger den nå øde.

Omtrent halv fjerdingens vei derfra, lenger ut faller det fra samme fjellparti en annen liten elv der Sønstebynsagen har sin drift. Begge elvene er på østsiden av Bergsjø.

På den sydvestlige kant av Bergsjø ligger gården Skredsvig og flere gårder omkring et sted som kalles «Wassbonden». Her løper elven videre over et kort stykke med strie strømmer og høye fosser eller vannfall der det er opprettet flere sagbruk, dels kalt for Illaug og dels kalt for Dyregrav sager. Her møter den store elven en mindre elv, der skal ha sin opprinnelse øverst i Hallingdal, og løper gjennom en større fjord som kalles Krøderen. Herfra flyter den gjennom et anneks i Modum som kalles Snarum anneks og kalles Snarumselven.

Omtrent en halv mil nedenfor Bergsjø, på den østlige side, kommer en liten elv eller såkalt flombekk fra Mælumsmarkene. På samme sted er Mælumsagen som også har privilegert skur, men dog et lite kvantum.

På den store elvens vestlige side ankommer en mindre elv som har sitt utspring fra øverste kant av Sigdal prestegjeld som kalles Eggedal anneks. Den rinner gjennom en stor sjø som kalles Soneren, og videre gjennom hovedsognet og videre gjennom Nykirke anneks i Modum. Elven kalles «Semoe elv» og faller ut i den store elv ved de såkalte Kongssager der tilhører «Buscheruud Herregaard». Både Kongssagene og sagene ved Haugfoss er drevet av vannføringen i Simoa.

Skogens trær

Skogene i dette distrikt består for det meste av furu og gran. Men på flere steder vokser det bjørk, or, ask, lønn, selje og osp. Men også en del einer, vidje, hassel, barlind, hegg, rogn og piletrær. Det er gran- og furuskogen som er viktigst i distriktet, og flere gårder har så meget at de kan selge noe til kjøpstedene. Noen gårder har bare skog til husfornødenhet av brenneved og bygningstømmer, atter andre har ingen skog.

Jordbruket

Den dyrkede jorden er forskjellig fra sted til sted, og mer fruktbar noen steder enn på andre. Kornartene som blir brukt er havre, bygg og til dels blandkorn. På enkelte gårder såes også noe rug, hvete, og erter, som for det meste gir dårlig avling på disse trakter. Vinterrug derimot kan man ofte være heldig med. Denne såes mest på jord som er brent. Sårkornet kastes i jorden midtsommers det ene år og høstes ikke før påfølgende år. Denne jorddyrking skjer til vanlig i utmark, ofte på stenete og bergfulle steder, men der de ofte gir like god avling som på den dypere jord på innmarken. Slike steder kalles bråter eller bråteland. Der disse bråter blir valgt som tjenlige, blir alle trær hugget ned og samlet sammen. Er det noen større furu- eller grantrær blir disse «apterede» til det de er tjenlige til. Av de øvrige trær hugges brenneved når de ikke kan brukes til annet. Toppen av trærne og all kvist blir samlet på den såverdige jorden og ligger til neste vår eller noe ut på sommeren, da alt blir brent. Da blir det sådd rug på denne brente jorden så snart den er blitt kald. Denne blir moldet ned med en dertil egnet hakke eller krafse. Deretter blir bråten gjerdet inn.

Det påfølgende år, når rugen er modnet, blir den høstet, og som regel er avlingen rik og velsignet. Det går altså med to år fra man bestemmer seg for, og starter arbeidet på en bråte og til man høster frukten av alt arbeid.

Korndyrkingen

Her i distriktet er som regel engarealene betydelig større enn åkerarealene, helst fordi ikke all mark egner seg for åkerdyrking, eller at man ikke har gjød-

sel nok til å holde et åkerland i hevd. Det er sjelden at noe brukerverdig jord blir liggende udyrket i dette distriktet. All jord som er tjenlig å dyrke blir brukt.

Det er sjelden at det avles mer korn på gårdene enn til eget bruk. På mange steder kan det heller bli i minste laget. Dette skyldes at innbyggertallet har økt, med dette følger at det på de gårdsbruk som tidligere var bebodd av en familie, nå er beboet og brukt av to, og ofte tre og fire familier. Uaktet at gårdene er meget forbedrede, kan ikke avlingene forslå til så mange, spesielt i dårlige år. I de to siste besværlige år, 1741 og 1742, har det vært meget vanskelig for mange familier. Det er utrolig hvor store mengder korn man har vært nødt til å kjøpe for å overleve. Mangen bondemann, ja andre også, har vært nødt til å stifte gjeld. Hadde ikke «Hans Kongelige Majestets Nåde» vært så stor ved den mengde korn som «Allerhøyest bemeldte Hans Kongelige Majestet» har tilført landet og distribuert til de minst formuende, hadde det blitt en meget ynkelig tilstand. De som ellers i gode år har korn til overs i dette distriktet selger det sjelden.

Trefruktet

Det er ganske få frukthager her i distriktet, fordi bøndene ikke finner å kunne bruke noe av den dyrkede jorden til dette. De få som finnes er ikke av noen betydning og gir ikke eierne noen økonomisk fordel.

Derimot produserer en del av skogens ville trær adskillige frukter. Særlig rogn, hegg, einerbær, hasselnøtter og nyper. I tillegg er det også andre tjenlige bær som vi finner på marken, nemlig jordbær, bringebær, blokkebær, tyttebær, tejbær, blåbær og bjørnebær, samt moltebær og tranebær på myrene. Alle er gode og brukelige. Ingen steder er det synderlig mengde av disse fruktene, men hvert slag, etter hver enkelts mening, kan brukes som gode og tjenlige. Men at også et hvert fattig eller ungt menneske, som ikke vet utvei, kan samle og selge til folk i byene eller annen steds til en hjelp for utkomme. I tillegg til nevnte kan en også finne villrips og surapal, som frembringer surepler, og som alltid er små.

Mineraler og malm

Når det gjelder mineraler og erts er så vidt det gjelder dette distrikt ikke oppdaget annet av verdi enn jernerts, som dog ikke er i så store mengder, men som benyttes i Det Hasselske Jernverk. Av annen sten, som marmor, perler, glass, stenkull etc vites ikke om noe i distriktet.

Dyr og fugler

Stutterier finnes ikke her. Gårdene her er ikke av den størrelse at slik innretning kan skje. Bøndene har som regel en eller to hopper og en hingst, slik at de kan spare kjøp av hest når de lykkes med å få foler.

Bihager eller andre slike innretninger finnes ikke i disse tre prestegjeldene, unntagen på «Buscheruud Herregaard» her i Modum prestegjeld. Her er en innretning av noen bikuber som en gammel herremann, kanselliråd Nicolai Schwartz, som bor på gården, har mer til fornøyelse enn til noen fordel.

Av firfotet vilt finnes her i alminnelighet bare harer. Men i spesielt harde vintre sees også elgdyr og reinsdyr som av og til felles.

Av fuglevilt er det såkalte tiurer eller røyer, hvilken den siste er hunnen til tiuren. Videre er det orrfugler, jærper, ryper, kramsfugler, stær, svaler, dompaper, store og små ville duer, sidensvanser, troster, spurver, erler, ender og myrsnipper. På grunn av vintrenes beskaffenhet kan det enkelte år være mindre av en art enn andre år.

Hva angår rovdyr og rovfugler finnes bjørn, ulv, rev, grevling og gauper som dog er sjeldne å se. Ellers er her pinnsvin, som av bygdens folk blir kalt for bustdivel, mår, ekorn, hermelin, som av enkelte også blir kalt for røyskatt, samt muldvarp, som mange kaller for vånn.

I dette distriktet er det ørner, ravner, hauker av flere slag, kråker, skjærer, skog-skjærer (skriker?), hakkespetter, flere ugler samt natteravn som også blir kalt for stenulv.

Av vannfugler glente, fiskejon, måker, og villender. Man ser sjelden heirer og ville gjess. De siste sees hver høst og vår, høyt i luften med sin «kjækling», i en lang rad, og så høyt at de ikke kan nåes med skudd. Det er heller ikke mange av åkerhøns, kaier, gjøker (av vanlige folk kalt for gauk), lom, og «aftenbakken», som bygdefolket kaller flaggermus.

Av insekter er det skarnbasser som også kalles tordivler, vannbiller, veps, humle, brems, som også kalles klegg, som om somrene plager og stikker hester og annet fe. Videre har vi flere slags fluer, mygg, siriser eller forkyllinger, mange slags sommerfugler og det såkalte ormelys om natten.

Av krypende insekter er her gresshopper også kalt for høyskrekke, korn-, kål-, tre- klessormer, matormer, møll, lus, veggelus, lopper, vannlus, maur, edderkopper samt sneglar, med og uten hus.

Av større arter har vi store og små rotter, mus, firfisler, huggormer, buorm også kalt for oterslange, snoker, og en og annen gang har man sett en art av små ormer som kommer dalende ned på jorden og på mange steder gjør stor skade på åker og eng. Men i det siste året er de ikke sett.

Da Giert Falch var sorenskriver var bare halvparten av den store bygningen på Mælum ferdig. D.v.s. delen til høyre på bildet.

Besetning og husdyr

De firefotede husdyr er i alminnelighet hester, okser, kyr, sau, geit og gris.

Fjærfe består vanligst av kalkuner, vanlige høns, gjess, ender og duer. Men bøndene legger vanligvis mest vekt på å ha hester, kuer, sauer, geiter, gris og de vanlige hønsene.

Mange synes det er viktig å holde hunder og katter, og synes verdien av disse er umistelig. Særdeles legger mange bønder vekt på å holde buhunder av god stamme. Disse er viktige til å holde gårdens kyr samlet ute i skogen om somrene. De forsvarer også besetningene mot bjørn, ulv eller andre glupske dyr som volder tap og forlis for eierne.

Skjønt dette distrikt ikke strekker seg til havet, så har dog noen av innbyggerne stor nytte av et av havets produkter, nemlig laksen. Da denne fisk kommer inn i Storelven er det innrettet laksefiskerier til omtrent fire mil opp i elven. (Døvikfossen). (Falch kaller konsekvent Drammenselven for Storelven. Th.L.)

De øvrige små fiskene i ferskvannene er av mindre betydning og består for det meste av ørret, sik og lignende.

Klima og værlaget

Luften og været her er naturlig nok slik naturelementene til enhver tid bestemmer. Våren synes å være den farligste for menneskene. Dette skyldes luftens stadige forandring fra kulde til hete. Om våren når sneen har smeltet, vil varmen fra jorden kaste fra seg usunne og skadelige «influenser». Mens april måned gjerne bringer et ustadig, sluddaktig og ubehagelig vær, er den første sommermåned mai gjerne behagelig i det jorden og trærne da «ifører seg sin herlighets grønne kledesbon av gress, løv og urter». Luften er da her oppe på landet særlig behagelig, idet den på denne tid er temperert, slik at verken kulde eller hete «commoderer». Denne måned må ansees for å være årets deiligste, i det den forlyster både mennesker og umelende «creaturer» med den herlige forandring den bringer med seg. Og i de følgende måneder juni, juli og august er luften som regel klar, frisk og god, unntagen ved den omstendighet at heten i sommertiden pleier å medbringe lyn og tordenvær, og som til tider kan beskadige frukter, mennesker og kveget på marken. Det milde værlaget og noe regn er det fruktbarste været. I den følgende tid kan kulden gjøre sterk skade, særlig om den kommer etter at kornet har skutt aks. Det har hendt at det har blitt så skadet, i sær i fjellbygdene, at det ikke har gitt tjenlig avling.

Ut i september måned, da høstens første kulde melder seg, merkes det kaldere værlaget igjen, og i oktober og november innstiller en seg på kulden, slik at hester og fe ikke lenger kan ernære seg ute, men settes i hus og siden gjennom vinteren må ernæres av

høy, halm og løv av trærne. Løv må samles der det er lite av høy og halm. Bøndene må være forberedt på å ha for til sine dyr til midten av mai, da de først kan ernære seg på marken igjen. Hestene må dog fores inne ennu en tid, i det de brukes til hardt arbeide i våronnen. En må således være forberedt på inntil syv måneders inneføring av hestene hvert år.

Om vinterene er det vanlig med sterk kulde, og det gjelder å bevare seg for kulden, men luften er ellers frisk og god. Det er høsten og våren som bringer den usunneste luften. Dette gjenspeiler seg i menneskenes legemer, i det flere dør i disse årstider enn på andre tider av året. Luften og værlaget har stor makt over menneskenes «complexion og svagelige Incommoditeter». Alt som lever oppholdes ved Guds dirigering av værlaget. Men værlaget er til mer skade for de svake enn for de friske og sterke, hvilket er naturlig.

Sykdommer og medisinske urter

Å gi en forklaring på hva slags store sykdommer som regjerer, om de er farlige og smittsomme, og hva slags urter eller annet som landet gir fra seg og som kan være tjenlige mot slike sykdommer, kan være vanskelig. Jeg har ikke vært så lykkelig at jeg har fått lærdom eller studier i medisin, slik at jeg har vært nødt til å søke hjelp hos «Doctores Medicinæ» og andre folk med erfaring fra denne post.

Ut over i landet er nok spedalskhet en av de værste sykdommer, men ikke så meget i dette distrikt. Her er det en sykdom som den menige mann kaller sott, men som jeg holder for at være en særdeles hissig feber. Denne grasserte veldig i dette distriktet for et par år siden (1741-1742) hvorunder det døde mange mennesker. Denne sykdommen var smittsom, enskjønt innbyggerne ikke ville anse den for å være det.

Denne sykdom er av den art at de som blir angrepne blir liggende syke fire til seks uker eller lenger. På denne tida blir de syke helt utmattet, og det tar lang tid før de når full helse og styrke igjen.

En annen sykdom som herjer her i egnen er den såkalte «kold-feber». Denne går ikke for at være smittsom, men mange har satt livet til av sykdommen. Når det gjelder denne sykdommen kan jeg melde at jeg selv har større ekspertise enn jeg hadde ønsket, idet jeg to ganger har vært angrepet. Svakheten som denne sykdommen førte med seg varte som regel bare et kvarter av en time, men medførte sterk hodepine omtrent 10-12 timer. Denne sykdom inntreffer ofte når en har spist varm mat og hastig drikker det som er kaldt, men kan også inntreffe etter en kraftig forkjølelse. Mange sykdommer har sin årsak i innbyggernes uaktsomhet i et kaldt klima. Til det er å bemerke at mange, som fra ungdommen blir herdet til å tåle kaldt klima, ofte går med blottet bryst om vinteren. Dette skjer ikke sjelden blant bøndene, som lever i fjellbygdene hvor kulden er langt sterkere enn ved sjøkanten. Disse folk er gjerne friskere og

sjeldnere beheftet med sykdom enn de som er mer «kjæln», og som fra ungdommen er vant til å kle seg med mange klær mot kulden og være vant til å oppholde seg i gode hus, der de ofte sitter ved en varm kakkelovn eller andre ildsteder.

Av andre sykdommer nevnes «mooesott», gulsott, svindsott, som også kalles brystsyke eller tæring, skjorbuk, hissig katarfeber, flekkfeber og blodsott. Den siste har ført til dødsfall for mange. Tidligere var denne sykdommen vanlig, men har i den senere tid vært mer moderat. Ellers er det vanlig med hode- og tannpine, samt verk og sting ellers i legemet, og som ofte fører til svulster, hevelser og kollik.

Medisinurter

De blomster og urter som ansees tjenlige og bra for sunnhet er følgende kjent her fra egnen: perikum, erenpris, kløver, ryllik, liljekonvall, kamilleblom, malurt, karve, flere slags syrer, kvann, søterot, Holts rot, flere slags sopp. Alle disse vokser vilt på marken, men også urter som vokser i hager og innhegninger, også hos den «gemene mann», er nyttige urter mot sykdommer: lavendel, rosmarin, isop, salvie, persille, selleri, merian, mynte, timian, cokleare, portulakk, karse, humle i tillegg til liljer, roser, nellik og reinfann.

Alle disse er gode og nyttige vekster, men som krever god dyrkning og pass om de skal lykkes. Flere slags grønnsaker, som grønn kål, hvit kål, blå kål, gulrøtter, og neper finnes en og annen gang også hos vanlige folk, mens mer fornemme mennesker har disse vekster hvert år. Jordbær og muldebær ansees også sunne, men i særdeleshet regnes enebær best og mest gavnlige i mange måter.

Men også av «kreaturer» og ville dyr kan det hentes legedom. Så som bjørnefett, svinekam og mere er bra sammen med bevergielde som sikkerhet i flere tilfeller. Men bever, eller bjor som den kalles her, sjelden eller aldri finnes i dette distriktet. Sjeldne vekster og urter er, så vidt jeg vet, ingen av her i egnen.

Innbyggernes egenskaper

Å beskrive innbyggernes egenskaper og «inklina-sjon» synes noe vanskelig for meg, dessuten har andre skrevet noe om dette. Ikke minst Ludvig Holberg, selv om det gjelder for riket som helhet.

De ærlige og oppriktige mennesker, som vårt rike fra gammelt av er kjent for, er innbyggernes hovedegenskap i et hvert distrikt. Slik er det også i denne egn. Men også her er det folk som så å si er uartige og ikke kan meriteres å inntegnes blant de oppriktige, så er de dog få i forhold til den store mengde av rettskafne gemytter. Som har Gud og rettsindighet for øyet og som frykter Gud og ærer Kongen. Slik er i alminnelighet de norske innbyggernes sanne egenskap, hvorav følger at de også i andre måter har

mange gode kvaliteter. De kan ære sin overmann og har seg imellom en høflig og troverdig omgang. De fattige blir som regel husket på med kjærlighet. Med andre ord, innbyggernes egenskaper i egnen er så gode som en kan vente av skrøpelige mennesker. Men tidenes forandring på mange måter, og innbyggernes forøkelse, har dog meget innskrenket den forrige gjengse enfoldige frihet, slik at mange muntlige avtaler nå blir erstattet med skriftlige. For øvrig er folket her flittige og «vinnskipelige», og beflitter seg mer og mer på jorddyrking. De er sparsommelige og nøyer seg med enkle mat- og drikkevaner, men når det gjelder klærne er de nok blitt mer nøye enn tidligere. Dette gjelder især kvinnene. Mennene kler seg for det meste med vadmelisklær, mens kvinnene nok er blitt mer opptatt av stas og prakt.

Ellers er egnens innbyggere tilbøyelige til å la sine sønner og døtre gifte seg ganske unge. Dette skjer ofte uten at slike unge menn har noe å fø en kone og familie med. Slik blir det mange fattige familier i bygden. På denne måten blir folketallet stadig større, uten at det blir til synderlig nytte for landet. Denne egnen er også særlig folkerik. Etter de opplysninger jeg har fått av stedets prester er det de siste fire år vært følgende fødte og døde:

1740: fødte	118	døde	108
1741	« 112	«	182
1742	« 87	«	183
1743	« 89	«	135

Skogarealer

Å gi en nøye beretning over alle skogarealene, med omtrentlig størrelse, eierforhold, situasjon og boniteter ville ta uforholdsmessig lang tid og ville gå ut over mine mange betrodde embetsoppgaver. Noe om dette er dessuten beskrevet i post I.

Om sagbrukene

Når det gjelder sagbrukene i distriktet så har Eiker prestegjeld de fleste med hele 39 sager. I Sigdal og Krødsherad er ingen og i Modum 16 privilegerte sagbruk, som fordeler seg slik:

Åmot sagbruk under Buskerud består av fire sager.
Dyregrav sagbruk som består av to sager
Illaug sagbruk ved Geithus består av to sager.
Haugfoss sagbruk i Simoa består av fire sager
To privilegerte fullsager i elven Henåen, under gården Fjeld.
Sønsteby sag, Geithus
Mælum sag, Åmot.

Det er dessverre slik at driften av sagbrukene i bygda er sterkt redusert, idet det i de siste 12–14 år har skjedd en stor forandring. Hovedårsaken er

skogenes forringelse, idet skogene på de fleste steder er uthugne. Det sagtømmer som nå kommer til sagene er av dårligere kvalitet enn det som kom tidligere. Derav følger at de bord som skjæres i disse tider blir smalere og ikke av den kvalitet som gode kjøpmannsbord skal ha etter trelasthandelens kotyme. Av 1000 bord som skjæres i disse tider blir ofte bare 200 eller høyest 300 godtatt, mens resten vrakes. Dette er et bevis på hvordan skogene er ruinerte. Hva bøndene angår må de levere to stokker i stedet for en til sagbrukene om toppmålet på stokken er mellom 10 og 12 tommer, og fire stokker i stedet for en om toppmålet er under 10 tommer. Mens bøndene bare oppnår halv pris på undermåls tømmer er hugst og kjøring like dyrt. Hvis ikke skogene igjen kan bringes på fote, er også fremtidens lønnsomhet for sagbrukene heller liten.

Hvorledes sagbrukene nå er kommet til forringelse ses også av kjøp og salg. Sager som for 12–14 år siden kostet ca 1000 rdl kan nå kjøpes for mindre enn halvparten. Det samme forhold gjelder forpaktning av sagbrukene. Jeg mener at man i hvert prestegjeld må kalkulere med hva skogene kan produsere av tømmer uten å svekkes. Når dette er fastsatt skulle det være en grei sak å finne ut hvor mange tusen bord det kan skjæres årlig uten at det fører til skogens ruin.

Om fosser, elver og vann

De største vannfall og fosser her i distriktet er nødvendige for driften av sagbrukene. I dette distriktet er det ikke tilgang til salt vann eller sjøen. De fiskeartene som finnes er ørret, abbor, sik og på en del steder også gjedde og karusser. Men av viktige og store fiskevær finnes ingen.

Kilder, der det kan være noe merkverdig, har jeg ikke kjennskap til.

Bekker, både de større og mindre, er mangfoldige. De er av den beskaffenhet at de på sommere med lite regn ofte er helt usynlige. Men om våren, høsten og ved store regnfall kommer de til syne. Myrområder som kan gjøres om til åker og eng er ikke mange. For innbyggernes mengde driver dem til å dyrke all jord som kan være brukbar til vanlig jordbruk.

Forskjellig

Klipper, berg og daler er utallige i dette distriktet. På enkelte steder i distriktet har det vært skjerpet etter sølv, men det er ikke kjent at det foregår slike undersøkelser lenger.

Jeg er ikke kjent med at det finnes noen kuriositeter i dette distriktet, det er heller ingen kongelige slott.

Amtet består av ett fogderi da Ringerike og Hallingdal er slått sammen til ett fogderi. Men fogden over dette distriktet er også fogd av Lier, Hurum og Røyken. Dette er tre prestegjeld som hører til Akershus amt. Det er også ett tingsted i hvert prestegjeld. I amtet er det to sorenskriverier, nemlig dette og det Ringerikske, hvortil Hallingdal hører med.

Her i denne egnener det verken grever eller baroner. Nå er det bare en herregård tilbake. Denne ligger i Modum, og kalles «Buscheruud», et navn gården har hatt uforandret i lang tid. Beboer er kanselliråd Nicolai Schwartz som for tre-fire år siden har satt opp nye bygninger etter at de forrige hus ved en ildsvåde ble lagt i aske.

Slutning

Sorenskriver Gjert Falch avsluttet sin rapport med en opplisting av gamle folkelige uttrykk og nye navn for begge kjønn omkring 1740. Denne del av rapporten er for omfattende for «Gamle Modum», og forteller vel heller ikke så mye ukjent.

Thure Lund:

Sorenskrivere i Eiker, Modum og Sigdal

	Richardus Mortenssen
1626- 1627	Jens R. Samsing
1632-1651	Aage Pedersen (Gandløse)
1652- 1564	Christen Bjerling
	Claus Winther
	Søfren Bentzen
1674- ?	Jørgen Hanssen Nachsshov
	Peter Christian Skovberg
	Elias P. Søboholm
	Giert Falck
	Otto L. Darjes
1780-1808	Thomas Stochflet
	Jacob Wulfsberg
1826-1839	Carl ValentinFalsen
	Georg Peter Rasch
	Christian R. Hansson
	Johan L. Trumpy Alsing
	Johan Blackstad
	Claus A. Urbye
	August Benjamin Bjørn
1912-1915	Andreas T. Urbye
1915-1933	Olaf H. Sitje
	Nils N. Thune
1945-1961	Bjarne R. Rognlien
1961- 1971	Per Tønseth
1971-1983	Bjarne Mathiesen
	Olaf Hagen
1989-	Erik Bredo Lund

1860 – Det året flommen tok Giethus bro

I sin bok «Møllerens søn» skriver Christian Skredsvig:

«Da broen over Gjethusfossen strøk med i flommen 1860, måtte de ro mellom Stranna og møllen, der lå på nordsiden av fossen. Den snarreste, men vanskeligste vei var at slippe sig ned sydsauet, som så småt, men alvorlig begynte at sige og ta fart ved Stranna, og så slænge sig over, nedimellom fossestupet og holmerne. Men her strømmet det større og stridere nordsau til.»

Skredsvig var vel seks år da storflommen inntraff i juni 1860. Han bodde i Tomta, ned mot Bergsjø, sammen med foreldre og søsken. Faren, Erik Hansen, var møller ved Giethusfossen. Da flommen tok brua, ble han avhengig av båt for å komme på jobb.

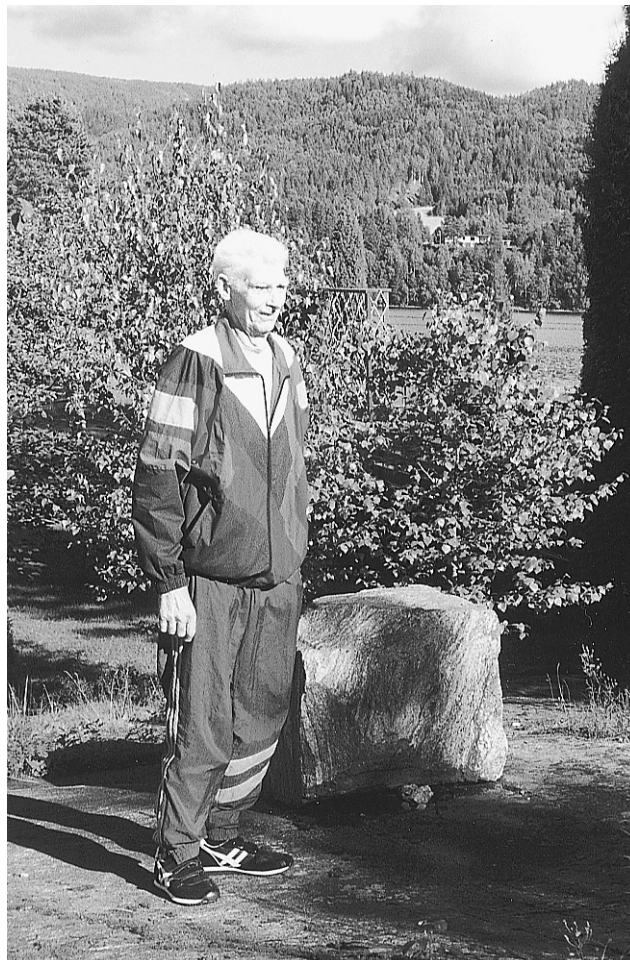
Denne hendelsen er også nevnt i boka «Gamle moinger og andre folk» av Jakob Andr. Samuelson og Kai Hunstadbråten. Magnus Olsen Myhren, som var født i 1856 og bodde på plassen Myhren under Bjølgerud fortalte i 1927 til Samuelson: «Der gamlebrua i Giethus nå ligger (Fabrikkbrua), låg det før ei anna bru som reste i flommen i 1860. Det var ei såkalt bombru der folk måtte betale for å komma over. Bomstua på brua står der ennå».

I dag er bomstua for lengst vekk. Men den eksisterer fortsatt som Kjell Nilsens hytte ved Geiteryggen, satt opp av hans far Karsten i 1950-åra.

Også Øyvind Haugen nevner hendelsen i 1860 i sin bok «Union-Giethus. A/S Drammenselvans Papirfabrikker – en lokal hjørnestensbedrift gjennom 120 år». Han forteller videre at ny bru sto ferdig først sommeren 1874. Den trengtes for å skaffe den nyoppførte papirfabrikken ved Giethusfossen forbindelse med jernbanen.

Flommen i juni 1860 rammet store deler av Sør-Norge, spesielt områdene mellom Gudbrandsdalslågen og Skiensvassdraget. Den skyldtes store snømengder i fjellet. Snøsmeltingen kom sent i gang, men da kom den raskt på grunn av høye temperaturer. Samtidig kom det store mengder regn. Flommen ble usedvanlig langvarig, om lag en måned. Den hadde to markerte topper, en i månedsskiftet mai-juni og en midt i juni.

Morgenbladet meldte at «I Snarum bortreves otte Huse af Elven». I Samuelsons og Hundstadbråtens bok er det også flere beretninger om flommens

Olav Tangen, som bodde på Tangen i Giethus, står her på det flaberget der hans oldefar Lars Nilsen fortøyde båten i juni 1860, ca. fem meter høyere enn normalvannstanden i Bergsjø, som skimtes i bakgrunnen. Olav Tangen døde 2. november 2001.

herjinger langs Snarumselva. Det manglet bare to tommer på at elva skulle tatt veien ned gjennom Mastedalen fra toppen av Kaggefossen.

Vi må gå ut fra at Drammens Tidende, som kom ut allerede på den tiden, hadde beretninger om flommen i Drammensvassdraget, men avisene fra forsommeren 1860 er dessverre gått tapt for ettertiden. Ringeriges Ugeblad – forløperen for Ringerikes Blad – forteller mye om flommen på Ringerike. Virkningene på Eiker og i Drammen er også omtalt, men fra Modum er det ingen reportasjer.

På Modum var de relativt flate områdene langs Tyrifjorden og Bergsjø sterkt utsatt. I Åmot er terrenget brattere opp fra elva, og oversvømte områder var derfor mer begrenset.

Flomtoppen i Tyrifjorden ble målt til 66,28 m. Det betyr, etter det vi kan bedømme i dag, at det oppsto to parallelle elveløp til hovedløpet. Det ene gikk på østsiden fra området der idrettsplassen nå ligger, gjennom Øya og ut i Bergsjø nord for Kråkholmen. Det andre gikk på vestsiden i form av en meget utvidet Møllekanal. Deler av Vikersund sentrum sto under vann.

For Bergsjø har vi ikke nøyaktige målinger fra 1860. Men så vidt vi kan bedømme brøt også her elva nye veier, idet det oppsto to «øyer» i Geithus. Elva brøt seg vei fra Bråtavika ved Delinga sørover til det området der Arne Skinstads butikk lå for noen år siden. Her delte flomløpet seg i to. Det ene gikk ut Dælen og Evja. Det var ingen jernbane- og veifyllinger den gang som stengte. Det andre gikk i senkingen vest for hovedveien mot Geithus sentrum og rant ut i Bronesevja i bunnen av Geithusfossen. Store deler av Rolighetsmoen og Tangen sto under vann. Det samme gjaldt områdene rundt den sørligste del av Bergsjø. Og så forsvant altså den gamle bombrua ned Geithusfossen.

Foruten de kilder som er nevnt i artikkelen har vi hatt god hjelp av Jon Friis i Foreningen til Bægnavassdragets Regulering og Einar Hulbak og Tore Nyhus i Modum kommune.

I 1998 satte reguleringsforeningene for Randsfjorden og Bægnavassdraget opp denne flomstøtta ved Storelva i Hønefoss. 1860-flommen var der 123 cm høyere enn en beregnet 100 års flom.

På kartet over dagens Geithus og Katfoss er det antydnet med tykkere streker hvor høyt Bergsjø og elva vil komme, om vi igjen får flomtopper som de to i 1860. Jernbaneløpet kan kanskje hindre at to ekstra elveløp igjen deler de sentrale delene av Geithus.

Minneord

Kai Hunstadbråten døde 2. juli 2001, og Modum mistet en av sine betydelige ressurspersoner. Hunstadbråten ble født på Nordbråten for 70 år siden og var moing på sin hals. Etter utdanning som tannlege og få år utenbygds, kom han tilbake til hjembygda i 1955.

Hunstadbråten skulle bli så mye mer enn en tannlege for moingene. Han har i høy grad bidratt til å kaste lys over tannpleiens historie i Norge og over lokalhistorien i Modum. I 1983 tok han den odontologiske doktorgraden med tittelen *Tenner og tannverk i norsk folketro*, og han var en av de få moingene med doktorgrad. Han ble også påskjønet av den historiske foreningen innen sitt fag.

Den lokalhistoriske interessen ble vakt tidlig, særlig når det gjaldt Blaafarveværket. Lenge før stiftelsen kom på tale, var han sterkt engasjert i bevaring av stedet. Han reiste Østlandet rundt, kåserte og viste lysbilder. Da stiftelsen senere ble opprettet, ble Hunstadbråten i mange år Modum kommunes representant i styret. I 1997 gav han også ut ei bok om Blaafarveværket.

Hunstadbråten var en av bærebjelkene i Modum historielag, ikke minst ved utgivelsen av årsskriftet *Gamle Modum*. Han var medlem av redaksjonskomiteen og var en meget produktiv medarbeider gjennom de 15 årene årsskriftet hittil har kommet ut. Ved siden av Blaafarveværket og annen lokalhistorie var språkforskning en stor interesse. I 1973 (med nytrykk i 1994) gav han ut *Modumsmålet – Gammalt moingsmål*. Han har også skrevet om *Gamle moinger og andre folk* på grunnlag av J. A. Samuelsen's opptegnelser. Kai Hunstadbråten måtte være selvskreven da Modum

Kai Hunstadbråten.

kommune begynte å dele ut sin kulturpris. Den fikk han i 1993 som en av de første.

Hunstadbråten hadde ennå mye ugjort, og alle historieinteresserte vil savne fullførelsen av det arbeidet han fortsatt hadde på gang.